

DÜZCE
ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TÜRK DIŞ POLİTİKASININ DÖNÜŞÜMÜNDE MİLLİ
İSTİHBARAT TEŞKİLATININ DIŞ OPERASYON YETKİSİ**

SONER KESKİN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. AHMET HÜSREV ÇELİK**

DÜZCE, 2025

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ DÖNÜŞÜMÜNDE MİLLİ
İSTİHBARAT TEŞKİLATININ DIŞ OPERASYON YETKİSİ

Soner KESKİN tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ahmet Hüsrev ÇELİK

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Ahmet Hüsrev ÇELİK

Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Celil BOZKURT

Düzce Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa ATATORUN

Süleyman Demirel Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 27/05/2025

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

27 Mayıs 2025

Soner KESKİN

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans öğrenimimde ve bu tezin hazırlanmasında gösterdiği her türlü destek ve yardımdan dolayı çok değerli hocam Doç. Dr. Ahmet Hüsrev Çelik'e en içten dileklerle teşekkür ederim.

Bu çalışma boyunca yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen sevgili eşim, değerli annem ve çalışma arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

.

27 Mayıs 2025

Soner KESKİN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	ix
ÇİZELGE LİSTESİ.....	x
HARİTA LİSTESİ	ixi
KISALTMALAR.....	xii
ÖZET.....	xiv
ABSTRACT	xv
1. GİRİŞ.....	1
2. GENEL TÜRK DIŞ POLİTİKASI	4
2.1. 2002 YILINA KADAR GENEL TÜRK DIŞ POLİTİKASI	4
2.1.1. Cumhuriyetin İlk Yılları Türk Dış Politikası.....	4
2.1.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi Türk Dış Politikası	5
2.1.3. Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası	7
2.1.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönem Türk Dış Politikası	10
2.2. 2002 YILI SONRASI AK PARTİ DÖNEMİ: DIŞ POLİTİKANIN DÖNEMLERE GÖRE ÖZELLİKLERİ.....	13
2.2.1. 2002-2007 Arası Dönem Türk Dış Politika Özellikleri.....	13
2.2.2. 2007-2011 Arası Dönem Türk Dış Politika Özellikleri.....	15
2.2.3. 2011-2016 Arası Dönem Türk Dış Politika Özellikleri.....	18
2.2.4. 2016-2023 Arası Dönem Türk Dış Politika Özellikleri.....	21
3. İSTİHBARAT TANIMI, İSTİHBARAT ÇEŞİTLERİ	25
3.1. İSTİHBARATIN TANIMI.....	25
3.1.1. İstihbarat Terimleri.....	25
3.1.1.1. İstihbarat Müşterisi.....	25
3.1.1.2. İstihbarat Kullanıcısı	26
3.1.1.3. İstihbaratta Karar Verici	26
3.1.2. İstihbarat Çarkı	26
3.2. İSTİHBARAT TOPLAMA YÖNTEMLERİ	27
3.2.1. İnsan İstihbaratı (HUMINT)	27
3.2.1.1. Açık İstihbarat Toplama	27
3.2.1.2. Kapalı İstihbarat Toplama.....	38
3.2.2. Teknik İstihbarat	28
3.2.2.1. Sinyal İstihbaratı (ELINT)	28
3.2.2.2. Coğrafi İstihbarat (GEOINT)	28
3.2.2.3. Ekonomik İstihbarat.....	29
3.2.2.4. Görüntü İstihbaratı	30
3.3. İSTİHBARAT ÇEŞİTLERİ.....	30
3.3.1. Taktik İstihbarat.....	30
3.3.2. Operasyonel İstihbarat.....	31

3.3.3. Stratejik İstihbarat	31
3.4. İSTİHBARAT İLİŞKİLERİ VE DENETİM.....	33
4. 2002 ÖNCESİ TÜRK İSTİHBARAT SİSTEMİ VE MİT'İN TÜRK DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ.....	35
4.1. TÜRK İSTİHBARAT TARİHİ	35
4.2. TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE ULUSAL BAZDA ETKİLİ İSTİHBARAT KURUMLARI.....	38
4.2.1. İstihbarat Kurumları.....	38
4.2.1.1. Milli İstihbarat Teşkilatı	38
4.2.1.2. Genelkurmay İstihbarat	40
4.2.1.3. Jandarma İstihbarat	40
4.2.1.4. Emniyet İstihbarat.....	41
4.2.2. İstihbarat Koordinasyon Kurum ve Kuruluşları	42
4.2.2.1. Milli Güvenlik Kurulu.....	42
4.2.2.2. Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu.....	44
4.2.2.3. TBMM Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu	44
4.3. 1965 TARİHLİ MİT KANUNU VE MİT'İN KURULUŞU.....	45
4.4. 1984 MİT KANUNU DEĞİŞİKLİKLER.....	47
4.5. DÖNEMLERE GÖRE MİT VE DIŞ POLİTİKA.....	48
4.5.1. Cumhuriyetin İlk Yılları	48
4.5.2. İkinci Dünya Savaşı ve Öncesi Dönem.....	49
4.5.3. Soğuk Savaş Dönemi.....	50
4.5.4. 1990'lı Yıllar	51
5. 2002 ÖNCESİ TÜRK İSTİHBARAT SİSTEMİ VE MİT'İN TÜRK DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ.....	53
5.1. 2010 MİT İLK DÖNÜŞÜMLER	53
5.2. GES'İN MİTE DEVRİ	53
5.3. 7 ŞUBAT 2012 MİT KRİZİ VE KANUN DEĞİŞİKLİKLERİ.....	54
5.4. MİT TIRLARI DAVASI VE KANUNDA DEĞİŞİKLİKLER	54
5.5. 2014 MİT KANUN DEĞİŞİKLİKLERİ	55
5.6. 2017 MİT'İN DÖNÜŞÜMÜ	57
5.7. MİT'İN ARTAN GÖRÜNÜRLÜĞÜ	57
5.8. MİT'İN YURT DIŞI OPERASYONEL FAALİYET ÖRNEKLERİ.....	58
5.8.1. Suriye'de MİT Varlığı	58
5.8.1.1. Suriye İç Savaşı ve ÖSO	58
5.8.1.2. Suriye'de PKK/PYD Yapılanması ve MİT.....	59
5.8.1.3. Suriye PKK/PYD Nokta Operasyonlar	61
5.8.1.4. MİT'in, IŞİD Operasyonları.....	63
5.8.1.5. DEAŞ Liderinin Öldürülmesi.....	66
5.8.1.6. Suriye Sınır Dışı Operasyonlar.....	66
5.8.1.7. Suriye Devrimi ve Türkiye'nin Rolü	69
5.8.2. Ukrayna-Rusya Savaşında MİT	70
5.8.2.1. Ukrayna-Rusya Savaşı.....	70
5.8.2.2. Esir Takasları	71
5.8.2.3. ABD ve Rus İstihbarat Servislerinin Ankara'da Görüşmeleri	71
5.8.2.4. Arabuluculuk Çabaları	72
5.8.3. Irak'ta MİT	73
5.8.3.1. Irak PKK Nokta Operasyonu.....	74

5.8.3.2. TSK Sınır Ötesi Operasyonlar ve MİT.....	75
5.8.4. Libya İç Savaşı ve MİT	77
5.8.5. Azerbaycan Ermenistan Savaşında Türkiye.....	81
5.8.6. Fetö Terör Örgütü Ve Mit'in Yurtdışı Operasyonları.....	83
5.8.7. Afrika'da MİT Operasyonları.....	83
5.8.7.1. FETÖ' nün Gabon Yapılanmasına Yönelik Operasyon.....	87
5.8.7.2. El-Kaide Üyesinin Yakalanması	88
5.8.7.3. Kenya'da Kaçırılan İtalyan Vatandaşının Kurtarılması.....	89
5.8.7.4. Mısır ve Türkiye ilişkilerinde MİT'in Rolü.....	89
5.8.7.5. Somali ve Sudan Diplomasisinde MİT.....	90
5.9. OPERASYONEL İSTİHBARAT VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MİT ETKİSİ	91
5.9.1. İstihbarat Örgütlerinin Operasyonel Faaliyetlerde Hukuki Dayanağı ..	91
5.9.1.1. İstihbarat Servislerinin Faaliyetleri	91
5.9.1.1.1. Espiyonaj	92
5.9.1.1.2. Kontr Espiyonaj	93
5.9.1.1.3. Kontr Terörizm	94
5.9.1.1.4. Özel/Örtülü Faaliyetler.....	95
5.9.1.1.5. Stratejik İstihbarat Üretme	96
5.9.1.1.6. Uluslararası Organize Suç İle Mücadele	98
5.9.1.1.7. Güvenlik Tahkikatları	99
5.9.1.2. İstihbarat Faaliyetleri ve Terörle Mücadele	99
5.9.1.2.1. Terörizm.....	99
5.9.1.2.2. Terörle Mücadele İstihbarat.....	101
5.9.2. Türk Dış Politikasında Operasyonel Faaliyetlerin Artan Etkisi.....	103
5.9.2.1. 2002 Sonrası Türkiye'nin Dış Politikasında Yeni Güvenlik Stratejisi	103
6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	107
7. KAYNAKLAR.....	112

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Çizelge 4.2. Emniyet Genel Müdürlüğü istihbarat teşkilatı yapılanması.	42
Çizelge 4.2. Milli Güvenlik Kurulu teşkilat yapılanması	43
Çizelge 5.8. PKK Lider kadrolarına yapılan MİT Operasyonları.....	62
Çizelge 5.8. IŞİD'in Türkiye'deki eylemleri	65
Çizelge 5.8. Türkiye'nin Suriye'deki kara operasyonları.....	68

HARİTA LİSTESİ

Sayfa No

Harita 5.8. 2015 yılı Suriye İç Savaşı genel durum haritası. 67

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (Organization for Security and Co-operation in Europe)
AK PARTİ	Adalet ve Kalkınma Partisi
ASALA	Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia)
BM	Birleşmiş Milletler
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemi
CENTO	Merkezi Antlaşma Teşkilatı (Central Treaty Organization)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	Merkezî İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency)
DEV-SOL	Devrimci Sol
DHKP-C	Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
ELINT	Elektronik istihbarat (Electronic Intelligence)
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü
GEOINT	Coğrafi konum istihbaratı (Geospatial Intelligence)
GES	Genelkurmay Elektronik Sistemler Komutanlığı
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GUK	Genel Ulusal Kongre (Libya)
HSK	Hakimler ve Savcılar Kurulu
HUMINT	İnsani İstihbarat (Human Intelligence)
IMINT	Görüntü İstihbaratı (Imagery Intelligence)
INTERPOL	Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı (The International Criminal Police Organization)
İŞİD	Irak Şam İslam Devleti
İHA	İnsansız Hava Aracı
İHH	İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
İKK	İstihbarata Karşı Koyma
İKÖ	İslam Konferans Örgütü
KCK	Kürdistan Topluluklar Birliği (Koma Civakên Kurdistanê)
KDP	Kürdistan Demokrat Partisi (Partiya Demokrat a Kurdistanê)
KEİÖ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (Black Sea Economic Cooperation)
KGB	Devlet Güvenlik Komitesi
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği (Yekîtiya Nîştîmanîya Kurdistan)
MEH	Millî Emniyet Hizmeti
MASAK	Mali Suçları Araştırma Kurulu
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MİKK	Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)

OSINT	Açık kaynak istihbaratı (Open source intelligence)
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
PKK	Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistanê)
PYD	Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekîtiya Demokrat)
SDG	Suriye Demokratik Güçleri (Hêzên Sûriya Demokratîk)
SİHA	Silahlı İnsansız Hava Aracı
SUK	Suriye Ulusal Konseyi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SVR	Dış İstihbarat Servisi (Sluzhba vneshney razvedki;)
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TİKKO	Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜRKSOY	Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi
UMH	Ulusal Mutabakat Hükûmeti
YPG	Halk Koruma Birlikleri (Yekîneyên Parastina Gel)

ÖZET

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ DÖNÜŞÜMÜNDE MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATININ DIŞ OPERASYON YETKİSİ

Soner KESKİN

Düzce Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Hüsrev ÇELİK

Mayıs 2025, 135 sayfa

Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejilerinde kritik bir yere sahip olan MİT, 1965 yılında Milli Emniyet Hizmeti (MEH) yerine kurulmuş ve kuruluşundan itibaren hem iç hem de dış güvenlik politikalarının temel bir unsuru olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde MİT, artan uluslararası tehditler ve değişen güvenlik dinamikleri doğrultusunda kapsamlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Özellikle 2002 sonrasında, operasyonel kapasitesi artırılarak uluslararası arenada daha etkin bir konuma gelmiştir. Bu çalışma, Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT) dış operasyon yetkisinin Türk dış politikasının dönüşümündeki etkilerini incelemektedir. Tezde, MİT'in tarihsel gelişimi, 2002 sonrası dönüşüm süreci ve dış operasyon yetkilerinin hukuki dayanakları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda, MİT'in Suriye, Irak ve Libya gibi bölgelerde gerçekleştirdiği dış operasyonlar incelenmiş, bu faaliyetlerin Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası rolüne katkıları değerlendirilmiştir. MİT'in dönüşümü, Türkiye'nin dış politikada daha proaktif, güvenlik odaklı bir yaklaşım benimsemesine olanak sağlamış, terörle mücadelede uluslararası kriz yönetimine kadar birçok alanda stratejik bir araç olarak kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, MİT'in dış operasyon yetkilerinin, Türk dış politikasının dönüşümünde ve ulusal çıkarların korunmasında merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Bu çalışma, Türk dış politikasındaki değişim süreçlerini anlamak ve güvenlik stratejileri ile istihbarat faaliyetlerinin uluslararası ilişkilerdeki yerini değerlendirmek adına literatüre önemli katkılar sağlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Dış operasyon, Milli İstihbarat Teşkilatı, Operasyonel istihbarat.

ABSTRACT

THE FOREIGN OPERATION AUTHORITY OF THE NATIONAL INTELLIGENCE AGENCY IN THE TRANSFORMATION OF TURKISH FOREIGN POLICY

Soner KESKİN

Düzce University

Graduate School, Department of International Relations

Master's Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet Hüsrev ÇELİK

May 2022, 135 pages

MİT, which plays a critical role in Turkey's national security strategies, was established in 1965, replacing the National Security Service (MEH). Since its inception, MİT has been a key component of both domestic and foreign security policies. In the post-Cold War era, MİT underwent a comprehensive transformation in response to increasing international threats and shifting security dynamics. Particularly after 2002, its operational capacity was enhanced, enabling it to assume a more active role on the international stage. The thesis delves into MİT's historical development, the transformation process after 2002, and the legal basis of its foreign operation authority. In this context, the study analyzes MİT's foreign operations in regions such as Syria, Iraq, and Libya, and evaluates the contributions of these activities to Turkey's regional and international role. MİT's transformation has allowed Turkey to adopt a more proactive and security-oriented approach in foreign policy, using intelligence activities as a strategic tool in areas ranging from counter-terrorism to international crisis management. This study examines the impact of the National Intelligence Organization's (MİT) foreign operation authority on the transformation of Turkish foreign policy. The findings indicate that MİT's foreign operation authority plays a central role in the transformation of Turkish foreign policy and the protection of national interests. This study provides significant contributions to the literature by enhancing the understanding of the transformation processes in Turkish foreign policy and assessing the place of security strategies and intelligence activities in international relations.

Keywords: External operation, National Intelligence Organization, Operational intelligence.

1. GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerdeki dinamikler, güvenlik ve istihbarat kurumlarının rolünü ve önemini giderek artırmaktadır. Devletler, ulusal güvenliklerini sağlamak, uluslararası arenada etkin bir pozisyon elde etmek ve karşı karşıya oldukları tehditlerle mücadele etmek için güvenlik politikalarını yeniden şekillendirmektedir (Çetinkaya, 2012, s. 249-250). Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası, Soğuk Savaş sonrası dönemde radikal değişimlere sahne olmuş, özellikle 2002 yılından sonra Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT) dış operasyon yetkisinin genişletilmesiyle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır (Kancı, 2022).

Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik ve istihbarat alanlarının önemi, devletlerin küresel ve bölgesel tehditlere karşı daha etkin stratejiler geliştirme çabasıyla giderek artmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, 2000'li yılların başından itibaren, ulusal güvenlik politikalarını yeniden şekillendirerek dış politika stratejilerini destekleyecek bir istihbarat anlayışını benimsemiştir.

Türkiye, 2002 sonrası AK Parti iktidarları dönemde uluslararası arenada aktif bir politika benimseyerek bölgesel bir güç olma hedefi doğrultusunda önemli adımlar atmıştır. Bu dönemde MİT, dış politikayı destekleyici bir araç olarak konumlandırılmıştır. İstihbarat faaliyetlerinin operasyonel hale gelmesi, Türkiye'nin dış politikada daha proaktif ve güvenlik odaklı bir yaklaşım benimsemesine olanak tanımıştır. Özellikle, Suriye ve Irak gibi çatışma bölgelerinde MİT'in gerçekleştirdiği nokta operasyonlar, bu dönüşümün somut örneklerini oluşturmuştur (Kancı, 2022).

MİT'in dış operasyon yetkisi, Türkiye'nin bölgesel ve küresel stratejilerinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu yetki, Türkiye'nin terörle mücadelesinden uluslararası kriz yönetimine kadar geniş bir alanda etkisini göstermektedir. Özellikle Arap Baharı, Suriye İç Savaşı ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi gibi olaylar, Türkiye'nin güvenlik paradigmasını kökten değiştirmiş, MİT'in operasyonel yetkinliklerini artırma ihtiyacını doğurmuştur (Ataman, 2018: s. 53). Bu bağlamda, MİT'in dış operasyonel faaliyetleri, sadece güvenlik politikalarını değil aynı zamanda dış politika yapım süreçlerini de doğrudan etkilemiştir.

Bu çalışmada, Türk dış politikasındaki dönüşüm sürecinde MİT'in dış operasyon yetkisinin etkisi kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Çalışmada, MİT'in tarihsel gelişimi, 2002 sonrası dönemdeki yeniden yapılandırma süreçleri ve dış operasyon faaliyetlerinin Türk dış politikasına katkıları analiz edilmiştir. Ayrıca, bu süreçte MİT'in uluslararası ilişkilerdeki yerinin ve bölgesel krizlerde oynadığı rollerin detaylı bir incelemesi yapılmıştır.

Bu tez, Türk dış politikasının dönüşüm sürecinde MİT'in dış operasyon yetkisinin etkilerini inceleyerek bazı sorulara yanıt aramayı amaçlamaktadır. MİT'in tarihsel gelişimi ve bu süreçte dış operasyon yetkisinin genişletilmesinde etkili olan faktörler nelerdir? Türkiye'nin bölgesel bir güç olma hedefi ve bu hedef doğrultusunda izlenen dış politika stratejileri nelerdir? Bu faaliyetlerin uluslararası hukuktaki yeri ve bu bağlamda karşılaşılan fırsat ve zorluklar nelerdir? Bu bağlamda, somut operasyonel örnekler ve bu operasyonların dış politika karar alma süreçlerine etkisi nasıl değerlendirilmelidir? Bu sorular çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Literatürde, MİT'in dış operasyon yetkisi ve Türk dış politikasıyla olan ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır. Mevcut araştırmalar daha çok MİT'in tarihsel gelişimine ve istihbaratın genel işlevlerine odaklanmaktadır. Bu çalışmanın literatüre katkısı, MİT'in dış operasyonel yetkilerinin Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki yeni konumuna olan etkisini ve bu yetkilerin dış politikadaki uygulamalarını kapsamlı bir şekilde ele almak olacaktır.

Çalışmada, yukarıdaki sorulara yanıt ararken, konuyu altı ana başlık altında incelemektedir. İlk bölümde, Türkiye'nin Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar dış politika yaklaşımları tarihsel bir perspektifle ele alınmıştır. Özellikle 2002 öncesi ve sonrası dönemlerde dış politikanın değişim dinamikleri ve bu değişimin sebepleri incelenmiştir. İkinci bölümde, istihbaratın teorik çerçevesini çizerek, istihbarat türleri ve yöntemleri hakkında bilgi sunmaktadır. İnsan istihbaratı (HUMINT), teknik istihbarat (SIGINT, GEOINT) ve stratejik istihbarat gibi temel kavramlar detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

Üçüncü ve dördüncü bölümlerde, MİT'in tarihsel süreçteki dönüşümüne odaklanılmış ve özellikle 1965 ve 1984 tarihli MİT Kanunları ile getirilen değişikliklerin Türk dış politikasına etkileri ve AK Parti dönemiyle birlikte MİT'in artan operasyonel faaliyetleri ve bu faaliyetlerin hukuki dayanakları analiz edilmiştir. Ayrıca, bu dönemde MİT'in

teknik kapasitesinin artırılması ve operasyonel faaliyetlerdeki etkinliğinin artmasına yönelik yapılan reformlar tartişılmıştır. Beşinci bölümde, Suriye, Irak, Libya gibi çatışma bölgelerinde MİT'in gerçekteştirdiği nokta operasyonlar incelenmiştir. Ayrıca, bu operasyonların Türkiye'nin uluslararası arenadaki imajına ve bölgesel güvenlik dinamiklerine olan etkileri değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde, operasyonel istihbaratın Türk dış politikasındaki artan etkisi ve bu etkinin gelecekteki olası yansımaları tartişılmıştır.

Bu kapsamda, tez hem teorik hem de pratik düzlemde Türk dış politikasındaki dönüşüm sürecini analiz ederek, literatüre önemli bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Çalışma, Türkiye'nin dış politika yapım süreçlerinde MİT'in rolünü daha net bir şekilde ortaya koyarak, uluslararası ilişkiler ve güvenlik stratejileri alanlarında özgün bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır.

Tez kapsamında, MİT'in operasyonel faaliyetlerinin hukuki dayanakları, uluslararası hukuk bağlamında değerlendirilerek, bu faaliyetlerin Türk dış politikası üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde analiz edilecektir. Bu analiz, hem teorik bir çerçeveye hem de pratik örneklere dayandırılacaktır. Çalışma, güvenlik stratejileri ve dış politika yapım süreçleri arasındaki ilişkiye ışık tutarak, Türkiye'nin dış politikasının dönüşümünü anlamlandırma noktasında literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

2. GENEL TÜRK DIŞ POLİTİKASI

2.1. 2002 YILINA KADAR GENEL TÜRK DIŞ POLİTİKASI

2.1.1. Cumhuriyetin İlk Yılları Türk Dış Politikası

Osmanlı'nın yıkılışı ile kurulan yeni Cumhuriyet döneminde Osmanlı ordusunda görev almış milli mücadeleyi yüklenmiş askeri personel tarafından şekillendirilmiştir. Eskiye kabul etmemekle beraber eskinin mirasını ister istemez devralan Türkiye Cumhuriyeti, yeni dönemde yeni bir dış politika benimsemek durumunda kalmıştır (Kösebalaban, 2021, s. 109-111).

Büyük bir imparatorluğun devamı olan genç Cumhuriyet, Osmanlı'dan kalan Batıcılık prensibi ile dış politikasını şekillendirmiştir. Batı ile yeni ve tek taraflı iletişim kurma çabasına giren Türkiye Cumhuriyeti, batıyı kendisine örnek olarak almıştır (Kaya, 2015, s. 75-80).

Kuruluşu ile birlikte önceliğini mevcut sınırlarının muhafazasına veren Türkiye, dış politikasının temeline de barış unsurunu yerleştirmiştir. Bu barış unsurunu kendine içselleştiren devlet yönetimi bunu diğer devletlerden de beklemiştir. Mustafa Kemal Atatürk bu dış politikayı “Yurtta Sulh Dünyada Sulh” olarak özetlemiştir (Dinç, 2008, s. 14-15). Ancak yine de kuruluşu sonrası Türk Devleti'nin karşılaştığı en önemli problemlerin başında dış tehditler gelmiştir.

Kurucu ideoloji önderlerinin, Osmanlı'nın son döneminden itibaren başlayan batıcılığa olan ilgisi kuruluş döneminde daha da artmıştır. Barışçılık ilkesini ikili ilişkilerin korunması ve batıya yakın olmak olarak gören yönetici kadro, ülkenin iç politikasında da dini ve geleneksel yapısını kontrol etmeye çalışmıştır (Kösebalaban, 2021, s. 111).

Kuruluş döneminde Sadabad Paktı, Balkan Paktı, Musul Meselesi, Hatay'ın ilhakı gibi meseleler denge politikasının en önemli dış yansımaları olmuştur (Kösebalaban, 2021, s. 127-130). 1. Dünya Savaşı sonrası Sovyet Rusya, Yunanistan, Bulgaristan ve İran gibi sınır komşularıyla kalan problemleri çözme çabasına girmiş ve Lozan'dan kalan sorunların çözümü için uluslararası hukuk tarafı seçilmiştir. Uluslararası hukuktan doğan hakların kazanılması için çeşitli anlaşmalar yapılmıştır. Türkiye bunların yanı sıra;

Briand-Kellog Paktı, Silahsızlanma Konferansı, Milletler Cemiyeti gibi tüm barışçıl ittifaklara da katılmıştır (Sarıay, 2000, s. 856-860).

Kuruluş dönemi Türk Dış Politikasının diğerk bir karakteristik özelliğı de statükoculuk olmuştur. Dış politikada statükoculuk mevcut uluslararası siyasi dengelerin korunması, bölgesel ve güç durumunu korumayı amaçlayan muhafazakâr ve içe dönük bir yapıyı tanımlamaktadır (Bölükbaşı, 2021, s. 85-87). Türk dış politikasının statükocu yapısının temelleri Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu anlaşması sayılabilecek Lozan Antlaşmasına bağılılığını ifade etmektedir. Bu anlaşma Dünya Savaşı sonrası oluşan siyasi yapıya bağılılığını ifade etmektedir. Devrimci ve inkılapçı yeni devlet bu devrimleri gerçekleştirmek için dış politikayı stabilize etmek zorundaydı. İç sorunları ile uğraşan yeni cumhuriyet statükocu bir dış politikayı tercih edip iç politikaya odaklanmıştır (Kaya, 2015, s. 72).

2.1.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi Türk Dış Politikası

1. Dünya Savaşı sonrasında mağlup devletler, galip gelen devletlerin dayattığı ve kendileri için ağır koşulları barındıran anlaşmaları kabul etmek zorunda kalmıştır. 1917 Ekim Devrimi sonrası savaştan çekilen Ruslar; Almanya, Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan arasında Brest-Litovsk Antlaşması, savaş sonucu topraklarının yüzde on beşini ve nüfusunun yüzde onunu kaybeden Almanya ile Versay Barış Antlaşması, İtilaf Devletleri ile Avusturya arasında Saint-Germain Antlaşması imzalanmış ve bu anlaşma ile birlikte Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya kurulmuştur. Romanya; Transilvanya ve Bessarabia'yı da kapsayacak şekilde genişlemiş, Polonya'ya, Avusturya ve Almanya tarafından işgal edilen topraklar verilmiştir. Neuilly Antlaşması ile de Bulgaristan; Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan'a toprak vermek durumunda kalmıştır. Macaristan da Versay'da imzaladığı Trianon Antlaşması ile topraklarının üçte ikisini kaybetmiştir. Son olarak da Osmanlı İmparatorluğu 1920'de Sadrazam Damat Ferit tarafından imzalanan Sevr Antlaşması ile savaştan ayrılmıştır. Ancak Ankara'daki Büyük Millet Meclisi bu anlaşmayı hiçbir zaman tanımamıştır. 24 Temmuz 1923 yılında Türkiye Lozan Antlaşması'nı imzalamış, antlaşmayla beraber sınırlarını kabul ettirmiş ve yeni dünya sisteminde kendine iyi bir statü elde etmiştir.

1. Dünya Savaşı sonrasında 1929 yılında ortaya çıkan Büyük Buhran dünya çapında büyük bir ekonomik krize neden olmuştur. Savaş sonrası imzaladıkları anlaşmalarla ağır yükümlülükler altına giren Almanya, Japonya ve İtalya gibi devletler bu kriz ile birlikte

derin yara almışlardır. Bu anlaşmaların ve krizin altında ezilen büyük devletlerin tekrardan savaş öncesi döneme dönme istekleri İkinci Dünya Savaşı sürecini hızlandırmıştır. 2. Dünya Savaşı'nın başlamasının en önemli sebebi Hitler'in Almanya'yı tekrar ayağa kaldırması ve Almanya'ya milliyetçi düşünceleri tekrar aşılması olmuştur. Yükselen Almanya etrafında Mihver Devletleri toplamış ardından İngiltere ve Fransa'da bu birliktelik karşısında Müttefik devletlerini oluşturmuştur (Yıldız, 2019, s. 14).

İkinci Dünya Savaşı'na giden yolda Türkiye, Avrupa'nın bölünmüşlüğü karşısında bir tercih yapmak durumundaydı (Kösebalaban, 2021, s. 142). Asya ve Avrupa kıtasının birleşme noktası olan Türkiye, olası bir savaşta taraf olması için baskı altına alınmıştır (Sarıçoban, 2020, s. 1755-1760). Türkiye Cumhuriyeti bu baskılar altında tarafsız kalmaya çabalasa da bir yandan da kendini güvence altına almak amacıyla bazı anlaşmalar imzalamıştır. 1939 yılında Mihver Devletler, Balkanlar'da ve Akdeniz'de askeri varlık göstermeye başlamış bunun üzerine Türkiye, Fransa ve İngiltere ile 19 Ekim 1939 tarihinde Türk-İngiliz-Fransız Yardımlaşma Antlaşması imzalamıştı. Anlaşma, askeri gereksinimleri karşılamakla birlikte Balkanların ve Akdeniz'in güvenliğini sağlamayı içeriyordu (Soysal, 1982, s. 370-372).

Bir diğer taraftan da Türkiye, Sovyetler Birliği tarafından gelebilecek tehditlere karşı 25 Mart 1941 tarihinde Sovyetler Birliği ile birlikte Türk-Sovyet Ortak Deklarasyonunu yayınlamıştır. Bu deklarasyonda Sovyet Hükümeti, Türkiye'nin içinde bulunduğu durumundan yararlanarak, ona karşı saldırı gerçekleştireceği yönündeki haberler üzerine Türk Hükümeti'ne bu haberlerin gerçeği yansıtmadığını ve hatta Türkiye'nin kendini korumak için savaşa girmek zorunda kaldığı durumda, Sovyetler Birliği'nin en geniş ölçüde tarafsızlığına güvenilebileceğini bildirmiştir (Atatürk Ansiklopedisi, 2023).

Tüm bu gelişmeler içinde Türkiye'nin, olası savaş öncesinde tarafsız kalmış gibi görünse de aslında tarafsız olmadığı sadece savaştan uzak kalmak istediği görülmüştür (Erdoğan, Yakut ve Bağcı, 2018, s. 62-63). Türkiye, kendisi ile direkt bağlantısı olmayan bir savaşa girmeyi uygun görmediği ve yeni bir savaş için yeteri gücü olmadığını bildiği için savaş ortamından uzak kalmak istemiştir. İnönü hükümeti savaşın sona erdiği dönemlerde BM'de yer almak için savaşa girmiş olsa dahi topyekûn bir savaştan uzak kalmayı başarmıştır (Özçelik, 2010, s. 258-260).

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sürecinde gelişmeleri yakından takip etmiş kendisini sıcak savaştan uzak tutacak şekilde anlaşmalar ve ittifaklara girmiştir. Denge politikasının en

iyi uygulandığı bu dönemde yönetici kadroları Türkiye’yi savaşa sokmayarak önemli bir başarı elde etmiştir (Haykır ve Aslan, 2021, s. 1069-1072).

Bu başarılı dış politika iç politikada tam tersi etkiler göstermiştir. Avrupa Devletlerinin tamamının savaşa dahil olması, dış ticaretini Avrupa ile yapan Türkiye’nin ihracat ve ithalatında problemler yaşamasına sebep olmuştur. Ülke içinde karaborsacılık artmış, temel tüketim malları azalmış ve ülke hem ekonomik hem de sosyal açıdan bir darboğaza girmiştir. Daha sonraki dönemde gayrimüslim vatandaşlardan alınan varlık vergisi uygulaması da Türkiye’yi yurtdışı kamuoyunda zor durumda bırakmıştır. Savaşın başında İngiltere ve Fransa ile anlaşarak tarafını batıdan yana kullanan Türkiye savaş sonrası dönemde Sovyet tehdidi ile karşı karşıya gelmiştir. Bu tehdit tek taraflı batıya yanaşma olarak kendini göstermiştir (Özçelik, 2010, s. 260-262). ABD ve İngiltere yanında olmayı tercih eden Türkiye Cumhuriyeti bu birlikteliği sağlayabilmek için mecburi olarak liberal ve demokratik bir yönetime dönmek zorunda kalmıştır. Liberal demokrasinin ilk şartı olan serbest seçimler ve çok partili seçim sistemi de bu nedenlerle aynı dönemde uygulanmaya başlamıştır (Kösebalaban, 2021, s. 150).

2.1.3. Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası

Savaş sonrası dönemde dünya politik dengesini iki temel güç belirlemiştir. Almanya’nın yenilgisiyle beraber değişen Avrupa siyasi ortamı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından etkilenen bir pozisyona gelmiştir. Tek güç olarak kıtada hüküm süren SSCB’nin karşısında, kendisini dünyaya hakim kılmak isteyen ABD sahneye çıkmıştır. ABD bu güç dengesini kendi lehine çevirmek amacıyla Avrupa’da varlığını kalıcı kılmak istemiştir (Erdoğan, Yakut ve Bağcı, 2018, s. 133).

Soğuk Savaş’ın başlamasıyla beraber devletler arasında iki büyük güçten birine yanaşarak bir bloklaşma ihtiyacı doğmuştur. Savaşın ardından dünyaya yeni bir ideoloji ve yeni bir sosyalist ekonomik sistem empoze etmek isteyen SSCB, güçlenerek girdiği Soğuk Savaş döneminde yeni bir blok oluşturmuştur. SSCB’nin güçlenmesini ve kendi kurduğu liberal, kapitalist sistemin tehlikeye girdiğini gören Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ise Avrupa ve Balkanlar üzerinden kendisine müttefik ülkeler bularak SSCB’yi engellemek istemiştir. Bu güç mücadelesi içinde savaş sonrası sömürge ülke olmaktan kurtulan devletler yeni dünya sisteminde bu iki güçten birisiyle daha ziyade ilişkiye girmek zorunda kalmıştır (Kantarıcı, 2012, s. 68-70).

Atatürk döneminden itibaren Batıya yanaşan ve SSCB tehdidine karşı kendini Avrupa ve Amerika tarafında gören İnönü hükümeti ilk başta ekonomik ve ticari kaygılardan dolayı Batı bloğundan dolayısıyla da Amerika'dan tarafa tercihini kullanmıştır. ABD, dönemin başkanı Truman tarafından ilan edilen Truman Doktrini ve ardından gelen Marshall Planı ile birlikte Avrupa'nın batısını SSCB etkisinden kurtarmak ve kendi bloğuna çekmek istemiştir. 6 milyar dolarlık yardım paketi olan Marshall planı İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka, İsveç ve Türkiye ile birlikte 16 ülkeyi kapsamıştır. 1948-1951 yılları arasında gerçekleşen bu yardım döneminde ABD, 16 Avrupa ülkesinin ekonomik kalkınmasının sağlanmasını ve kendi yeterliliklerini sağlayarak Sovyet Rusyası'na muhtaç olmamalarını istemiştir (Erdoğan, Yakut ve Bağcı, 2018, s. 131).

İki kutuplu dünyanın oluşmasıyla beraber dünyada ittifak arayışları devam etmiştir. ABD bu süreçte Sovyet yayılmacılığına karşı Batı Avrupa ülkelerini de kapsayacak şekilde bir güvenlik teşkilatı kurma yoluna gitmiştir. 4 Nisan 1949 tarihinde batı menşeli geniş kapsamlı bir savunma ittifakı olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kurulmuştur. Amerika desteği ile ekonomik gelişimini sürdüren Türkiye'de de hem hükümet hem de kamuoyu tarafından, NATO üyeliği bir baskı aracı haline gelmişti. Türkiye bu nedenle Birleşmiş Milletlerin Kore Savaşı'na asker gönderme talebini kabul etmiş ve bu katkısıyla beraber NATO yolu da açılmıştır. NATO'da kurucu ülke olan ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya kabul edilmesi için teklifte bulunmuş ve bu teklif oy birliği ile kabul edilmiştir. Bununla beraber 18 Şubat 1952 tarihinde Türkiye'nin NATO'ya girmesine ilişkin kanunun Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde onaylanması ile üyelik kesinleşmiştir (Baharçipek ve Ekici, 2016, s. 161-162).

Marshall ve Truman yardımları sonrası ekonomik olarak rahata kavuşan Türkiye, iç siyasetinde de daha demokratik ve liberal bir sisteme dönmüştür. İç siyasetinde çok partili sisteme geçen Türkiye, ABD ile yakınlaşarak Batı bloğu içinde kendini güvenli bir yere konumlandırmıştır. Soğuk Savaş döneminde devletlerin ittifak arama süreci sürekli devam etmiştir. Uluslararası ilişkiler sisteminde realist politikaların zirveye çıktığı dönem olan Soğuk Savaş döneminde devletlerin birinci öncelikleri güvenlikleri olmuştur. Türkiye bu güvenlik politikalarını ittifaklar ile kurgulamıştır. 24 Şubat 1955 tarihinde Türkiye ve Irak arasında imzalanan Bağdat Paktı daha sonraları İran, Pakistan ve İngiltere'nin katılmasıyla daha da genişlemiştir ancak Pakt hedeflendiği gibi uzun süreli olmamış ve problemlere çare olunamamıştır. Irak'ta darbeye yönetimin değişmesiyle

beraber Irak bu pakttan ayrılmış ve bu birlik ABD öncülüğünde Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO)'na dönüşmüştür. CENTO da 1979 İran Devrimi ile birlikte tarihe karışmıştır (Aydın, 2002, s. 138).

Denge politikalarını ve batı yanlısı dış politika anlayışını bu dönemde de devam ettiren Türkiye farklı ittifaklar arayışına Avrupa'da devam etmiştir. 27 Mayıs 1960 darbesiyle halkın oyuyla seçilen Demokrat Parti hükümeti döneminin sona ermesi ardından yeni askeri cunta yönetimi ABD'ye bağlılığını belirterek batıcı dış politikadan vazgeçmeyeceklerini bildirmişlerdir. NATO ve CENTO üyeliklerinden çıkılmayacağı ve batı ekseninde politikaların devam edeceği dünyaya duyurulmuştur.

Bu dönemde Türkiye'nin karşılaştığı en önemli problem Kıbrıs Sorunu olmuştur. Kıbrıs Sorunu, 1974 yılındaki askeri çıkarmaya kadar ülkenin gündemini ve dinamiklerini etkilemiştir (Kösebalaban, 2021, s. 187). Türkiye 1974 yılına kadarki sorunu uluslararası sistemde politik girişimlerle çözmek için uğraşmıştır. Sorunun çözülmesi için Birleşmiş Milletlere başvuruda bulunan Türkiye istediğini elde edememiştir. Bu döneme kadar dış politikada batıcılığı benimseyen Türkiye, politik tercihlerinin karşılığını bulamamıştır. Gelişen süreç kamuoyu tarafından da sorgulanmış ve Türkiye'nin dış politika tercihleri ve uluslararası politikadaki yeri tartışılmaya açılmıştır (Hacettepe Üniversitesi, 2023, s. 9-10).

1960 ve 1970'li yıllarda Türkiye, Batı yanlısı dış politikasında artan Rus tehdidine karşı Sovyetler ile de yakın ilişkiler aramıştır. SSCB ile Türk yetkililer arasında üst düzeyde birçok görüşme yaşanmıştır. Bu yakınlaşma bir taraftan kendini koruma altına alma bir taraftan da karşılıklı menfaati sağlayıp karşılıklı dengeyi sağlamak amacıyla olmuştur (Demir, 2023).

Kıbrıs sorunu, ekonomide istenilen yardımların alınamaması, Arap-İsrail savaşı sonrası enerjide artan dışa bağımlılık, yükselen petrol fiyatlarından dolayı artan dış borcu gibi nedenlerle Türkiye iç ve dış siyasette zor zamanlar yaşamıştır.

1960, 1971 ve 1980'de yaşanan darbeler ülkenin iç siyasetinde sürekliliği zedelemiş ve Türkiye'nin içerde ve dışarda istikrarsızlık yaşamasına sebep olmuştur. 1980'li yıllarda çok taraflı dış politika izleyen Türkiye artık İslamcılık faktörünü de işlemeye başlamıştır (Özkan, 2022, s. 250).

1980'li yıllarda siyasette Türkiye'nin en önemli belirleyici lideri Turgut Özal olmuştur. Özal, 1983-1989 yılları arasında 45. ve 46. dönem hükümetlerinde Başbakanlık, 1989-93

yılları arasında da Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiştir. 10 yıllık dönemde Türkiye'yi daha liberal politikalar ile ekonomik olarak iyi bir seviyeye taşıyan Özal, dış politikada da Türkiye'yi sıkıştığı Batı-Sovyet Rusya ikileminden çıkarmış ve yeni alternatifler ile dış politikada çeşitliliği sağlamıştır (Daban, 2017, s. 88). Soğuk Savaş sonrasında dış politikada Amerika ile olan iyi ilişkilerden yararlanarak Balkanlar, Orta Asya ve Orta Doğu'da varlık göstermek isteyen Özal, Türkiye'nin yakın gelecekte bölgesel bir güç olabileceğini tasavvur etmekteydi (Kösebalaban, 2021, s. 240).

Türkiye, Özal önderliğinde bu dönem içinde İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ile ilişkilerini arttırarak Orta Asya Müslüman Türk Devletleri'nin de bu örgüte katılmasını sağlamış ve teşkilatın daha da genişleyerek güçlenmesi için yoğun mesai harcamıştır. Diğer taraftan da Kafkas ve Balkan bölgelerini de içine alarak bu ülkeler arasındaki işbirliği ve ticareti arttırmak amacıyla Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ)'nün kurulmasında da etkili olmuştur (Daban, 2017, s. 89).

Sonuç odaklı bir anlayışa sahip olan Özal döneminde Türkiye ve ABD arasındaki yakınlaşma artmıştır. Bu dönemde Türkiye, iddialı dış politikalar için kamuoyu gücünden ve hukuksal gerekli altyapıdan yoksun kalmıştır (Kurt, 2018, s. 158).

2.1.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönem Türk Dış Politikası

2. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte dünya iki güç arasında şekillenmişti. Bir tarafta kapitalist toplumun temsilcisi olan ABD ve diğer tarafta da sosyalist ekonominin temsilcisi olan SSCB uluslararası sistemde etkin birer güç olmuştur. SSCB tarihte ilk kez Marksist Sosyalist fikre sahip olarak yeni bir ekonomik-politik sistem kurmuş ve bunu 45 yıl boyunca sürdürmüştür. Marksist ideoloji, SSCB içinde zor kullanarak uygulanmış ve baskıcı liderler tarafından sürdürülmeye çalışılmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde artık sistem sorunlarını kendi içinde aşamayacak duruma gelmiş ve değişen birliktelik ve dünya çapındaki yeni ekonomik sistemlerle beraber artık sürdürülemez olmuştur (Eti, 2021, s. 5).

1985 – 1991 döneminde SSCB'nin lideri olan Mihail Gorbaçov sistemin durağan kaldığını ve sürdürülebilirliğinin olmadığını fark etmiş, 1990 yılının sonlarında Sovyetler Birliği'nin tüm cumhuriyetlerine yenilenmiş birlik federasyonu için referandumu teklif etmiştir. Bu girişimlerinde başarılı olamayan Gorbaçov, 8 Aralık 1991'de SSCB'yi dağıttıklarını ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kurduklarını ilan etmiştir (Hüseynov, 2003, s. 388).

SSCB'nin yıkılması, uluslararası siyaset sisteminde büyük bir şok etkisi yaratmış ve bu durum dünyada yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. SSCB'nin yıkılmasının en önemli etkisi çift kutuplu sistemin artık ortadan kalkarak tek kutuplu bir sisteme geçilmesiyle birlikte bölgesel ittifakların ve bölgesel çatışma alanlarının ortaya çıkması olmuştur (Kut, 2010, s. 8).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber çift kutuplu dünya sistemi bitmiş ve yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye de bu yeni düzenle birlikte iç ve dış politikada keskin bir dönüşüme girmiştir. Türkiye Soğuk Savaş döneminde dış politikada, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri süregelen Batıcılık politikasını SSCB'den gelen tehditlere karşı ABD tarafına yanaşarak uygulamıştı. İki kutuplu dünyada bir tarafı seçmek ve onun hegemonyasını kabul etmek zorunda kalan Türkiye, yeni dönemle birlikte daha aktif bir dış politikaya girmiş ve Özal döneminde başlattığı yeni bölgesel ittifaklar arayışını da hızlandırmıştır (Oran, 1996, s. 354).

Türkiye'nin bölgesinde önemli bir aktör olma niyeti daha görünür bir hale gelmiştir (Kaya, 2015, s. 78-79). Türkiye gibi bölgesel güç olarak ortaya çıkan devletlerin karşılaştığı sorunların başında, Soğuk Savaş sonrası tek güç olan ABD'nin dünyanın her bölgesinde varlığını güçlendirmesi olmuştur. Tek kutuplu dünyada tek başına rekabet etmek, Türkiye gibi ülkeler için önemli güvenlik tehdidi haline gelmiştir. Bu durum ülkeleri aktif, tarafsız ve daha realist bir dış politika izlemek zorunda bırakmıştır (Bakan ve Şahin, 2018, s. 136).

Sovyetlerin yıkılmasının ardından Türkiye, tehditlerin azalmasıyla daha bağımsız ve aktif bir dış politikayı tercih etmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi Türkiye'nin önüne birçok fırsat sunmuştu. SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Türk devletleri, tarihi ve kültürel bağları nedeniyle Türkiye'ye yeni bir alan açmıştır (Soğuksu, 2007, s. 40).

Türkiye 1991 yılından itibaren Türk Devletleri ile birçok görüşme gerçekleştirmiştir. Türk Devletleri'ni tanımak için yapılan bu görüşmelerin ardından karşılıklı iş birliği ve birliktelik toplantıları da sıklaşmıştır. Türkiye 30 Ekim 1992 yılında, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan'ı İstanbul'a davet etmiş ve bu devletlerle beraber Türk Keneşi sürecini başlatmıştır. Devam eden süreç içinde 1992 yılında uluslararası yardım kuruluşu olarak Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) kurulmuş, 1993 yılında Kazakistan'da Ahmet Yesevi Üniversitesi açılmış ve Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) kurularak, Türk devletleri arasında ilişkiler arttırılmak istenmiştir (Yılmaz, 2019, s. 8).

Batı Avrupa ülkeleri 2. Dünya Savaşı sonrasında SSCB'yi kendilerine en önemli güvenlik tehdidi olarak görmüş ve bu tehdide karşı kendi içlerinde sıkı bir birliktelik sağlamıştır. 1948 yılında Batı Avrupa Birliği (BAB), 1949 yılında da NATO Batı Avrupa ülkeleri tarafından bir güvenlik bloğu olarak kurulmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde SSCB'nin yıkılmasıyla Avrupa artık güvenlik sorununu dış tehditten daha çok iç tehditler üzerine kurgulamıştır (Gürkaynak, 2005, s. 11-12).

Türkiye ve AB ilişkileri Soğuk Savaş döneminde başlamış ve Türkiye'nin AB'ye entegrasi hedeflenmesinin nedenlerinden biri de SSCB tehdidi olmuştur. AB kendi açısından bir güvenlik şemsiyesi oluşturmuş ve bu alanı SSCB'ye karşı genişletme çabasına girmiştir. Türkiye ile AB arasındaki katılım görüşmeleri Ankara Anlaşması (1963) ile başlamış ve Gümrük Birliği (GB) hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla Katma Protokol (1972) ile devam etmiştir. Katma Protokol'e göre Gümrük Birliği katılımı 1995 yılı olarak belirlenmişti (Erdoğan, 2006, s. 101). Yapılan müzakereler sonrası 1 Ocak 1996 yılı itibariyle Gümrük Birliği devreye girmiştir. Gümrük Birliği, Türkiye ile AB ilişkilerinin en önemli süreci olmuştur. 20. Yüzyılın son yılında 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin adaylığı onaylanmış ve Türkiye'nin AB üyeliği beklentisi de artmıştır (Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2023).

Soğuk Savaş sonrası tek taraflı Batıcı dış politikadan sıyrılan Türkiye, bölgesel konulara daha önem veren bir dış politikayı tercih etmiştir. Türkiye eski Osmanlı mirası olan ve kendi himayesinde yüzyıllarca beraber yaşadığı Orta Doğu ülkeleriyle de ilişkilerini arttırmaya gitmiştir. Irak'ın Kuveyt'i işgali Türkiye'nin de bölgeyle olan ilgisini arttırmıştır. Arap-İsrail savaşı ve Körfez Savaşları Türkiye'nin bölgede aktif bir siyasete dönmesine yol açmıştır. 1978 yılında ortaya çıkan PKK terör örgütü de Türkiye'nin dış politikasını önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye'nin tercihlerine bu dönem güvenlik kaygıları yön vermiştir (Durmaz ve Gül, 2022, s. 400).

1990'lı yıllar, Türk dış politikasında Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni kimlik arayışı dönemi olmuştur. Türkiye, bir yandan Turgut Özal ile birlikte yurt içinde önemli kimlik değişimleri yaşarken diğer taraftan da dış politikada kapalı, kabuğundan çıkarak yeni siyaset arayışlarına girmiştir. Bir taraf seçme zorunluluğunun ortadan kalkmasıyla birlikte Türkiye, çok taraflı dış politika tercih ederken bir yandan Batı ile ilişkilerini korumuş diğer taraftan da hem Türk devletleri hem Orta Doğu ülkeleri hem de Balkanlar ile yeni ilişkilere girerek çok taraflı yeni bir dış politikaya geçmeye başlamıştır (Soğuksu, 2017, s. 33).

2.2. 2002 YILI SONRASI AK PARTİ DÖNEMİ: DIŞ POLİTİKANIN DÖNEMLERE GÖRE ÖZELLİKLERİ

2.2.1. 2002-2007 Arası Dönem Türk Dış Politika Özellikleri

11 Eylül 2001 tarihinde Soğuk Savaş sonrası dünyada süper güç olan ABD, tarihinin en büyük terör saldırısına uğramıştı. 11 Eylül günü ilk olarak New York'taki Dünya Ticaret Merkezi, ardından da ABD Savunma Bakanlığı olan Pentagona terör saldırısı düzenlenmişti (Akgül, 2023).

ABD, 11 Eylül sonrasında önce Afganistan'da ardından da Irak'ta bir işgal sürecine girişmiştir. Orta Doğu'da istikrarsızlığın artacağı bir dönemin başlangıcı olan iki ülkenin işgali aynı zamanda da AK Parti'nin de iktidara gelmesi dönemine denk gelmiştir (Eren, 2021, s. 14).

2002'ye giden yolda Türk iç siyaseti yeni bir partinin doğuşuna şahit olmuştur. Fazilet Partisi, Anayasa Mahkemesi tarafından irticai faaliyetler gerekçesiyle kapatılmış ardından Fazilet Parti'nin içinden iki parti doğmuştur. Bu partilerden biri Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde AK Parti olmuştur. 2002 genel seçiminden AK Parti birinci parti olarak çıkmış ve tek başına hükümet kurma yetkisine sahip olmuştur (Erdağ, 2023, s. 8).

AK Parti küresel siyasi dengelerin alt üst olduğu bir uluslararası sistemde iktidara gelmişti. Bu karmaşık sistem içinde Türkiye, kendi bölgesinde etkin, merkez ülke olmak iddiasında yeni bir dış politika tercih etmiştir. Dünya siyasetinde yer aldığı konumun farkına varan bir dış politika tercih ederek artık kendi bölgesinde de etkili ve sözü geçen bir ülke olma iddiası ortaya çıkmıştır. AK Parti'nin ilk iktidar yılları olan 2002-2007 yılları arası Türkiye liberal ve idealist politikaları uygulamayı tercih etmiştir. Özelleştirmelerle beraber ekonomik atılım gerçekleştiren Türkiye, uluslararası arenada da bu gelişmeleri yumuşak bir güç olarak kullanmış ve komşu ülkelerle siyasi ve ekonomik işbirliklerini güçlendirmeyi hedeflemiştir (Eren, 2021, s. 16).

1996' da Gümrük Birliği'ne katılan Türkiye, AB'ye tam katılım sürecinde de hızlı ilerlemeler kaydetmiştir. Seçimlere AB'ye tam katılım iddiasıyla giren AK Parti bu yolda önemli reformlara imza atmış ve Türkiye'nin demokratikleşme adımları hızlı şekilde hayata geçirilmiştir (Çalış ve Metkin, 2017, s. 8-10). Bu süreçte Türkiye aday ülke statüsündeyken, 3 Ekim 2005 tarihinde müzakere sürecinin başlaması için ilk Hükümetler arası Konferansa katılmıştır. AK Parti iktidarında 3 Aralık 2002 tarihinde Dördüncü Uyum Paketi, 23 Ocak 2003 tarihinde 5. Uyum paketi, 15 Temmuz 2003 tarihinde 6.

Uyum paketi, 30 Temmuz 2003 tarihinde 7. Uyum paketi, 21 Temmuz 2004 tarihinde 8. Uyum paketi ve son olarak 12 Nisan 2006 tarihinde 9. Uyum paketi yürürlüğe girmiştir. Uyum paketleriyle beraber Türkiye AB'ye tam katılım için gereken somut adımları atmıştır (Kaya, 2011, s. 74-78).

İlk döneminde AB ve Avrupa ülkeleriyle ilişkilerini arttıran AK Parti, aynı zamanda da bölgesinde birçok işbirliğine girmiştir. Orta Doğu'da aktif bir politika izleyen Türkiye, İsrail'in Filistin'e olan saldırılarına karşı sert tepki göstermiştir. İlerleyen dönemlerde de Türkiye, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Müslüman dünyasıyla ticari ve sosyal ilişkilerini arttırmıştır (Eren, 2021, s. 14). Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerinde yaşadığı en önemli süreç 1 Mart Irak Tezkeresi olmuştur. ABD'nin kimyasal silah kullanıldı iddiasıyla Irak'a başlattığı operasyon öncesi ABD, Türkiye'den topraklarına asker konuşlandırmayı ve kuzeyden ayrı bir cephe açmayı istemiştir. 25 Şubat 2003 tarihinde TBMM'ye sunulan tezkere muhalefetin yoğun çabası ve kamuoyunda oluşan ABD karşıtlığı ile reddedilmiş ve Türkiye savaşa dâhil olmamıştır (Türkmen, 2021, s. 188-189). Bir taraftan ABD ile ilişkiler gerilmiş diğer tarafta da Orta Doğu ile ilişkiler hiç olmadığı kadar ileri seviyeye gelmiştir. AK Parti'nin ilk döneminde ayrıca 2008 yılında Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ile Türkiye stratejik ortaklık ilan etmiş ve Suriye, Lübnan, Ürdün ve Yemen'le karşılıklı olarak vizeler kaldırılmıştır (Gümüşlüoğlu, 2023).

AK Parti'nin ilk dönemi olan 2002-2007 yılları arasında Türkiye, Batı ile ilişkilere önem vermiş ve AB ile müzakerelerde ilerlemeler sağlayarak AB-Türkiye ilişkilerinde tarihte hiç olmadığı kadar gelişme sağlamıştır. Bir diğer taraftan da başta Orta Doğu ülkeleri olmak üzere uluslararası ortamda yeni ittifaklar arayışına girmiştir (Yeşiltaş, 2023).

İktidara geldikten sonra AK Parti, Türkiye'nin dinamik, proaktif, çok yönlü ve esnek politikalara geçmesine yol açmış ve iktidarlara boyunca dış politikada tartışılacak iki kavramı literatüre sokmuştur (Genel, 2014, s. 9-10).

AB ve Avrupa ile hiç olmadığı kadar yakın ilişkiler kuran Türkiye, göz ardı ettiği bölge ülkeleriyle yeni ilişkilere girmesi ve özellikle komşularıyla yakınlaşması nedeniyle eksen kayması söylemi ile sürekli eleştirilmiştir. Uzun bir dönem Dışişleri Bakanlığı yapan Mevlüt Çavuşoğlu eksen kayması tartışmasının yersiz olduğunu ve Türkiye'nin yeni dış politikasının çok yönlü bir tavırda ilerleyeceğini belirtmiştir. Mevlüt Çavuşoğlu; Ortadoğu, Müslüman dünyası, Orta Asya, kardeş ve soydaş ülkelerle ilişkilerin ihmal edildiğini ve bu ilişkileri somut biçimde geliştirmek gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'nin

Çin, Japonya ile yeni bağlar kurması gerektiğini ve bir Afrika açılımı yapılmasının zaruri bir durum olduğunu savunmuştur. Türkiye'nin çok taraflı ve çok yönlü ilişkilerde ki önceliği ilk olarak yakın coğrafyası ikinci olarakta dünya siyasal sistemi olmuştur (Dünya Gazetesi, 2010).

Bu dönemde tartışılan ikinci kavram, dönemin dış ilişkilerine yön veren ve Türkiye'nin yeni dış politika kimliğini tanımlayan Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik kitabında ve ilerleyen dönemde Dışişleri Bakanlığı olduğu süreçte de sıklıkla dile getirdiği komşularla sıfır sorun politika hedefi olmuştur. Türkiye, kimi komşuları ile bazı dönemlerde muhtelif sorunlar yaşamıştır. Cumhuriyet Tarihi boyunca AK Parti dönemine kadar Türkiye 'dört tarafı denizlerle üç tarafı düşmanlarla dolu' olarak kendisi görmüş ve komşularıyla istenen yakın işbirliklerine hiçbir zaman tam anlamıyla girememiştir (Balcı, 2013).

2.2.2. 2007-2011 Arası Dönem Türk Dış Politika Özellikleri

AK Parti iktidarının ikinci dönemi olan 2007-2011 dönemi, AK Parti adına ilk dönemdeki politikalarını daha kararlı şekilde sürdürdüğü ve dış politikada da karar alma konusundaki vesayeti kaldırmada önemli adımlar attığı bir dönem olmuştur. Uluslararası sistemde merkezi ülke ve bölgesel bir güç perspektifi, Türkiye adına daha kararlı şekilde uygulanmıştır (Yeşiltaş, 2023).

1960, 1971, 1980 darbelerini ve 28 Şubat post modern darbesini yaşayan Türkiye'nin karar alma mekanizmalarında askeri vesayet her zaman gündemde olmuştur. İç siyasette yaşanan demokratikleşme adımları askeri vesayetin de azalmasına, hem iç hem de dış politikada daha etkin karar alma yeteneğine kavuşulmasına neden olmuştur.

2010 yılındaki Arap Baharı'na kadar Türkiye, dış politikada yeni ittifaklar ve yeni uluslararası düzenler kurmuştur. Komşularıyla beraber demokratikleşme ve kalkınmanın sadece ülkesinde değil aynı zamanda bölgesinde de egemen olmasını öncelleyen Türkiye barışçıl, adil ve demokratik bir dünyanın mümkün olduğunu vizyon edinmiştir (Eren, 2021, s. 14).

AK Partinin ilk döneminde komşularla sıfır sorun stratejisini uygulayan Ahmet Davutoğlu, 2009 yılında Dışişleri Bakanlığı'na gelmesiyle beraber Türkiye'nin dış politikadaki yönünü daha çok Orta Doğu'ya döndürmüştü. Dış politika karar alma sürecinde önemli bir konum üstlenen Davutoğlu, komşularla sıfır sorun politikasını artık kavramsallaştırmış ve komşu ülkeler ile yaşanan askeri, ideolojik, ekonomik, bölgesel

sorunların daha yakın ittifaklarla ve uluslararası anlaşmalarla beraber çözülebileceğini savunmuştur (Kösebalaban, 2020).

Davutoğlu ile birlikte dış politikada önemli bir yer edinen diğer bir kavram da merkez ülke kavramı olmuştur. Merkez ülke Türkiye'nin sadece Doğu ile Batı arasında bir aktarma köprüsü olmadığını, bölgesinde ve dünyada kural koyucu ve düzen kurucu bir ülke olduğunu tanımlamaktadır (Özyılmaz, 2021, s. 1-4) Merkez ülke kavramıyla beraber Türkiye, dış politikada tek yönlü dış politikadan sıyrılmış, dünyada tek bir ülke veya bölgeye bağlı kalınmayacağını göstermiştir. Türkiye dış politikada daha aktif bir döneme geçmiş ve bir taraftan komşularıyla sıfır sorun politikasını uygularken diğer taraftan da AB ile ilişkilerini sürdürmüştür. Türkiye'nin her zaman müttefiki olan ABD ile ilişkilerinde 2000'li yılların sonrasında inişli çıkışlı dönemler yaşansa da iki ülke arasındaki müttefiklik ilişkisi süreklilik halini sürdürmüştür Ekonomi, askeri ve birçok alanda ittifaklarını ve işbirliğini sürdüren iki ülke özellikle Orta Doğu'da bölgesel konularda ciddi krizler yaşamıştır (Atlantic Council, 2020).

ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyada tek güç kalmasından dolayı tek bir süper güce dönüşmüş ve diğer devletlere karşı tek taraflı politikalar izlemiştir. Türkiye ile ilişkilerinde de tek taraflı tutumunu bu dönemde de sürdüren ABD, Orta Doğu konusunda Türkiye'yi kendisine destekçi olması yönünde yoğun bir çabaya girmiştir. Terörü sona erdirmek isterken Türkiye'yi 1978'den beri tehdit eden PKK terör örgütünü görmezden gelmiş ve PKK'yı hem Irak hem de ilerleyen dönemde Suriye'de desteklemiştir. Bu tavır ilişkilerin sürekliliğine gölge düşürmüştür (Özcan, 2019, s. 2).

ABD ve Türkiye arasında Orta Doğu'da ki en önemli problem her zaman İsrail konusu olmuştur. 2008 yılında Dökme Kurşun operasyonu ile İsrail, Gazze'ye geniş çaplı bir askeri operasyon başlatmıştı. Türkiye bu operasyonlarda Filistin tarafında durmuş ve operasyonların durması için arabulucu faaliyetlerine girmiştir. Hamas Siyasi İşler Lideri Halid Meşal'in Türkiye ziyareti ve arkasında gelişen olaylar İsrail ile ilişkileri daha da gergin bir hale getirmişti. Bu süreçte Türkiye tarafından da İsrail çokça tenkit edilmiş ve yaptığı yanlıştan dönmesi konusunda sıkça başta dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere eleştirilmiştir. 29 Ocak 2009 yılında İsviçre'nin Davos kentinde gerçekleşen Davos Ekonomik Formu'nda dünya siyaset tarihine 'Davos Süreci' olarak geçen olay ile İsrail ve Türkiye arası ilişkiler tarihinin en gergin seviyesine gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Davos'taki Gazze oturumunda İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'in karşısında İsrail Filistin halkına yaptığı tüm

saldırıları oldukça sert bir dille eleştirmiş ve Filistin halkı nezdinde Filistin'in haklarını dile getirmiştir (Gürpınar, 2017, s. 244).

İki ülke arasında gelişen olayların ardından Türkiye ile İsrail arasında problemler azalmak yerine artarak devam etmiştir. Bir sene sonra İsrail Dışişleri Bakanı Danny Ayolon dönemin popüler yapımı olan "Kurtlar Vadisi Pusu" dizisindeki sahneler üzerine Türkiye'nin İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'u İsrail Parlamentosuna çağırarak, parlamentoda makam odasında Danny Ayolon, Demirkol'u alçak koltukta oturtmuş ve Ayolon gazetecilere İbranice "Bizim yüksek, onun daha alçak bir koltukta oturduğuna dikkat ederim" demesi üzerine 2009 sonrası Ankara ile İsrail arası çok daha gergin bir seviyeye gelmiştir (Şahin, 2023).

İsrail, Gazze'yi 2006 yılındaki seçimlerin ardından karadan, havadan ve denizden sıkı bir ablukaya almış ve baskısını her geçen gün arttırmıştır. 2008-2009 yılları arasında Dökme Kurşunu Operasyonları ile birlikte Gazze, büyük bir insani krizle karşı karşıya kalmıştır. Baskı ve ambargoların kalkması ve insani yardım amacıyla 2010 Mayıs ayında İHH İnsani Yardım Vakfı önderliğinde uluslararası sivil toplum kuruluşlarının topladığı 6 bin tonluk insani yardımı Gazze'ye ulaştırmak için yola çıkmıştı. Yola çıkan Mavi Marmara, Sfendoni, Challenger I, Eleftheri Mesogios, Gazze I ve Defne Y gemilerinden oluşan Gazze Özgürlük Filosu, 31 Mayıs 2010 günü İsrail askerlerinin saldırısına mazur kalmış ve 10 insani yardım gönüllüsü bu saldırıda hayatını kaybetmiş, 56 kişi de ağır yaralanmıştı (İHH, 2021). Mavi Marmara saldırısının ardından Türkiye ve İsrail ilişkileri tamamen kopmuş ve Türkiye, İsrail'den özür ve tazminat talep etmiştir. İsrail tarafından en başta kabul edilmeyen bu istekler üç yılın ardından dönemin başbakanı Binyamin Netanyahu tarafından kabul edilmiştir (BBC News Türkçe, 2013).

İsrail ile gerilen ilişkiler aynı zamanda Orta Doğu'da İsrail'in koruyucusu görevini yerine getiren ABD ile ilişkilerde de problemlere yol açmıştır. İsrail'in özürü, dönemin ABD Başkanı Barack Obama aracılığıyla olmuş, ABD stratejik ortağı olan Türkiye'nin de isteklerini bu şekilde yerine getirmiştir (NTV Haber, 2013).

Soğuk Savaş sonrası aralarında inişli çıkışlı dönemler yaşayan ABD ve Türkiye ilişkileri stratejik ortaklık bağıyla her zaman sürdürmüştür. 2006 yılında iki ülke arasında imzalanan Ortak Vizyon Belgesi iki ülke arasında birçok alanda iş birliğini ön görse de istenilen sonuç alınamamıştır. Barack Obama'nın başkanlığa gelmesiyle beraber iki ülke arasındaki ilişkilerde yeni umutlar görülmüş ve yeni durum heyecanla karşılanmıştır. 6-7

Nisan 2009 tarihinde Türkiye'ye ziyaret gerçekleştiren Obama, ABD ve Türkiye arasındaki ilişkileri model ortaklık olarak tanımlamış ve Türkiye'nin bölgede istikrarsız yönetimlere ve dini çekişmelere ev sahipliği yapan ülkelere örnek olması gerektiğini belirtmiştir. Orta Doğu'da küresel terörist avına giren George Bush'un ardından iktidara gelen Obama, ülkelere müdahalelere sözlü olarak karşı gelse de tam olarak istediğini sahaya yansıtamamıştır (Kaya, 2021, s. 116).

2.2.3. 2011-2016 Arası Dönem Türk Dış Politika Özellikleri

AK Parti iktidarının üçüncü dönemi olan 2011-2016 yılları arasında bölgeye yön veren olay Arap Baharı olmuştur. 18 Aralık 2010 tarihinde uzun süredir işsiz olan üniversite mezunu Mohammed Bouzzazi isimli kişinin, mevcut ekonomik sisteme ve yönetime olan tepkisi sonucu kendini kent meydanında yakmasıyla beraber Tunus'ta başlayan gösteriler zamanla önce Kuzey Afrika'ya sonrada bazı Orta Doğu ülkelerine yayılmış ve bölgeyi uzun bir süre kaosa sürüklemiştir (Deniz, 2014, s. 65).

Libya'da Muammer Kaddafi iktidarı yıkılmış ve sonrasında siyasal iktidarsızlık dönemi ve bölünmeler başlamış, nihayetinde iç savaş ortaya çıkmıştır. Mısır'da Arap Baharı sonrası seçimle işbaşına gelen Muhammed Mursi darbe ile devrilmiş ve Abdülfettah es-Sisi yönetimi Batı desteğiyle beraber iş başına gelmiştir. Sisi iktidarı ile birlikte Mısır'ın uluslararası politik tercihleri başta olmak üzere birçok değişime yol açmıştır. Arap Bahar'ından en çok etkilenen ülke olan Suriye'de kriz, Esad iktidarının baskıcı müdahalesiyle daha da gerginleşmiş ve çözilemeyen bir iç savaş dönemi başlamıştır (Erdağ, 2023, s. 10).

Arap Baharı, Türkiye'nin dış politikalarında önemli bir kırılma yaşatmış ve komşularla sıfır sorun politikası büyük zarar görmüştür. Ayaklanmalar sonrası ülkelerdeki durumu öncelikle izleyen ve yakından takip eden Türkiye, bölgesel siyasette kendisini etkin olarak konumlandırmak istemiştir. Ancak özellikle Suriye, Libya ve Mısır konularında Avrupa ülkelerinden ve BM'den aradığı desteği bulamayan Türkiye, dış politikada zor bir duruma düşmüştür. Ayaklanmalar sonrası merkez ülke olarak bölgesel aktör olmak isteyen Türkiye, bölgenin karmaşık ilişkileri ve Avrupa ile BM'nin ikircikli politikaları ile yalnız kalmış ve bölgede istediği sonuçları alamamıştır (Eren, 2021, s. 22-24).

Özellikle Suriye konusunda Türkiye dış politikada iniş çıkışlar izlediği nedeniyle yoğun eleştiriler almış, Suriye ve Mısır ile ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Bu politikalar kamuoyunda "Komşularla Sıfır Sorundan Değerli Yalnızlığa dönmek" ile suçlanmış ve

söylemlerini gerçekleştiremedikleri nedeniyle eleştirilmiştir.

Arap Baharı'nın Orta Doğu'da etkisini gösterip yayılmasıyla beraber Türkiye, dış politikada bu döneme kadar taşımak istediği idealleri taşıyamamış ve dış politikasında bazı dönemlerde kırılmalar yaşamıştır. Ancak yine de Kuzey Afrika ülkelerindeki krizler Türkiye'yi Suriye kadar etkilememiştir. Suriye İç Savaşı, başlamasıyla beraber 900 km'lik sınırı olan Türkiye'yi göç ve terör konularında derinden etkilemiştir (NOI, 2021, s. 14-16). Krizin başlamasıyla beraber Türkiye, Suriye'de Esad sonrası dönem için planlamalar yapmaya çalışmış, Esad'ın gideceği düşüncesiyle kriz sonrası yeni çıkan aktörleri destekleme kararı almıştır. Arap Baharı, Suriye'de bir iç savaşa sebep olmuş ve bu iç savaş sonrası yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Esad'ın kendi halkına saldırmasıyla beraber Türkiye'ye bir göç dalgası başlamış ve ardı arkası gelmeyen göçler Türkiye iç ve dış siyasetinde ülkeyi zora sokmuştur (Akkan, 2016, s. 38-40). Türkiye için Suriye'de önemli bir sorun teşkil eden diğer bir problem de Suriye'nin kuzeyinde PKK'nın oluşturduğu terör koridoru olmuştur. PKK dört parçalı terör devleti projesi neticesinde 2001 yılında Abdullah Öcalan'ın mektubuyla beraber Türkiye, Irak, İran ve Suriye'de yeni terör yapılanmaları kurmuştur. Suriye'de iktidarsızlığın başlamasıyla terör örgütü PKK, Suriye'nin kuzeyinde kendine bir alan bulmuş ve özellikle 2014 Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) saldırıları sonrası bölgede etkisini giderek arttırmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2017, s. 6).

Suriye'nin kuzeyinde ki terör Türkiye için önemli bir sorun olmuş, hem Suriye'de mevcut terör varlığı hem de Suriye'den Türkiye'ye yönelik yaşanan İŞİD ve PKK saldırıları Türkiye'yi olaya müdahil olmak zorunda bırakmıştır. Güvenlikçi politikalarını ülke içinden kaynaklı sorunlara odaklayan Türkiye, 2014 sonrası dış ülke kaynaklı sorunlarla uğraşmıştır. Terörün yurtdışı kaynaklı olması Türkiye'nin dış politika tercihlerini de değiştirmiş ve artık Türkiye, dış politikada daha güvenlikçi ve sorunları sert güçle çözen bir ülke konumuna gelmiştir.

2015 yılından itibaren Suriye'nin kuzeyinden gelen PKK/PYD ve İŞİD terör tehditlerine karşı Türkiye, 2016 yılında Fırat Kalkanı operasyonu ile bir dış operasyon sürecine girmiştir (Erdağ, 2023, s. 10-11).

Soğuk savaş sonrası Batı odaklı bir dış politika izleyen Rusya, Suriye'de sahaya inmiş ve Suriye'de aktif olarak bir rol üstlenmiştir. Hafız Esad döneminde gelişen Rusya ve Suriye ilişkileri neticesinde Suriye İç Savaşında Rusya, Esad tarafında yer almış, savaşın

uzamasına ve Suriye’de Esad’sız bir çözüm ihtimaline engel olmuştur. Rusya’nın Soğuk Savaş öncesinde başlayan Orta Doğu’ya ilgisi Arap Baharı sonrası daha da artmıştır. Rusya, bölgede etkin olmak adına bölgeyle sürekli ilgilenmiş ve önüne çıkan fırsatları her zaman değerlendirmiştir (Ayata, 2021, s. 8-10).

Rusya’nın Suriye’de gösterdiği bu etkinliğin diğer bir önemli sebebi de bölgedeki ABD varlığı olmuştur. ABD ile sürekli bir nüfuz mücadelesi içinde olan Rusya, Arap Baharı ve sonraki dönemde yaşanan olayları, batının bölgeye ve dolayısıyla da dünya siyasetine bir müdahalesi olarak görmüştür. Suriye’de Esad’ın varlığını korumak amacıyla bölgede olan Rusya aynı zamanda da ABD’nin bölgede güç kazanmasını engellemek ve ABD ile olan güç mücadelesinde dengeleri kendi lehine çevirmek istemiştir (Babahanoğlu, 2023, s. 418).

Suriye İç Savaşı, 900 km sınır hattı olan Türkiye’yi birçok konuda etkilemiştir. Özellikle hava savunma sistemleri konusunda Türkiye, Suriye’de birçok zorluk yaşamıştır. 22 Haziran 2012 tarihinde Malatya’dan kalkan RF-4 Türk askeri keşif uçağı uluslararası hava sahasında Suriye tarafından herhangi bir ikaz yapılmadan vurulmuş ve bunun üzerine Türkiye’de hava angajman kurallarında değişikliğe gitmiştir. Türkiye yeni angajman kuralları sebebiyle 16 Eylül 2013 tarihinde Suriye’ye ait askeri helikopteri ve 23 Mart 2014 tarihinde de Mig-23 savaş uçağını düşürmüştür (Erten, 2017, s. 105). Değişiklik sonrası hava angajman kurallarını sıkı sıkıya uygulayan Türkiye, 24 Kasım 2015 tarihinde defalarca uyarı yapılmasına rağmen hava sahasını terk etmeyen Rusya’ya ait SU-24 savaş uçağını vurmuştur. Bu olay sonrasında Türkiye ve Rusya ilişkileri oldukça gerilmiş, Türkiye bu olayın kendi hava savunmasını sağlamak için tüm uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak yapıldığını belirtmiştir, Rusya ise provokatif amaçlarla yapıldığını savunmuştur. Nihayetinde Rusya Devlet Başkanı Viladimir Putin ve dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın telefon görüşmesiyle beraber bu problem çözülmüştür ancak bu kriz iki ülke arasında Suriye konusunda anlaşmazlıkların yaşandığını ve bu anlaşmazlıkların hangi seviyeye ulaşabileceğini göstermiştir (Babahanoğlu, 2023, s. 416).

Bir tarafta Esad’ın iktidarını ABD ve Avrupa’ya karşı destekleyen Rusya ile diğer tarafta Esad’ın ülkesinde siyasi gücü tekrar sağlayamayacağını öngören ve bu nedenle de Esad’ın ayrılmasını savunan Türkiye, Suriye’de birçok konuda farklı görüşe sahiptir. İki ülke arasındaki diyalog kanallarının açık kalması, bu sorunların karşılıklı müzakere yöntemleriyle daha büyük problemlere yol açmamasına yardımcı olmuştur. Ancak iki

ülke arasında Suriye konusunda tek konu Esad olmamıştır. Diğer önemli konu, Suriye’de yuvalanan terör örgütü PKK’nın varlığını sürdürmesi olmuştur (Babahanoğlu, 2023, s. 413).

Türkiye, 2011 sonrası dış politikasını Arap Baharı sonrası gelişmeler ve özellikle de Suriye İç Savaşı sonrası yaşanan gelişmelere göre şekillendirmiştir. Bölgede kendi hedefleri doğrultusunda bazı dönemler karşı karşıya gelen iki ülke genel prensipte beraber hareket etmiştir. Mısır’da seçilmiş Cumhurbaşkanı Mursi’nin görevden alınması konusunda Türkiye ile ABD arasında farklı düşünceler olmuş olsa da, Suriye konusunda özellikle 2016’ya kadarki dönemde iki ülke arasında ortak bir politika tercih edilmiştir. Ancak terör konusunda Türkiye ve ABD arasında sürekli bir anlaşamamazlık söz konusu olmuştur. Rusya gibi PKK/PYD’yi Suriye’de bir partner olarak gören ABD, Rusya’dan daha da ileriye giderek 2014 sonrası IŞİD karşısında Suriye Demokratik Güçleri (SDG) adında bir koalisyon kurmuş ve bu maske örgüt altında PKK/PYD’ye önemli miktarda silah, mühimmat ve maddi destek sağlamıştır. ABD, Suriye’de olduğu gibi Irak’ın kuzeyinde de PKK yapısını dolaylı yoldan desteklemiş ve desteklemeye de devam etmektedir (Erdağ, 2023, s. 168).

2011-2016 yılları arası Türk dış politikasına genel olarak baktığımızda bölgede iddialı olma yolunda ilerleyen Türkiye’nin Arap Baharı sonrası dönemde bu politikalarında bazı problemler yaşadığı görülmektedir. Arap Baharı Türkiye’nin bir iç problemi olmasa da sınır komşuluğu, bölgesel güvenlik ve insani boyut Türkiye’yi bu krizin içine belli ölçekte çekmiştir. Diğer uluslararası aktörlerle olan ilişkisi Arap Baharı tarafından etkilenmiş olan Türkiye, dış politikada bu dönemde güvenlikçi bir yapıya dönmüştür.

2.2.4. 2016-2023 Arası Dönem Türk Dış Politika Özellikleri

2002 yılında AK Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte ülkede AB’ye girme konusunda umut artmış ve üyelik sürecinde Türkiye’de birçok reform yaşanmıştır. Daha demokratik ve daha liberal bir Türkiye yolunda arka arkaya önemli adımlar atan AK Parti bu demokratikleşme yolunda birçok engelle de karşı karşıya gelmiştir.

Askeri vesayete karşı verilen mücadele ordu, siyaset, hukuk gibi birçok alanda devletin derinliklerine sızmış olan Fetullah Gülen Terör Örgütü (FETÖ) ile başarısızlığa uğratılmaya çalışılmıştır. Devletin içinde yerleşen ve örgütlenen bu kadrolar 15 Temmuz 2016 tarihiyle birlikte kendi yüzünü ortaya çıkarmıştır. 15 Temmuz tarihinde yaşanan başarısız darbe girişimiyle birlikte Türkiye dış politikası da önemli ölçüde yeniden

şekillenmiştir.

2016 yılında yaşanan başarısız darbe girişimi devlet yapısında önemli bir kırılmaya sebep olmuş ve devlet teşkilatı içinde sistemsiz arızaların olduğunu ortaya çıkarmıştır. Devletin her organına sızan bu yapı dış politika ve güvenlikte karar alma mekanizmalarına da sızmış ve 2016'ya kadar birçok soruna yol açmıştır (Aras, 2017, s. 11).

Darbe sonrası bu sorunları gün yüzüne çıkan devlet yetkilileri bir yandan FETÖ'nün devlet içinde temizlenmesine girişmiş, bir yandan yıpranan kurumların tekrar güçlenip daha etkin olmasına yönelmiş bir taraftan da yurt içi ve yurtdışı faaliyetlerine artan düzeyde yönelmiştir (Açıkalın, 2022).

15 Temmuz, Türkiye dış politikası açısından çok önemli bir gösterge olmuştur. Darbe girişimi sırasında ülkelerin verdiği tepkiler veya tepkisiz kalmaları Türkiye tarafından sonraki süreçte iyi irdelenmiş ve Türkiye, 15 Temmuz sonrası dış politikasını bu gözlemler üzerine belirlemiştir. Darbe girişimi sonrasında Rusya, İngiltere, Gürcistan gibi ülkeler Türkiye tarafında durmuş ve bu duruşlarını yüksek sesle dile getirmiştir. Ülkedeki demokratik sistemin devam etmesi ve halk iradesinin devam etmesini savunmuşlardır. ABD ve AB ülkelerinin önemli çoğunluğu ekseriyetle bu süreci önce gözlemlemiş sonrasında ise kısık sesle kınama açıklamaları yapmıştır. Darbe girişimi sonrası ABD daha da ileriye giderek FETÖ elebaşının Türkiye'ye iadesini yapmamış ve ona kendi ülkesinde barındırmaya devam etmiştir. AB ülkeleri de kendi ülkelerindeki FETÖ firarilerine ABD'nin desteğiyle birlikte sığınma hakkı vermiştir (Açıkalın, 2022).

Türkiye, 2002 sonrası dönemde merkez ülke olma konusunda özellikle 2011 yıllarına kadar hızlı bir atak sağlamış ve daha aktif bir dış politika tercih etmiştir. Türkiye başarısız darbe girişimi sonrasında güvenlik politikalarında, devlet sisteminde ve dış politikada önemli değişikliklere gitmiştir.

Dış politikada Türkiye, diğer ülkelerle ilişkilerinde darbe girişimi gecesini göz önüne alarak daha şüpheli ve daha güvenlikçi bir dış politika arayışına girmiştir. Yükselen güç olan Rusya ve İran ile ilişkilerini, ilk olarak bölgesel sorunlarda daha sonra da uluslararası politik sistemde geliştiren Türkiye bölgesinde dengeleyici bir aktör olmuştur (Seta, 2022).

Bir diğer amacı da Türkiye'yi uluslararası arenada yalnızlaştırmaya itmek olan başarısız darbe girişimi darbeyi planlayanlar açısından istenen sonucu getirmemiş, Türkiye Batı ile ilişkilerine özen gösterirken diğer taraftan da dikkate alınan bölgesel bir aktör haline gelmiştir (Seta, 2022).

Bölgesel konularda inisiyatif olarak bölgesel aktör olma yolunda hızla ilerleyen Türkiye; Libya, Irak ve Suriye’de bazen kendi güvenlikçi politikaları gereği bazen de kriz bölgelerinde tansiyonu azaltmak üzere gerekli müdahalelerde bulunmuştur (Ataman, 2022). Diğer yandan da kıta sahanlığı konusunda yıllarda yaşanan problemlere çözüm amaçlı Doğu Akdeniz’de hem sahada hem de uluslararası platformda oldukça etkili adımlar atılmıştır. Libya’da Hafter’e karşı askeri olarak meşru Libya hükümetinin yanında olmuş ve iç savaşın seyrini değiştirmiştir. Diğer taraftan Libya ile sınır anlaşması ile de uluslararası camianın tamamen karşı gelmesine rağmen tek başına bu anlaşmayı sürdürmüştür. Karabağ konusunda Azerbaycan’ın yanında yer alan Türkiye, askeri ve teknik olarak Azerbaycan’a destek olmuş ve uluslararası platformlarda da Azerbaycan’ın haklarını savunmuştur. Irak ve Suriye’de PKK ve IŞİD terör örgütlerine karşı kendi başına inisiyatif olarak iki ülkede de sınır dışı operasyonlara başlamış ve istediğini elde etmiştir.

2011 Arap Baharı sonrası özellikle Suriye konusunda karşı karşıya gelinen Rusya ile 15 Temmuz sonrası dönemde ilişkiler çok hızlı bir yenileme sürecine girmiştir. 15 Temmuz gecesi ve sonrasında Rusya, Türkiye’ye olan desteğini açıkça dile getirmiş ve iki ülke arası böylelikle daha yakın bir döneme girmiştir (Seta, 2022).

Türkiye, darbe sonrası 2018 senesinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmiştir. Yeni sistem ile birlikte merkezi otorite güçlendirilmiş ve siyasi istikrarın artırılması amaçlanmıştır. Türkiye demokrasi tarihi boyunca yüksek oranda koalisyon hükümetlerine sahip olmuş ve her genel seçim ülkede ekonomide, siyasette, dış politikada ölüm-kalım meselesi olarak tanımlanmış ve bu durum ülkede istikrarsızlığa yol açmıştır. Koalisyon hükümetleri dönemlerinde hükümetlerin kurulmasında zorluklarla karşılaşmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi sonrası Cumhurbaşkanını halkın seçmesi ile de koalisyon dönemleri tarihe karışmıştır. Cumhurbaşkanlığı kurumu güçlendirilirken politika kurulları ile danışma mekanizması artırılmış ve Cumhurbaşkanı Kararnameleri ile de hızlı karar almanın yolu açılmıştır. Cumhurbaşkanı, yasanın verdiği yetkiler dâhilinde gereken konularda kararnameler çıkararak hem iç hem dış politikada hızlı kararlar alabilmektedir. Yeni sistem ile birlikte yürütmedeki çok başlılık ortadan kalkmıştır. Kamu politikalarında birlik sağlanmış ve devlet yekvücut hareket eden bir yapı haline gelmiştir (Yalnız ve Sevinç, 2023, s. 17).

Devlet yönetimi geleneği uzun yüzyıllara dayanan Türk Devleti, 2016 başarısız darbe girişimi sonrası 2018 yılında sistem değişikliğine gitmiş ve yıpranan kurumlarını,

zayıflayan devlet gücü algısını, zayıflaması beklenen dış politika gücü Cumhurbaşkanlığı sistemi ile birlikte, reaksiyoner ve aktif bir şekilde çok kısa sürede düzeltilmiştir. Türkiye, 2002 sonrası iç ve dış siyasette hedeflediği politikalara tekrardan bu sefer çok daha güçlü şekilde geri dönmüştür.

İstikrarın güçlenmesi ve karar almada bürokrasinin yavaşlığının kalkmasıyla birlikte savunma sanayi başta olmak üzere birçok konuda çok önemli adımlar atan Türkiye üretimde, sanayide, teknolojik kalkınmada, savunma sanayinde yerli ve milliliği arttırmış ve dışa bağımlılığı birçok konuda ortadan kaldırmıştır. Teknoloji ve teknik konularda bağımsızlığı artmıştır.

Parlamente sistemden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçen ülkede kurumlar arasında koordinasyon Cumhurbaşkanlığı tarafından yönetilmiş ve bu da kurumlar arasında uyumun ve iş birliğinin artmasına neden olmuştur.

3. İSTİHBARAT TANIMI, İSTİHBARAT ÇEŞİTLERİ

3.1. İSTİHBARATIN TANIMI

Kelime anlamı olarak istihbarat kelimesi Arapçadan ‘istihbar’ kelimesinden gelmektedir (Hökelek, 2021). Kelime kökeni haber alma, bilgi edinme anlamına gelmektedir (Nişanyan Sözlük, 2023). İngilizce çeviri olarak intelligence kelimesinin karşılığı olan istihbarat kelimesinin Latince kökeni de intelligentia’dan gelmektedir. İngilizce kelimenin karşılığı ise zekâ, akıl, anlayış ve bilgi anlamlarına gelmektedir (Darıcılı, 2022, s. 4).

Milli İstihbarat Teşkilatı’nın internet sitesinde ise istihbarat ‘Politika yapımcıların ve ilgili devlet kuruluşlarının millî güvenlik ve menfaatlere ilişkin konularda doğru kararları verebilmek için ihtiyaç duydukları, rakip veya düşman tarafından korunan haber, bilgi ve tecrübeleri esas alan, bunların gizli toplama, işleme, analiz ve değerlendirme işleminden geçirilmesiyle üretilen, ilgili olduğu konuda karar vericiler için yeni bir anlayış geliştiren nihai ürün ve bu ürünü ortaya çıkaran faaliyet.’ olarak tanımlanmıştır (MİT, 2024a).

Bu tanımla birlikte istihbarat, devletlerin ulusal politikaları doğrultusunda açık veya gizli kaynaktan elde ettikleri ham bilgileri tanımlayarak değerlendirmesi ve ilgili yerlere aktarılmasını içeren ulusal güvenlik çalışmasıdır. Ham bilginin geçtiği aşamalar istihbarat döngüsü içinde yapılmaktadır. İstihbarat döngüsü ise istihbarat ihtiyacının belirlenmesinden başlayarak bilgilerin toplanması, analizi ve dağıtımını kapsamaktadır (Treverton, 2004, s. 104).

3.1.1. İstihbarat Terimleri

3.1.1.1. İstihbarat Müşterisi

2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu’nun 4. Maddesinde istihbarattan bilgi edinme hakkı olarak Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile ilgili bakanlıklarda görevlendirilen birim ve kişiler sayılmaktadır. Burada belirtilen kurum ve mevkiler Türk istihbarat sistemindeki istihbarat müşterilerini belirtmektedir (2937 Sayılı MİT Kanunu, 1983). İstihbarat müşterisi, belirtilen kanuni dayanağa bağlı olarak ve o kanun içinde belirtilen şartlar dâhilinde istihbarat kurumlarından kendi ihtiyaç duydukları konularda bilgi ve

belge istemeye yetkili kişi ve kurum olarak tanımlanmaktadır (McDowell, 2009).

3.1.1.2. İstihbarat Kullanıcısı

İstihbarat kullanıcısı da 2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nun 4. Maddesinde tanımlanmıştır. Kanuna göre istihbarat kullanıcısı görev ve yetkileri dâhilinde ülkenin bağımsızlığı, güvenliği ve milli menfaatler adına istihbarat kurumlarından bilgi alan ve bu bilgileri kullanıp politika oluşturan kişilerdir (Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu, 1983).

3.1.1.3. İstihbaratta Karar Verici

İstihbaratta karar verici, hem istihbarat servisinden kendi görevleri ile ilgili yasal mevzuat çerçevesinde bilgi talep eden hem de bu bilgileri kullanan kişi ve kurumları tarif etmektedir. Cumhurbaşkanı iç politikada veya dış politikada karar vereceğı konularda MİT başta olmak üzere istihbarat kurumlarından bilgi talep edip bu konularda sorumluluk alabilir (Darıcılı, 2023, s. 11).

3.1.2. İstihbarat Çarkı

İstihbarat kavramını açıklayabilmek adına geliştirilen en iyi yöntem istihbarat çarkı modelidir. İstihbarat çarkı geleneksel bir değerlendirme ile istihbaratın üretilmesi ve müşteriye sunulmasında bir takım aşamalardan geçilmesini tanımlamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri istihbarat servisi Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA)'na göre istihbarat çarkı planlama ve yönlendirme, bilgi toplama, işleme, analiz, üretim ve yaygınlaştırma aşamalarından oluşmaktadır (CIA, 2023).

İstihbarat çarkının ilk aşaması olan planlama ve yönlendirme aşaması, istihbaratın toplanması öncesinde bilgilerin nasıl toplanacağı, hangi kaynaklardan yararlanacağı gibi durumların planlanması ve buna göre gerekli yerlere yönlendirme yapılmasıdır. Bilgi toplama aşaması, istihbarat ihtiyacının belirlenip yönlendirme yapılmasından sonra ilgili servis birimleri tarafından haber toplamanın açık veya gizli kaynaklarla toplanmasıdır. İşleme aşaması, teknik yöntemlerle, insan kaynağıyla açık veya gizli kaynaklardan elde edilen konu ile alakalı her türlü verinin raporlanarak eldeki verinin tasnif ve değerlendirme ile birlikte bilgi halini almasıdır (Kavısracı, 2020, s. 706-708). Analiz aşaması, bilgi halini almış verilerin arşiv bilgileri ve farklı istihbarat toplama birimlerinden gelen veriler ile birlikte müşteri ihtiyacına göre analiz edilerek müşteriye rapor olarak sunulmasıdır. Yaygınlaşma aşaması ise tüm bu aşamalar sonucu elde edilen raporun karar vericiye sunularak oradan gelen geri besleme ile birlikte tekrar

değerlendirilmesi ve sonuca ulaştırılmasıdır (CIA, 2023).

3.2. İSTİHBARAT TOPLAMA YÖNTEMLERİ

İnsanlar ilk çağlardan itibaren iki temel ihtiyaçlarını karşılamak için birçok faaliyete girişmiş ve medeniyetin de temelleri bu zamanlarda atılmıştır. İnsanların varlığını sürdürmesi için gereken ihtiyaçları beslenme dolayısıyla avlanma ve güvenlik sebebiyle de korunma ihtiyacı olmuştur. Bu iki ihtiyaç içinde doğa durumunda insanlar iz sürme, avı takip etme, yer arama gibi farklı faaliyetlere ihtiyaç duymuştur. İlkel olarak istihbarat faaliyetlerinin ortaya çıkışı da bu döneme denk gelmiştir. İstihbaratın temelini canlı biyolojisinde olduğunu savunan Kahn'a göre iyi ve kötüyü ayırt eden savunma mekanizmaları istihbarata temel oluşturmaktadır (Kahn, 2008, s. 5-7). İstihbarat yöntemleri insanlığın ilk dönemlerinden itibaren insan faaliyeti olarak ortaya çıkmış, dünyanın gelişmesiyle farklı teknik ve yöntemler ile birlikte de teknik istihbarat faaliyetleri, istihbarat alanını baştan şekillendirmiştir.

3.2.1. İnsan İstihbaratı (HUMINT)

İngilizce Human Intelligence (HUMINT) kelimesi ile istihbarat biliminde yer alan insan istihbaratı, istihbarat faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. İnsan istihbaratı, temelinde insan unsuru olarak yabancı devletlerin veya örgütlerin içlerinden gerekli bilgilerin alınması yöntemidir (Lokmanoğlu, Kurt ve Kocağa, 2023, s. 45-46). Karşı grubun içine sızma eylemleri genel olarak o grup içindeki hedef kişilerin artı ve eksi karakteristik özelliklerinin tespit edilip ideoloji, para, makam gibi çeşitli motiflerle angaje edilerek istihbarat kurumu tarafından istenildiği gibi manipüle edilmesidir. İstihbarat örgütleri, insan istihbarat toplama yöntemlerinde insan faktörünü iki şekilde kullanmaktadır. Bunlardan biri haber toplama elemanı olarak tarif edilen, içeride veya dışarıda resmi görev ile birlikte bir istihbarat servisine bağlı olarak faaliyet gösteren kişidir. Diğer yöntem ise casus yöntemidir. Casus sistemi de kendi içinde iki şekilde olmaktadır. Birincisi herhangi bir istihbarat servisiyle direkt bağı olmadan dış işlerine bağlı farklı görevlerde yer alıp diplomatik ajanlık görevi üstlenen casuslardır. Casus olarak tarif edilen diğer grup ise hedef grup içinde farklı maske hayatlarla görev alıp gizli yöntemlerle bilgi toplayan kişilerdir (Çam, 2020, s. 17-18).

3.2.1.1. Açık İstihbarat Toplama

Günümüzde istihbarat toplama yöntemlerinin yüzde seksenini oluşturan açık kaynak istihbaratı (OSINT), istihbarat faaliyetlerinin kamuoyuna açık, herkes tarafından

izlenebilir kaynaklardan toplanmasıdır. Açık yöntemlerle istihbarat askeri ve diplomatik personeller ve resmi delegeler tarafından toplanmaktadır. İstihbarat toplamaya yetkili kişiler bu bilgileri Web tarayıcıları, web siteleri ve sosyal medya platformları, dergiler, gazeteler, radyolar, analistler, yerel kaynaklar, veri madenciliği gibi birçok farklı maceradan almaktadır (Yüksel, 2022).

3.2.1.2. Kapalı İstihbarat Toplama

Kapalı istihbarat, açık kaynaklardan elde edilen bilgilerin teyit edilmesi ve eksik yerlerin tamamlanması için kullanılan istihbarat toplama yöntemidir. Açık kaynak istihbaratında tüm bilgilerin yeteri kadar elde edilememesi veya kasti olarak açık kaynaklara yanıltıcı bilgi verilme ihtimalinden dolayı kapalı istihbarat yöntemi istihbarat faaliyetleri içinde çok önemli bir yer tutmaktadır (Lowenthal, 2017, s. 45).

3.2.2. Teknik İstihbarat

3.2.2.1. Sinyal İstihbaratı (ELINT)

Hedef düşman unsurlarının sahip olduğu ve sahada kullandığı silah, füze ve araçlar gibi elektronik dalga yayan sistemlerin ve sinyal yayan haberleşme araçlarının sahip olduğu ve dolaşımda olan verilerin farklı teknik yöntemlerle elde edilmesi ve analiz edilerek değerli bilgiye yani istihbarata döndürülmesi işidir (Gökdoğan, 2018, s. 14). Özellikle 20. yüzyılda teknolojinin gelişmesiyle beraber deniz, kara ve hava kuvvetlerinde sinyal ve radyo dalgalarının kullanımının artmasıyla birlikte sinyal istihbaratı; önemini daha da arttırmıştır (Acar, 2011, s. 168).

Sinyal istihbaratı günümüzde uydular, uçaklar, insansız hava araçları, radarlar ve iletişim kanallarıyla yapılmaktadır. Elektronik istihbarat sistemleri farklı cihazların yaydığı sinyallerin frekans bilgileri, bant genişlikleri, tekrarlanma seviyeleri ve yönü gibi temel parametrelerinin toplanıp değerlendirilmesiyle belirli ve işe yarar istihbarata dönüştürülmesidir (Richelson, 2007, s. 108).

3.2.2.2. Coğrafi İstihbarat (GEOINT)

Coğrafi istihbarat konum istihbaratı veya mekânsal istihbarat olarak tanımlanan GEOINT olarak dilimize geçen Coğrafi istihbarat, yeryüzündeki hedef ülke veya örgütlerin aktivitelerinin coğrafi olarak referanslandırılmış GPRS olarak tanımlanan uydudan, takip edilen coğrafi imgelerin ve mekânsal bilgilerin istihbari bilgi edinme amacıyla toplanması ve analiz edilerek istihbarata dönüştürülmesidir (Onyıl, 2023, s. 1771).

Coğrafi istihbarat, uydu tarafından çekilen görüntü bilgilerinin, coğrafi konum bilgi sağlayıcılarından elde edilen bilgilerle beraber birleştirilerek istihbari bilgi edilmesi sistemidir (Geoint Basic Doctrines, 2006). Coğrafi konum istihbaratı teknolojinin gelişmesiyle beraber uydular, insansız hava araçları ve lazer mesafe araçlarıyla birlikte kullanılmaktadır.

Coğrafi istihbarat; günümüzde temel veri tabanı üç boyutlu analiz ve harita üretebilme yetenekleri ile birlikte uydular ve insanlı veya insansız hava araçlarıyla elde edilen bilgilerin toplandığı Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tarafından yapılmaktadır. CBS sistemler tarafından elde edilen verilerin depolanıp analiz edilerek müşteriye sunulmasıdır (Göztepe ve Akdağ, 2015, s. 46).

3.2.2.3. Ekonomik İstihbarat

Askeri güvenlik yöntemleri, tarih boyunca önemini her zaman korumuştur. Soğuk Savaş ile birlikte askeri güvenlik ve ekonomik güvenlik arasındaki ilişki özellikle realist bakış açısıyla örtüşmeye başlanmıştır. Askeri gücün en önemli destekleyicisi olarak ekonomik güç görülmüş ve ülkeler ekonomik bağlamda gelişimlerine daha çok önem vermiştir.

Ekonomik konular ve ülkeler arasındaki çekişme Soğuk Savaş'tan daha öncesine rastlamaktadır. 19. yüzyıl'da İngiltere bu konuda önemli adımlar atmış ve dünya ticaretini kontrol etmek için istihbaratı ekonomiye dâhil etmiştir. Dünya ekonomik sisteminin içinde birçok farklı görevde kişilere ulaşmış ve sistemi kendi kontrolünde tutmaya çalışmıştır (Barnett, 2004, s. 58). İkinci Dünya Savaşı sonrası ise ekonomik istihbarat diğer ülkeler açısından da bir zaruriyet olarak görülmüş ve ülkeler ekonomik istihbarata ağırlık vermiştir. ABD, Fransa, SSCB ve Japonya gibi önemli ülkeler ekonomik istihbarat konusunda savaş sonrasında önemli adımlar atmış ve ekonomik istihbaratın bir istihbarat birimi olarak ortaya çıkmasında önemli pozisyonlar elde etmişlerdir (Duramaz ve Gökbnar, 2017, s. 50).

Ekonomik istihbarat terim olarak hedef ülkelerin, kuruluşların, örgütlerin veya uluslararası şirketler gibi ekonomiye yön veren kuruluşların ekonomik, ticari ve sistemsal bilgilerine istihbarat toplama yöntemleriyle ulaşım bu bilgilerin istihbari bilgiye dönüştürülmesidir. Ekonomi ve finans, günümüzde ülkelerin en kırılgan yönlerini oluşturmaktadır. Bu sebeple ekonomik istihbarat, hedef hakkında onların üretim sistemleri, sermaye yapıları, emek güçleri, vergilendirme sistemleri gibi çok detaylı ve özel bilgilerin ele geçirilmesidir (Duramaz ve Gökbnar, 2017, s. 54). Ekonomik

istihbaratın en önemli gücü insan olmakla beraber bu insana dayalı istihbarat yöntemleri tek başına yeterli olmamaktadır. HUMINT yanında diğer birçok teknik istihbarat yöntemi de günümüzde, teknolojiye dayalı finans sisteminde işe yaramakta ve bir zarurilik durumu oluşturmaktadır.

3.2.2.4. Görüntü İstihbaratı

İstihbarat teknikleri arasında geçmişi en eskiye dayanan yöntemlerden biri olan görüntü istihbaratı tarihi 19. yüzyıl sonlarına kadar gitmektedir. İlk uygulamaları uçaklarda yer alan ikinci pilot tarafından, kamera ile yukarıdan fotoğraflama yöntemi ile olmuştur. Daha sonraları fotoğraf ve video teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte görüntü istihbaratı daha ileriye gitmiş ve diğer istihbarat toplama yöntemlerinin de gelişmesine yardımcı olacak şekilde ilerlemiştir. Günümüzde uydulardan, insansız hava araçlarından çok kaliteli fotoğraflar çekilerek istihbarat toplama faaliyetlerinde kullanılmaktadır (Özdağ, 2023, s. 126).

Günümüzde gelişen teknolojiyle beraber optik, elektro-optik, kızılötesi, radar, lazer gibi sensör ve algılayıcılarla görüntüler elde edilmekte ve işlenip yararlı bilgiye dönüştürülmektedir. Yüksek kalitede çekilen görüntülerin uzmanlar tarafından gelişmiş sistemlerle incelenerek detaylı analizlere tutulması, görüntü istihbaratını önemli bir alan haline getirmiştir (Kösebalaban, 2021, s. 19).

3.3. İSTİHBARAT ÇEŞİTLERİ

İstihbarat toplama yöntemleri kaynaklarına göre yukarıdaki gibi sınıflandırılmıştır. İlk önce askeri istihbarat terminolojisinde sınıflandırılmış olan istihbarat çeşitleri daha sonraları literatürde temelde üç çeşide ayrılmıştır. Literatürde kabul edilmiş haliyle taktik istihbarat, stratejik istihbarat ve operasyonel istihbarat yöntemleri bulunmaktadır (Gül, 2016, s. 122).

3.3.1. Taktik İstihbarat

Taktik istihbarat, hedef ülkenin zayıf ve güçlü yönlerine, artı ve eksilerine odaklanarak hedefin o şartlar altındaki yetenekleri ile ilgilenen bir istihbarat çeşididir. Taktik istihbarat sadece savaş durumunda değil kısa süreleri operasyon şartlarında da geçerlidir (Çıtak, 2019, s. 784). Devam eden operasyonlar veya nokta faaliyetlerde operasyonun güvenliğini sağlamak ve yönlendirebilmek amacıyla elde edilen istihbarat, taktiksel istihbarat olarak tanımlanır (Gragido ve Pirc, 2011, s. 93-94).

İstihbaratta karar verici konumdaki kişiler stratejik istihbaratta kendilerini ilgilendiren konularda taktik istihbaratı kullanmaktadırlar. Sadece kritik düzeyde operasyonlarda veya savaşlarda olmayan stratejik hedefler doğrultusunda da taktik istihbarat sıkça kullanılmaktadır (Gül, 2016, s. 111).

Taktik istihbaratı diğer istihbarat yönlerinden ayıran en önemli özelliği, taktik istihbarat anlık ve kısa süreler içinde kullanılan bir yöntemdir. Genel olarak orta dereceli istihbarat yetkilileriyle paylaşılan bu bilgiler daha önemli stratejik istihbarat operasyonları için kullanılmaktadır. Anti terör operasyonlarında sıkça kullanılan taktik istihbarat, aynı zamanda istihbarata karşı koyma faaliyetlerinde de kullanılmaktadır (Shulsky ve Schmitt, 2002, s. 1). Terörle mücadelede gelişen teknik sistemler taktik istihbaratın daha etkili kullanılmasına yardımcı olmuştur (Karaağaç, 2020, s. 1).

3.3.2. Operasyonel İstihbarat

Operasyonel istihbarat kavramı 1792 yılında Prusya Devleti'nde askeri yönetici olan Von Bülow tarafından ortaya atılmış bir kavramdır (Özdağ, 2023, s. 154). Operasyonel istihbarat daha çok teknik faaliyetlerle düşman güçlerine karşı mücadele eden birimlere gereken bilgileri ve istihbaratı vermek için kullanılan yöntemdir (Betts, 2007, s. 115). Genel olarak anlık ve kısa süreli kullanılan operasyonel istihbarat tek bir operasyon veya faaliyet özelinde kullanılmaktadır. Daha genel bir ifade ile operasyonel istihbarat, belirli bir amaç uğruna birbirine bağlantılı taktik istihbaratlardan oluşmuş istihbarat operasyonu şeklinde tanımlanabilmektedir (Özdağ, 2023, s. 139). Operasyonel istihbarat hem askeri savaş durumlarında hem de istihbarat servislerinin özellikle yurtdışında gerçekleştirdiği nokta operasyonlarda kullanılan bir yöntemdir. İstihbarat servislerinde içerden veya dışardan gelebilecek her türlü tehdide karşı istihbari bilgiler toplanır, değerlendirilir ve analiz edilerek gerektiği durumlarda operasyonlar hayata geçirilir.

3.3.3. Stratejik İstihbarat

Stratejik istihbarat, istihbarat terimiyle birbirine geçmiş bir kavramdır. Eski dönemlerde istihbarat denildiğinde ağırlık olarak stratejik istihbarat akla gelmekteydi. Bu nedenle stratejik istihbaratın tarihi çok eskilere dayanmaktadır. MÖ. 7. yüzyılda Persler stratejik istihbarat konusunda oldukça ileri seviyelere gelmiş ve kurumlarında ve siyasi dengelerinde bunu bir araç olarak kullanmışlardır (Gül, 2016, s. 113).

Stratejik istihbarat hem iç hem de dış güvenlik konularında çokça kullanılan bir yöntemdir. Bir devletin gelecek perspektifinde ortaya çıkabilecek tehdit ve fırsatların ön

görülerek karar vericilere aktarılmasında stratejik istihbarat sıkça kullanılır (Lowenthal, 2017, s. 24).

Stratejik istihbarat diğer yöntemlerden farklı olarak ülkelerin dış politikaları ile daha çok ilgili bir konudur. Dış ilişkilerde farklı devletlerin ülke için yaptığı veya hedeflediği politikaları ön görmek ve buna göre pozisyon geliştirmek için stratejik istihbarat kullanılmaktadır.

Stratejik İstihbarat kitabının yazarı ve emekli CIA mensubu Sherman Kent, stratejik istihbaratın yedi aşamadan oluştuğunu belirtmiştir. Kent'e göre bu aşamalar;

- Sorunun doğuşu,
- Sorunun hangi aşamalarının ülke için önemli olduğunun tespiti için analiz edilmesi,
- Hipotezin geliştirmeye başlanması,
- Hipotez ile ilgili bilgi toplama,
- Toplanan bilginin tasnifi ve analizi, hipotezin test edilmesi,
- Dördüncü aşamadaki bilginin özünün tespiti için tekrar değerlendirme,
- Hipotezin doğrulanması veya yanlışlanması için sona gidiş,
- Son hipotezin belirlenmesidir (Sherman, 2003, s. 136).

Stratejik istihbaratın diğer istihbarat çeşitlerinden en önemli farkı istihbaratın toplanmasında gereken zamandır. Taktik ve operasyonel istihbarat yukarıda açıklandığı gibi kısa süreli ve belirli bir somut hedef üzerine odaklanmaktayken stratejik istihbarat daha çok yurt dışı ile ilgili olup daha uzun süreli bir istihbarat çeşididir (McDowell, 2009, s. 149).

Stratejik istihbarat kendi içinde farklı bir istihbarat çarkına sahiptir. Daha uzun ve kapsamlı bir istihbarat yöntemi olduğundan dolayı birçok karar verici mekanizmayı ve istihbarat servisleri içinde de birçok farklı kademeyi ilgilendirdiği için stratejik istihbaratın bilgi ve istihbarat sistemi daha uzun bir süreci gerektirmektedir.

1) Talebin alınması: Karar vericiden talebin alınma aşamasıdır.

2) Arşiv Taraması: Gelen talep doğrultusunda mevcut arşivlerin incelenerek mevcut bilgilerin arttırılma aşamasıdır.

3) Bilgilerin Derlenmesi: İstihbarat servisinin görev ve yasal sorumlulukları çerçevesinde ilgili istihbari bilgileri toplaması ve mevcut arşiv bilgileriyle birlikte bu bilgileri harmanlamasıdır.

4) Detaylandırma: Elde edilen bilgilerin incelenerek eksik kalan kısımlarla beraber ortaya konulması ve mevcut eksiklerin istihbarat birimlere bildirilmesi aşamasıdır.

5) Stratejik İstihbaratın Üretilmesi: Elde edilen tüm bilgilerin karar vericilerin talepleri doğrultusunda değerlendirilerek ihtiyaca göre bir stratejik istihbarat üretilmesi ve karar vericiye sunulma aşamasıdır.

6) Değerlendirme ve Geri Besleme: Mevcut raporun karar alıcılar tarafından değerlendirilerek eksiklerinin tespit edilmesi ve yeni alan arayışlarının istihbarat servisine geri dönüşü ile istihbarat servisi tarafından sürecin tekrar başlatılması aşamasıdır (Darıcılı, 2023, s. 56).

3.4. İSTİHBARAT İLİŞKİLERİ VE DENETİM

Günümüzde toplumlar kendi aralarında birçok bağ ile bağlanmış, siyasallaşmış ve sosyal bağlar kurmuş yapılardır. Toplumsal yaşamda tarihin ilk başlarından itibaren kurallar, kendiliğinden ortaya çıkmak durumunda kalmış ve bu kurallar zamanla hukuksal boyuta evrilmiştir. Devlet ve devleti oluşturan toplumun bireyleri arasındaki hak ve yükümlülükler hukuk kuralları ile tanımlanmaktadır. Hukuk kuralları keyfiliği, gücün hükmetmesini engelleyerek toplumun daha sağlıklı ve daha sürdürülebilir olmasına yardımcı olmaktadır (Kösebalaban, 2021, s. 132).

Hukuk kuralları totaliter ve otoriter rejimler için zaruri bir gereklilik olmasına rağmen aslında demokrasiler için de vazgeçilmez bir gerekliliktir. Gizliliğin ilk kural olduğu istihbarat servislerinde hukuk ve hesap verilebilirlik en temel tartışma konusu olmuştur. Tarih boyunca tüm yönetim modellerinde istihbarat servislerinin hesap verilebilirliği çok önemli bir yer teşkil etmektedir. İstihbarat servisleri hesap verilebilirlik konusunda, görevleri ve faaliyetlerinde gizli kalması gereken durumlarından ötürü birçok aşamada istisna tutulmaktadır.

İstihbarat servisleri, dünya çapında kurumsal yapıya dönmelerinden sonra kişisel hakların ihlali, dezenformasyon faaliyetleri, siyasete müdahale ve darbe girişimlerinde görev alma gibi birçok konuda sınıfta kalmış ve çok tartışılır duruma düşmüştür (Demir ve Yanal, 2022, s. 186).

Demokrasisi gelişmiş ülkelerde dahi tarih boyunca istihbarat servislerinin kendi görev alanlarının dışına çıktıkları görülmüş ve hukuki bir denetime ihtiyaç duyulduğu saptanmıştır. Soğuk Savaş dönemi özellikle ABD ve SSCB önderliğinde tüm dünya istihbarat sistemlerinde karanlık dönemler olarak görülmektedir. Soğuk Savaş dönemi iki kutuplu dünyada istihbarat servisleri açısından her yöntem meşru sayılmış ve dönemin her an nükleer bir savaşa dönebilme ihtimalinden dolayı bu istihbarat faaliyetleri bazı dönemler görmezden gelinmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde tüm demokratik sistemlerde istihbarat anlayışı değişmeye başlamış ve dönemin gerekliliğiyle beraber artık istihbarat servisleri de hesap verebilir ve denetlenebilir bir hale gelmiştir (Darıcı, 2023, s. 127). 1990'lı yıllardan itibaren ülkelerin güvenlik servisleri üzerindeki sivil denetim artmış ve bu tüm dünyaya yayılmıştır. Gizliliğin temel prensip olmasından dolayı istihbarat servislerinde hesap verilebilirlik sınırlı kalmak zorundadır. 2000'lerin başında yeni sistemler geliştiren istihbarat servislerinde denetim kurumları da sadece belirli alanları denetleyebilir şekilde kurulmuştur (Demir ve Yanal, 2022, s. 186).

İstihbaratın hesap verilebilirliği dünyada Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkmış bir tartışmadır. Henüz yeni başlayan bu tartışmalar ülkelerin demokratik seviyelerine göre de farklılık göstermektedir. Demokratik ülkelerde hesap verilebilirlik yöneticiler tarafından savunulsa da asıl baskı kamuoyundan gelmektedir (Kiraz, 2019, s. 11).

Türk istihbarat sisteminde hesap verilebilirlik dünyanın gelişmiş demokratik ülkelerine göre daha dar bir çerçeveyi kapsamaktadır. Türk istihbarat sisteminin ana omurgasını Milli İstihbarat Teşkilatı oluşturmaktadır. Diğer farklı mekanizmalarla beraber Türkiye'deki istihbarat kurumlarının faaliyetlerine ilişkin hazırladıkları raporlar TBMM bünyesinde kurulan Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu tarafından denetlenmektedir. MİT kendi içinde de Milli İstihbarat Teşkilatı Teftiş Kurulu tarafından bir iç denetime tabi tutulmaktadır. Mali yönden de MİT'in denetimi SAYIŞTAY tarafından yapılmaktadır (Özay, 2011).

Genel olarak Türk İstihbarat sistemi, MİT kanunu ile yasallaşmış ve faaliyetlerini bu kanun çerçevesinde yürütmektedir. Özellikle 2010 sonrası dönemde MİT'in faaliyetleriyle ilgili birçok kanun değişikliği olmuş ve MİT, bir yandan daha gizli bir duruma dönüşürken diğer yandan da daha hesap verilebilir bir kurum haline gelmiştir (Kösebalaban, 2021, s. 155).

4. 2002 ÖNCESİ TÜRK İSTİHBARAT SİSTEMİ VE MİT'İN TÜRK DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ

4.1. TÜRK İSTİHBARAT TARİHİ

Ülkeler iç ve dış olayları ile ilgili istihbarata her zaman ihtiyaç duymakta olup bu ihtiyaçlarını farklı istihbarat kuruluşları ile karşılamaktadırlar. Kimi ülkeler iç ve dış istihbarat servislerini ayırmış bazıları ise tek müstakil bir istihbarat kurumu oluşturmuşlardır. Türk istihbarat sisteminde, iç ve dış istihbarat ayrımı bulunmadan tek elden yürütülmektedir (Hubar, 2022).

Devletlerin istihbarat sistemlerini ve istihbarat toplama anlayışlarını belirleyen birçok etmen vardır. Ülkelerin coğrafi konumları, sosyolojik durumları, komşu ülkelerle ilişkileri, güvenlikle ilgili iç ve dış tehditler, ulusal hedefleri ve ulusal stratejileri ülkelerin güvenlik ve istihbarat şekillerini etkilemektedir (Söylemez, 2019, s. 60).

İstihbarat anlayışı diğer devletler ve toplumlar gibi Türk toplumları için de her zaman önemli bir konu olmuştur. Göktürk Kitabeleri'nde bitigci, ılımga, tamgacı gibi isimler altında istihbarat toplayıp bunu yöneticilere sunmakla görevli kişiler bulunmaktaydı. Türk devletlerinde bulunan istihbarat amaçlı teşkilatlar, düşman devlet veya gruplar hakkında bilgi toplamak, düşmana karşı suikastlarda bulunmak gibi farklı görevlere sahipti. Orta Asya Türk devletleri sınırlarında Çin tehdidini her zaman hissetmiş ve istihbarat faaliyetlerini bu dönemden beri geliştirmeye çalışmıştır (Ateş, 2016, s. 1-2).

Büyük Selçuklu Devleti'nde Nizamü'l Mülk, Siyasetname adlı eserinde istihbaratın önemini belirtmiş ve istihbarat faaliyetleri için yabancı devletlere adam gönderilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Osmanlı İmparatorluğu dönemine gelindiğinde bilgi toplama ve istihbarat faaliyetlerinin sınır boylarında Akıncılar, Bektaşî Dervişleri ve Ticaret Erbabları gibi gruplarla sefer öncesi bilgi toplamak amacıyla yapıldığı görülmektedir (Kösebalaban, 2021, s. 75).

İstihbarat ilk defa Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıllarında kurumsallaşmaya başlamış ve çöküş dönemine denk gelen 2. Abdülhamid döneminde Yıldız İstihbarat Teşkilatı ile birlikte resmiyet kazanmıştır. Bu kurumun ardından 2.

Meşrutiyet döneminde Enver Paşa tarafından Teşkilatı Mahsusa kurulmuş ve İmparatorluğun en önemli istihbarat merkezi olmuştur (Gürel, 2022, s. 63).

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında Milli Mücadele döneminde istihbarat yer altına inmiş ve birçok örgüt tarafından istihbarat faaliyetleri gizli olarak sürdürülmüştür. Milli Mücadele'nin seyrini değiştiren yer altı istihbarat kuruluşları Muharip ve Felah Grupları, Mim Mim Grubu, Hamza Grubu, Karakol Cemiyeti olarak sayılmaktadır (Bahar, 2021, s. 280).

Yeni Cumhuriyetin ilk döneminde Türk istihbaratında yaşanan dağınıklık ve aksamalar, istihbaratın tek elde toplanması için gereklilik doğurmuştur. İşgalci kuvvetlerin halkı ve orduyu manipüle etme çabalarına karşın Fevzi Çakmak, Mustafa Kemal Atatürk tarafından yeni bir teşkilat kurma amacıyla görevlendirilmiş ve Fevzi Çakmak 18 Şubat 1920 yılında 'P' kod adıyla Askeri Polis Teşkilatını kurmuştur. Polis Teşkilatı, gelen geçenleri incelemek, propagandacı ve casusları takip etmek ve zararsız hâle getirmekle görevlendirilmiştir (Dikici, 2007, s. 342). Birçok defa yapısı değişmekle beraber teşkilatın son şeklinde ülke genelinde A- Ankara Komutanlığı "P" Şubesi, B- Garp Cephesi Bölgesi, C- Kastamonu ve Bolu Bölgesi, Ç- Kocaeli Bölgesi, D- Merkez Ordusu Bölgesi, E- Elcezire Cephesi Bölgesi, F- II. Kolordu Komutanlığı Bölgesi, G- Şark Cephesi Bölgesi, H- Cenup Cephesi Bölgesi olmak üzere 9 adet bölüm kurulmuştur. Polis Teşkilatı'nın ömrü de diğer gizli teşkilatlar gibi kısa süreli olmuştur. Milli mücadele döneminde istihbarat teşkilatları kurumsal yapıdan uzak, daha çok kişilere bağlı ve asker kökenli kişilerden oluşmaktaydı. P teşkilatının kapatılma gerekçesi memurların tanınan kişilerden olmasından dolayı istenilen sonucun alınamaması olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni kurulan devletin sistemleri de baştan kurulmaya başlanmıştı. İstihbarat içinde yeni ve kurumsal bir yapının kurulması gerekiyordu. Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle 6 Ocak 1926 tarih ve 10152 sayılı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Müşir Fevzi Çakmak imzalı bir bildiri ile teşkilatın kurulması emri verilmiştir. Merkezi Ankara'da olacak şekilde İstanbul, İzmir, Adana, Diyarbakır ve Kars şubeleri ile birlikte bir Milli Emniyet Hizmeti kurulmuştur. Şubeler doğrudan doğruya merkeze bağlanmıştır. 1926 yılına dek ordu müfettişliklerince yapılan istihbarat hizmeti bu teşkilata devredilmiştir (İlter, 2013, s.14-17).

Yeni kurulacak olan istihbarat teşkilatı modern ve batılı bir sistem ile kurulmak istenmiştir. Bu nedenle 1. Dünya Savaşı'ndaki müttefikimiz ve askeri konularda Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışından beri takip edilen Almanya'dan yardım alınmış ve 1.

Dünya Savaşı sırasında Alman Genelkurmay İstihbarat Servisi Başkanlığını yapmış, daha sonra da Hitler'in istihbarat teşkilatını kuran Albay Walther Nicolai, Türkiye'ye davet edilmiş ve yeni bir istihbarat teşkilatı kurma görevi ona verilmiştir. Belli bir süre teşkilatın alt yapısı ile ilgili çalışan ve örgütlenmelere giden Nicolai ile maddi yetersizliklerden dolayı anlaşılamamış ve bu ilişki çok uzun sürmemiştir (Özdemir, 2006, s. 315).

Milli Emniyet Hizmeti (MEH) Riyaseti dönemin başbakanlığına bağlı olarak kurulmuş olup 4 şubeden oluşmaktaydı. A şubesi istihbarat, B şubesi müdafaa, C Şubesi propaganda, D Şubesi ise teknik destek hizmetlerini yerine getirmekteydi. 4 farklı şubeden oluşan MEH dikey hiyerarşide ve kompartımantasyon kurallarına uygun bir yapıdaydı (Özkan, 2004, s. 171).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş aşamasından Milli Mücadele döneminde kurulmuş olan MEH dönemin şartlarına uygun bir yapıda teşekkül etmişti. 2. Dünya Savaşı'nda birçok başarı gösteren MEH, Soğuk Savaş döneminde dünyada askeri ve teknik sistemlerin değişmesiyle beraber bir değişim dönüşüm yaşamak zorunda kalmıştır. Bu değişim, dönemin yapısına uygun olarak baştan yeni bir istihbarat teşkilatı şeklinde olmamış bunun yerine MEH'in dönüşümü tercih edilmiştir.

MEH, 1965 yılında 644 sayılı Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu ile Milli İstihbarat Teşkilatı'na dönüşmüştür. İlk kurulduğunda MİT, Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığı, İstihbarat Başkanlığı, Psikoloji Savunma Başkanlığı, İdari İşler Başkanlığı, Teftiş Kurulu Başkanlığı ve Hukuk Müşavirliği bölümlerinden oluşmaktaydı (Safi, 2021, s. 141). Bu dönüşümdeki en önemli farklılık gizli kararname ile kurulan MEH yerine MİT, kanun ile kurulmuş ve kuruluşu Resmi Gazete ile resmîyet kazanmıştır. MİT kanununda birçok değişikliğe gidilmiş ancak en önemli değişim 1983 yılında çıkarılan 2937 Kanunu ile olmuştur (Bahar, 2021, s. 346).

MİT'in görev ve sorumlulukları 1983 yılında çıkarılan Devlet İstihbarat Hizmetleri ve İstihbarat Teşkilatı Kanunu ile belirtilmiş ve bu kanunla teşkilatın faaliyet esasları ve kuruluş unsurları belirlenmiştir. MİT kanunu sürekli zamana uygun hale getirilmiş ve özellikle Soğuk Savaş sonrası ile birlikte dünya istihbarat sistemi ile uyumlu tutulmuştur (Devlet İstihbarat Hizmetleri ve İstihbarat Teşkilatı Kanunu, 1983)

2017 yılında Cumhurbaşkanlığı'na bağlanan MİT, 2010 yılından sonra kurumsal ve hukuki olarak oldukça farklı bir görünüm kazanmış ve bu dönemde 21. yüzyıla uyumlu hale gelmiştir.

4.2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE ULUSAL BAZDA ETKİLİ İSTİHBARAT KURUMLARI

4.2.1. İstihbarat Kurumları

4.2.1.1. Milli İstihbarat Teşkilatı

1 Ocak 1984 tarihinden itibaren 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu ile kurulmuş olan Milli İstihbarat Teşkilatı milli güvenlik ve stratejik istihbarat oluşturma konusunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin en temel istihbarat kurumudur.

2017 Anayasa değişikliği ile birlikte Cumhurbaşkanı'na bağlanan MİT, 17.04.2014 tarihli 6532 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilâtı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun değişikliği ile son yasal şeklini almıştır. 2937 sayılı MİT Kanunu, teşkilatın görev, yetki ve sorumluluklarını, yasal dayanağını, personeliyle ilgili usulleri gibi birçok konuyu kapsayan geniş bir kanundur. MİT Kanunu'na göre kurumun görev ve yetkileri şunlardır:

- Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine, Anayasal düzenine ve milli gücünü meydana getiren bütün unsurlarına karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını Devlet çapında oluşturmak ve bu istihbaratı Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile gerekli kuruluşlara ulaştırmak.
- Devletin milli güvenlik siyasetiyle ilgili planların hazırlanması ve yürütülmesinde; Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile ilgili bakanlıkların istihbarat istek ve ihtiyaçlarını karşılamak.
- Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat faaliyetlerinin yönlendirilmesi için Cumhurbaşkanı ve Milli Güvenlik Kuruluna tekliflerde bulunmak.
- Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerine teknik konularda müşavirlik yapmak ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcı olmak.
- Genelkurmay Başkanlığınca Silahlı Kuvvetler için lüzum görülecek haber ve istihbaratı, yapılacak protokole göre Genelkurmay Başkanlığına ulaştırmak.
- Milli Güvenlik Kurulunda belirlenecek diğer görevleri yapmak.
- İstihbarata karşı koymak.

- Dış güvenlik, terörle mücadele ve millî güvenliğe ilişkin konularda Cumhurbaşkanınca verilen görevleri yerine getirmek.

- Dış istihbarat, millî savunma, terörle mücadele ve uluslararası suçlar ile siber güvenlik konularında her türlü teknik istihbarat ve insan istihbaratı usul, araç ve sistemlerini kullanmak suretiyle bilgi, belge, haber ve veri toplamak, kaydetmek, analiz etmek ve üretilen istihbaratı gerekli kuruluşlara ulaştırmak.

- İstihbarat kapasitesini, niteliğini ve etkinliğini artırmak amacıyla çağdaş istihbarat usul ve yöntemlerini araştırmak, teknolojik gelişmeleri takip etmek ve uygun görülenleri temin etmek.

- Milli İstihbarat Teşkilatı birimlerinin görev, yetki ve sorumlulukları Cumhurbaşkanınca onaylanacak bir yönetmelikte belirtilir (Devlet İstihbarat Hizmetleri Ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu, 1983).

Kanunda belirtildiği gibi MİT hem yurt içi hem de yurtdışı operasyon yetkisine sahip bir istihbarat birimidir. MİT kendinden önceki istihbarat teşkilatlarının karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Bu özelliklerin en başında askeri kişilerin yönetimde ve personel olarak ağırlıkta bulunması, özellikle 2000’li yıllara kadar MİT içinde de devam etmiştir.

Terör tehdidiyle belirleşen güvenlikçi istihbarat politikası 21. yüzyıl başında artık değişmeye başlamış ve Türkiye, yeni yüzyılın fırsatlarını bilen ve bu fırsatları takip eden bir döneme girmiştir. MİT bu dönemi yakalamış ve kurum içinde değişikliklere giderek kurumsal olarak ta dönüşüm yaşamıştır.

2023 yılında MİT’in internet web sitesinde yer alan Daire başkanlıkları şu şekildedir:

- Stratejik Analiz Başkanlığı
- İstihbarata Karşı Koyma Başkanlığı
- Dış Operasyonlar Başkanlığı
- Güvenlik İstihbaratı Başkanlığı
- Elektronik ve Teknik İstihbarat Başkanlığı
- Sinyal İstihbaratı Başkanlığı (MİT, 2023a)

4.2.1.2. Genelkurmay İstihbarat

Genelkurmay İstihbaratı, TSK’nın gerçekleştirdiği askeri operasyonlarda, terörle

mücadelede, sınır dışı askeri faaliyetlerde istihbarat toplama ve bu istihbaratı TSK içinde ve dışında gerekli kurumlarla paylaşmak görevlerini yerine getirmektedir. Genelkurmay istihbaratı devletin diğer istihbarat kurumlarıyla iş birliği içinde olmakla beraber askeri istihbarat konusunda etkin olduğundan dolayı daha çok taktik operasyon faaliyeti ile ilgilenmektedir (Genelkurmay Başkanlığı, 2024).

Türkiye’de askeri istihbarat Türk Silahlı Kuvvetleri’ne aittir. Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde bulunan İstihbarat Başkanlığı dış istihbarat ve terör faaliyetlerine karşı istihbarat faaliyetlerinde görev yapmaktadır (Şendir, 2022).

1324 sayılı Genelkurmay Başkanının Görev ve Yetkilerine Ait Kanun’un görev, yetki ve sorumluluklarını belirten 2. Maddesinde istihbarat ile ilgili yetki Genel Kurmay Başkanı’na verilmiştir. Bu kanuna göre Genelkurmay Başkanı, Silahlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasında; personel, istihbarat, harekât, teşkilat, eğitim, öğretim ve lojistik hizmetlerine ait ilke ve öncelikler ile ana programlarını tespit eder.

Askeri disiplinde istihbarat sınıfı yapılacak harekâtlarda planlamanın yapılması, sevk ve idare için gereken tüm bilgilerin teknik ve insani yöntemlerle toplanması, muharebe istihbaratının toplanması ve diğer istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesi işlerinden sorumludur. Askeri istihbarat birimleri insanlı ve insansız keşif araçları, termal kameralar, güvenlik sistemleri, radar takip sistemleri, görüntü ve koordinat belirleme sistemleri gibi birçok teknik ve insani yöntemle istihbarat toplaması yapmaktadır (Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 2024).

4.2.1.3. Jandarma İstihbarat

Genel Kurmay İstihbarattan farklı olarak daha çok kırsal alanda kolluk kuvvet görevini yerine getiren İçişleri Bakanlığı’na bağlı Jandarma Komutanlığı içinde yer alan Jandarma İstihbarat Başkanlığı, terör faaliyetleri öncelik olmak üzere suçların önlenmesi amacıyla kırsal alanda insan ve teknik istihbarat araçlarıyla bilgi toplayıp bu bilgileri istihbarata dönüştürür ve bu bilgileri gerekli birimleriyle paylaşır. Jandarma İstihbarat Başkanlığı’nın görevleri:

- İstihbarat hizmetlerinin yasa, tüzük, yönetmelik, yönerge, talimname ve emirlere uygun olarak ve belirli bir sistem içerisinde yürütülmesini sağlamak,
- Meydana gelen veya gelmesi muhtemel olaylar hakkında önleyici değerlendirmeler yapmak, istihbarat üretmek ve bu istihbaratın ilgili makamlara yayımlanmasını sağlamak,

- İstihbarat Başkanlığı ile bağı İstihbarat Birimlerinin Teşkilat Malzeme Kadro (TMK) düzenleme çalışmalarını yapmak,
- İstihbarat personelini yetiştirmek maksadıyla eğitim ve kurslar düzenlemek olarak belirlenmiştir.

Jandarma İstihbaratın genel olarak görevleri kırsal alanın asayışı için gerekli bilgilerin toplanması, sınırların güvenliği için gereken bilgilerin temini, terör örgütleri ve destekçileriyle ilgili istihbaratın toplanması ve cezaevlerindeki güvenliğin sağlanmasıdır (2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, 1983).

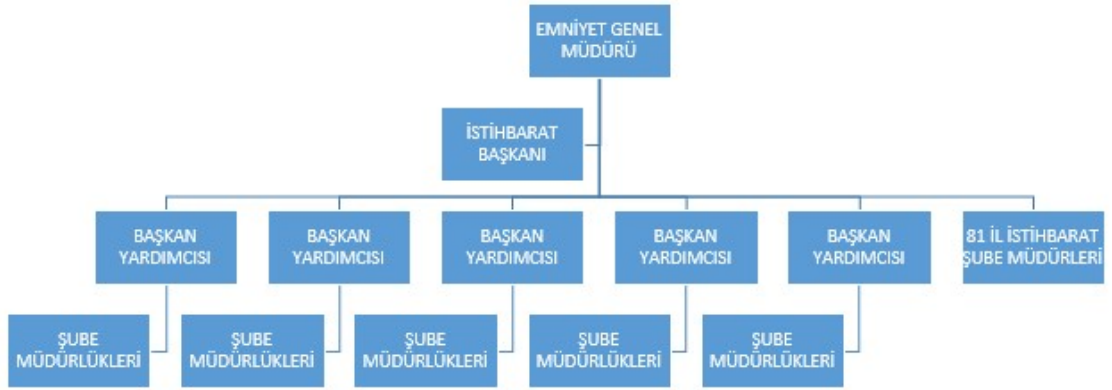
4.2.1.4. Emniyet İstihbarat

Ülkedeki genel emniyetten ve asayişten sorumlu olan Emniyet Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu, Osman İmparatorluğu'nda 10 Nisan 1845'e kadar dayanmaktadır. POLİS adında kurulan bu teşkilatın görev ve yetkileri Polis Nizamnamesi'nde belirtilmiş ve uzun yıllar yürürlükte kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan hemen önce 24 Haziran 1920 tarihinde Milli Hükümetin Umumiye Müdürlüğü kurulmuş ve günümüzdeki mevcut Emniyet Genel Müdürlüğü'nün temeli olmuştur (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2024a).

Günümüzde İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren Emniyet Genel Müdürlüğü'nün istihbarattan sorumlu birimi İstihbarat Daire Başkanlığı'dır. 1937 yılında Önemli İşler Müdürlüğü adı altında kurulan İstihbarat Daire Başkanlığı 1951 yılına dek sadece merkezde temel kadrolarıyla görevlerini yerine getirmiştir. 1951 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesindeki emniyet personelleri, İstihbarat Dairesine tayin edilmiştir. Personel sayısının artmasıyla beraber bu zamana kadar taşra teşkilatı olmayan İstihbarat Dairesi'nin taşra yapılanmaları kurulmaya başlamıştır (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2024b).

1985 yılında Polis Vazife ve Salahiyeti Kanunu'na ilave edilen Ek-7 maddesiyle beraber İstihbarat Dairesi Başkanlığı yasal olarak bir kanuna bağlanmıştır. Ek-7'inci madde ile İstihbarat Daire Başkanlığı'nın görevi genel olarak genel güvenlik sebebiyle tedbirleri sağlamak amacıyla istihbarat toplamak ve diğer istihbarat kuruluşlarıyla koordinasyonu sağlamak olarak belirtilmiştir (Dağdeviren ve Kedikli, 2023, s. 1363-1365).

Çizelge1. Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Teşkilat yapılanması

Kaynak: <https://www.egm.gov.tr/istihbarat/teskilat-yapilanmasi> (Erişim Tarihi: 25.03.2024)

Emniyet İstihbarat MİT'ten farklı olarak yerel, suçu önleyici bir kolluk gücü olarak istihbarat toplama faaliyetleri yürütmektedir. MİT ise ulusal düzeyde ve yurtdışında istihbarat çalışmaları yapmaktadır (Akbaş, 2023, s. 156). Yukarıda çizelgede belirtildiği gibi Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanlığı'nın her ilde yapılanması bulunmaktadır. Merkez teşkilata bağlı olan taşra yapılanmalarından gelen istihbarat EGM bünyesinde değerlendirilmektedir.

4.2.2. İstihbarat Koordinasyon Kurum ve Kuruluşları

4.2.2.1. Milli Güvenlik Kurulu

Cumhuriyet'in ilk yıllarında milli seferberlik göreviyle kurulan Yüksek Müdafaa Meclisi, 1949 yılında yapılan değişikliklerle Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Genel Sekreterliği adını almış, ismi 1960 darbesinden sonra 1962 yılında Milli Güvenlik Kurulu (MGK) olarak değiştirilmiştir (MGK, 2024). 2003 yılında yapılan değişikliklerle beraber MGK'ya Başbakan tarafından Genel Sekreter atanması mümkün kılınmıştır.

Çizelge 2. MGK Teşkilat yapılanması

Kaynak: <https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/teskilat/teskilat-semasi> (Erişim

Tarihi: 01.04.2024)

Anayasa'nın 118. maddesinde Millî Güvenlik Kurulu tanımlanmış ve kurula katılacak kişi ve makamlar belirtilmiştir. Buna göre MGK'ya Cumhurbaşkanı başkanlık etmekte olup Cumhurbaşkanı yardımcıları, Adalet, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları katılmaktadır. İlave olarak konu ile ilgili olarak kişiler çağırılabilir (T.C. Anayasası, 1982).

Anayasa'nın 118. maddesinde MGK görevleri arasında devletin millî güvenlik siyasetinin tayin edilmesi, tespit edilmesi ve uygulanması ile ilgili konularda gerekli kararların alınması ve Cumhurbaşkanı'na bu konularda tavsiye vermek, devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirleri almak ve Cumhurbaşkanı'na sunmak yer almaktadır.

Millî güvenliğin belirlenmesinde, önlem alınmasında ve karar mekanizmasında en önemli danışma kurulu olan MGK, istihbarat konusunda da en önemli kurul olmaktadır. Türkiye'de görevli istihbarat kuruluşları devletin güvenliği ile ilgili tüm istihbarat bilgilerini, gereken durumlarda MGK ile paylaşmak zorunluluğundadır (T.C. Anayasası, 1982).

4.2.2.2. Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Olağanüstü Hal kapsamında yayımlanan 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile birlikte Cumhurbaşkanı başkanlığında ülke genelindeki istihbarat işbirliğinin sağlanması ve kurumlar arasında koordinasyonun kurulması amacıyla, 25 Ağustos 2017 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu (MİKK) kurulmuştur (Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler, 2017). MİKK bu tarihten önce MİT bünyesinde yer alıyordu. Ancak bu tarih itibarıyla MİKK ulus çapında istihbarat faaliyetlerinin koordinasyonunun yakalanması için Cumhurbaşkanı başkanlığında tekrar yapılandırılmıştır (Çelik, 2017).

MİKK, Cumhurbaşkanı başkanlığında bakanlıklar ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesiyle ilgili koordinasyonu sağlamak ve istihbarat çalışmalarının yönetilmesinde temel görüşleri oluşturmak ve uygulamayı belirlemek amacıyla kurulur. MİT, kurulun hem sekreterliğini yapmakta hem de gündemini belirlemektedir. Toplantılara, MİT Başkanı, İçişleri Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Başkanı, Genelkurmay ve Kuvvet Komutanlıkları İstihbarat Başkanları, MASAK Başkanı, MGK Sekreteri ve Cumhurbaşkanı'nın davet edeceği diğer kişiler katılmaktadır (Bigaç, 2017).

4.2.2.3. TBMM Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu

2014 tarih ve 6532 sayılı MİT Kanunu'nun 12. maddesinde yapılan değişiklikle birlikte TBMM bünyesinde Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon, Cumhurbaşkanlığınca; MİT Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve MASAK Başkanlığı tarafından yürütülen güvenlik ve istihbari faaliyetlere ilişkin olarak yıllık raporlar hazırlar, bu raporlar üzerine inceleme ve görüşmelerini tamamlar ve TBMM Başkanlığına sunulmak üzere bir rapor hazırlar. Millî güvenliğe ilişkin kendini ilgilendiren konularda görüş ve öneriler sunar, güvenlik ve istihbarat konularında uluslararası alanda kabul gören gelişmeleri izler ve kendi faaliyetlerine ilişkin rapor hazırlayarak güvenlik ve istihbarat hizmetleri sırasında elde edilen kişisel verilerin güvenliğini ve bireyin hak ve özgürlüklerini koruyucu öneriler geliştirir. Komisyonun üye sayısı on yedidir. Üye dağılımı siyasi parti gruplarının parti grupları toplam sayısı içindeki yüzde oranlarına göre yapılır (TBMM, 2025).

2014 yılında kurulan TBMM Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu kuruluşundan itibaren Devlet İstihbarat Hizmetleri ile Güvenlik ve İstihbari Nitelikteki Faaliyetlere İlişkin MİT,

Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Mali Suçları Araştırma Kurulu'na ait yıllık raporları incelemektedir. Yıllık raporlar haricinde komisyon Kanun'da kendisine verilen görevleri de yerine getirmektedir. Komisyon 2023 yılında Göç İdaresi Başkanı'nın düzensiz göç ile mücadele, Türkiye'de bulunan göçmenler, göç ve uyum politikaları ile sığınmacılar ve güvenli gönüllü geri dönüş süreçlerine ilişkin sunumu gerçekleştirmiştir. Ayrıca Disney Plus'ın Atatürk Dizisini yayınlamama kararı ile komisyonun yeni dönemde çalışma programının belirlenmesi gibi birçok farklı konuları da gündemine almaktadır (TBMM, 2025).

4.3. 1965 TARİHLİ MİT KANUNU VE MİT'İN KURULUŞU

Temelleri eskiye dayanan Türk İstihbarat Sistemi, Türk Devletleri tarihi boyunca devlet sisteminde yer almış ve askeri kökenli Türk toplumunun doğal bir unsuru olmuştur. Orta Asya Türk Devletleri dâhil Anadolu Türk Devletlerinde de olan istihbarat, kurumsal yapıya tam olarak ancak Yıldız Teşkilatı ile 2. Abdülhamid döneminde kavuşmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra genç Cumhuriyet döneminde 6 Ocak 1926 tarihinde Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti kurularak ilk milli ve resmi Türk istihbarat kurumu oluşturulmuştur.

MEH, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminin başlarında birçok kritik konuda faaliyet göstermiş ve ülke yararına önemli çalışmalar yapmıştır. Ancak dünyanın istihbarat konusunda, teknik konularda ilerlemesi ve mevcut kurumun yetersiz kalması nedeniyle MEH, ülke içinde ve dışında başarılı olabilmek adına değişime gitmek durumunda kalmıştır (Hökelek, 2021, s.58).

8 Mayıs 1963 tarihinde Başbakan İsmet İnönü TBMM'ye 644 sayılı Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu ile ilgili gerekçesini sunmuştur. Gerekçe de İnönü kurulacak olan Milli İstihbarat Teşkilatı'nın, devletin oluşturduğu milli politikalarında gereken istihbaratın tek elden toplanmasının ve bir bütün olarak tek bir kurumda birleşmesinin nedenli önemli olduğunu belirtmiştir. MİT tarafından elde edilecek bilgiler Milli Güvenlik Kurulu tarafından alınacak ve burada değerlendirilecekti. İnönü'ye göre daha önceki istihbarat denemelerinde başarısızlığın en önemli sebebi çeşitli istihbarat toplayıcıları tarafından elde edilen bilgilerin merkezi bir istihbarat kurumu tarafından toplanıp analiz edilerek belirli bir strateji üretilmemesi olmuştur. Görev, sorumluluk, yetki gibi konuları belirli olan ve merkeze bağlı yekvücut yeni bir istihbarat kurumunun kurulması artık Türk

Devleti'nin elde edilen bilgilerden daha çok yararlanabileceğini ve istihbaratın artık bir disiplin olarak kullanılabileceğini gösteriyordu (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1965).

Bu görüşmelerin nihayetinde bugünkü Milli İstihbarat Teşkilatı, 6 Temmuz 1965 tarihinde 644 Sayılı Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu ile birlikte Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuştur. Kanuna göre başında Müsteşar'ın olacağı MİT, Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığı, İstihbarat Başkanlığı, Psikolojik Savunma Başkanlığı, İdari İşler Başkanlığı, Teftiş Kurul Başkanlığı ve Hukuk Müşavirliği olarak 6 bölümden oluşmaktaydı (Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu, 1965).

644 Sayılı MİT kanununa göre MİT'in görevleri başında ülke sathında ulusal güvenlikle ilgili siyasi, askeri ve teknik konularda istihbarat toplamak ve bu toplanan istihbaratı Başbakan'a sonra MGK'ya ardından da gerekli kurumlara ulaştırmaktı. İstihbaratta bilgi toplama haricinde istihbarat toplamaya yetkili diğer kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon ve uyum sağlamak da MİT'in görevleri arasındaydı. 1965 yılında yürürlüğe giren bu kanunda MİT'e İstihbarata Karşı Koyma (İKK) görevi de verilmiştir. MİT'in önemli birimlerinden olan İstihbarat Başkanlığı'nın görevi, Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığı ve Psikolojik Savunma Başkanlığı ile diğer Devlet kuruluşları tarafından alınan milli güvenliğe tehdit bilgileri yorumlayıp analiz edip raporlama ve MİT içinde koordinasyonunu sağlamaktır. Psikolojik Savunma Başkanlığı'nın görevi savaş ve barış koşullarında ülkeyi içerden ve dışardan tehdit eden psikolojik dezenformasyona karşı açık kaynaktan bilgi toplama, bu bilgileri yorumlayıp bunlara karşı atakta bulunmaktır. İdari İşler Başkanlığı, MİT içinde idari işleri sağlamak ve destek görevinde bulunmak, Teftiş Kurulu'nun görevi MİT içinde iç denetimi ve soruşturmaları sağlamak, Hukuk Müşavirliği'nin görevi ise MİT içindeki hukuk işleri ile ilgilenmektir.

Milli İstihbarat Teşkilatı 644 sayılı kanun ile birlikte yasallık kazanmıştır. 1971 yılında 644 sayılı kanunda değişikliğe gidilmiş, dünyadaki teknolojik ilerlemeler karşısında MİT bünyesinde Elektronik ve Teknik İstihbarat Başkanlığı kurulmuştur.

4.4. 1984 MİT KANUNU DEĞİŞİKLİKLER

1965 yılında çıkan 655 Sayılı MİT Kanunu 18 sene yürürlükte kalmış ve ülkenin yasal olarak bir yasaya bağlı kurulan bu ilk teşkilatı, aksaklıklara rağmen başarılı faaliyetler göstermiştir. 1973 yılına gelindiğinde Türkiye'de yaşanan 1971 askeri muhtırası, siyaseti ve devleti yeniden dizayn etmişti. Siyaset ortamındaki kargaşa doğrudan Başbakanlığa

bağlı olan ve milli güvenliği yakından ilgilendiren MİT'i de etkilemiştir. 1971 ile 1974 yılları arasında 4 müsteşar MİT'te görev yapmıştır (Safi, 2021, s. 245). Diğer yandan Türk istihbarat ve güvenlik sistemleri Soğuk Savaş döneminde ABD etkisine girmiştir (Blum ve Hope, 2003, s.107).

Dünyada Soğuk Savaş döneminde hızla değişen teknolojik, teknik ve siyasi sistemler MİT içinde de değişiklikleri zorunlu kılmıştır. Kendi içinde istikrarsızlık ve ABD'ye angaje olma problemi yaşayan MİT, 1980 yılından sonra değişimi zaruri bir ihtiyaç olarak hissetmiştir. Gelişen olaylar ışığında 1 Ocak 1984 yılında 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu ile birlikte mevcut MİT Kanunu değişmiş ve o tarihten itibaren yeni bir kanun ile devam edilmiştir. Değişen kanun ile yaşanan ilk değişim 1965 yılındaki kanunda Başbakanlığa bağlı olan MİT direkt Başbakan'a bağlanmıştır (644 sayılı Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu, 1965). Bu kanun ile birlikte MİT'in faaliyetlerinin esasları belirlenmiş, MİT'in görevleri, sorumlulukları, personel işleri, diğer istihbarat kurumları ile ilişkileri ve kurumlar arası koordinasyon faaliyetleri tekrardan belirlenmiştir (Gürel, 2022, s. 69). Yeni kanun ile Milli Emniyet Hizmetleri birimi dağıtılmış, görevleri İç ve Dış İstihbarat Başkanlıklarına devredilmiştir. 1990'lı yıllarda Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Türkiye içinde terör faaliyetlerinin başlamasıyla beraber MİT bünyesinde Operasyon Başkanlığı ile Kontr-Terörizm Merkezi kurulmuştur (Kösebalaban, 2021, s. 85).

2937 Sayılı MİT Kanunu ile MİT'in görevleri şu şekilde belirtilmiştir:

- Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine, Anayasal düzenine ve milli gücünü meydana getiren bütün unsurlarına karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını, Devlet çapında oluşturmak ve bu istihbaratı Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile gerekli kuruluşlara ulaştırmak.
- Devletin milli güvenlik siyasetiyle ilgili planların hazırlanması ve yürütülmesinde; Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile ilgili bakanlıkların istihbarat istek ve ihtiyaçlarını karşılamak.
- Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat faaliyetlerinin yönlendirilmesi için Cumhurbaşkanı ve Milli Güvenlik Kurulu'na tekliflerde bulunmak.
- Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerine teknik konularda müşavirlik yapmak ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcı olmak.

- Genelkurmay Başkanlığı'na Silahlı Kuvvetler için lüzum görülecek haber ve istihbaratı, yapılacak protokole göre Genelkurmay Başkanlığı'na ulaştırmak.
- Milli Güvenlik Kurulu'nda belirlenecek diğer görevleri yapmak.
- İstihbarata karşı koymak (Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu, 1983).

4.5. DÖNEMLERE GÖRE MİT VE DIŞ POLİTİKA

4.5.1. Cumhuriyet'in İlk Yılları

1. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ile 29 Ekim 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1926 yılına dek istihbarat çalışmalarını Ordu Müfettişlikleri İstihbarat Şubeleri tarafından yapmıştır. Dünya savaşı sonrası emperyalist devletler Türkiye üzerinde gizli anlaşmalarla birlikte ülkenin bölünmesi için planlar yapmış ve bu planlar doğrultusunda ülke içinde yerli işbirlikçilerle birlikte faaliyetlere girişmiştir. Ordu Müfettişlikleri ve İstihbarat Şubeleri tarafından yürütülen istihbarat çalışmaları küçük ve dağınık gruplar tarafından yapılmaktaydı (Söylemez, 2019, s. 41). Genel Kurmay Başkanlığı'na bağlı olarak kurulmuş MEH, askerlerin görevlendirildiği bir kuruluş olarak dönemin şartlarında başarılı espionaj faaliyetleri yürütmüştür. Kuruluşunun ilk döneminde MEH, merkezi Ankara'da olarak kurulmuş ve yalnız beş ilde şube oluşturmuştur. Modern istihbarat çalışmalarının ilk adımlarını atan kurucu kadro eleman yetersizliğini gidermek için Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman Genelkurmay İstihbarat Servisi Başkanlığını yapan, daha sonra da Adolf Hitler'in istihbarat teşkilatını kuran Polonyalı Albay Walther Nicolai Türkiye'ye davet etmiş ve teşkilat içinde eleman yetiştirmek amacıyla görevlendirilmiştir. Nicolai ile eğitim faaliyetleri çok uzun sürmemiş ve Nicolai'nin ayrılması ile birlikte MEH, kendi içinde eğitim sürecine girmiştir. 1928-1929 yılları arasında ilk eğitim yayımları hazırlanmış ve MEH personelinin eğitimine gidilmiştir. Ecnebilerin İstihbarat Telakkisi, Kriptografya, İstihbarat Ajanlarına Rehber, Hatıralar, Gizli Anlaşmalar ve Propaganda istihbarat teşkilatı için yazılan ilk 6 kitap olmuştur (Safi, 2021, s. 155).

MEH'in birbirinden farklı personel yapısına bağlı 4 farklı şubeye ayrılması, dikey sert bir hiyerarşiye ve katı kompartımantasyon bağlı olduğunu göstermekteydi (Safi, 2021, s. 144). Yurt içi yapılanması 4 ana şubeden oluşan MEH, ilk yurtdışı bürolarını Kahire, Viyana ve Tahran'da açmıştır (Kılıç, 2011, s. 21).

Milli mücadele döneminde kurulan teşkilatın içinde görev alan personel, eski iç istihbarat memurları arasından seçildikleri için MEH, iç istihbarat konusunda oldukça uzman bir kadroya sahipti (Altıay, 2013, s. 3). MEH'in ilk dönemi özellikle kontrespiyonaj faaliyetlerinin yoğun olduğu bir dönem olmuştur. Kurtuluş Savaşı sonrası yabancı devletlerin yeni cumhuriyet hakkında yaptığı yıkıcı faaliyetler Ermenicilik, Rumculuk, Kürtçülük, Komünizm, rejim aleyhtarlığı konularında olmuş, devrimlere ve Misak-ı Milli'ye karşı yapılan bu faaliyetlere karşı sıkı bir iç istihbarat yanında dış istihbarat zorunluluğu da görülmüştür (Kılıç, 2011, s. 23).

Mustafa Kemal Atatürk, ülkenin içinde birliğin sağlanması ve rejimin sağlam temellere oturtulmasını sağlamıştır. Atatürk'ün benim şahsi meselem dediği Hatay bu noktada Türkiye'nin en önemli dış politika konularından biri olmuştur. Hatay'ın anavatana katılması amacıyla en önemli görev MEH'e verilmiş ve MEH birçok gizli faaliyette bulunmuştur. 1936 yılında Hatay'ın ülkeye katılmasının yol ve yöntemlerinin tespit edildiği bir rapor, siyasi karar alıcılara sunulurken bir yandan da Fransız Dışişleri'ne ait Hatay raporu MEH tarafından ele geçirilmiştir. Raporda Fransızların Hatay konusunda bir savaşa girme niyetinde olmadıkları, bu sorunu diplomasi ile çözmek istedikleri görülmüş ve bu Türk hükümetinin elini kolaylaştırırken diplomasiye ağırlık veren Türkiye, Fransa'yı diplomasi masasına çekerek Hatay'ın 1939 yılında anavatana katılmasını sağlamıştır (Koni, 1989, s. 536).

4.5.2. İkinci Dünya Savaşı ve Öncesi Dönem

1930'lu yıllara gelindiğinde MEH'in yurtdışı birimleri, Avrupa'da başlayan hareketliliği fark eder. Bu hareketlilik 1. Dünya Savaşı sonrasındaki adaletsiz anlaşmaların, çözülemeyen sorunların ve dengesiz güç oluşumlarının bir sonucu olan 2. Dünya Savaşı'nın ayak sesleriydi. MEH hızlı şekilde aldığı istihbaratı devlet kadroları ile paylaşmış ve Türkiye savaş öncesi pozisyonunu almıştır (Bahar, 2021, s. 301). İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türkiye Rusya, Balkanlar ve Ortadoğu'ya hem komşu olması hem de stratejik bir köprü olması, boğazları elinde bulundurması gibi nedenlerden dolayı istihbarat servisleri açısından yoğun faaliyet gösterilen bir alan olmuştur (Sertel, 2016, s. 96).

Türkiye, savaş öncesinde ve savaş döneminde İngiliz, Alman, Amerikan ve Rus istihbarat servislerinin uğrak yeri haline gelmiş ve istihbarat savaşlarının merkezi olmuştur. Türkiye 1. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerini henüz yeni toparlarken yeni bir savaşa girmeye

niyetli değildi. Bu nedenle MEH'in de desteğiyle birlikte Türkiye kendisini savaşın dışında tutmaya çalışmıştır. Savaşın dışında kalması Türkiye'nin tarafsız kaldığı anlamına gelmemekle beraber devlet yönetici kadroları Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği önderliğinde kurulan Müttefik devletlere yakın durmuş, Almanya, İtalya, Japonya'nın oluşturduğu Mihver devletlerine karşı tutum almıştır. Müttefik devletler ile yakın ilişki kurarken yine de onlara karşı dikkatli ve temkinli olan Türkiye, dünya güç dengesinde bir taraf olurken savaşta bir taraf olmamıştır (Sertel, 2016, s. 97).

MİT'in internet sitesinde bulunan tarihi kronolojide İkinci Dünya Savaşı dönemi şu şekilde belirtilmiştir: “MEH, tecrübeli ve hadiselerin içinde yaşamış bir gizli servis olarak, güçlü yabancı İstihbarat Servisleri ile mücadele etmek zorunda kalmış ve başarılı olmuştur. Bu dönemde, yabancı servis operasyonlarına dâhil hedeflerden birçoğuna suçüstü yapılarak adalete teslim edilmiştir. Millî Emniyet Hizmeti, bu dönemde bir taraftan yabancı servisler ile mücadele ederken, diğer taraftan dost devletlerin hasım devletler hakkında savaş içinde elde edemedikleri bilgileri temin etmek suretiyle, onlara istihbarat konusunda önemli yardımlarda bulunmuş, Balkanlar'da ve Akdeniz'de savaşın seyrini etkileyecek kararlar alırdabilmiştir.” (MİT, 2024b).

4.5.3. Soğuk Savaş Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de kuruluş fikirlerinden olan batıcılık ve batı ile iyi ilişkiler Soğuk Savaş döneminde de devam etmiş ve Türkiye Soğuk Savaş döneminde de Batı bloğunun içinde olmuştur. SSCB'nin giderek güçlenmesi batı ve ABD için hayati önem arz etmekteydi. Bu genişleme alanı içinde Türkiye önemli bir kavşak noktasıydı. Bu nedenle ABD ve Türkiye arasındaki ilişkiler Soğuk Savaş döneminde daha da artmıştır. İkili ilişkilerde en önemli konulardan biri de Türk istihbarat sisteminin dönüşümü olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar MEH espionaj, kontr-espionaj ve teknik destek bölümlerinden oluşmaktayken Soğuk Savaş ile 1954 yılında komünizm ile mücadele kapsamında Kontr-Komünizm ve Güvenlik birimleri MEH'e eklenmiştir. Bununla birlikte MEH'in şubelerinde artışa gidilmiş ve CIA ile MEH arasında başta eğitim ve teknik destek konuları olmak üzere iş birlik dönemi başlamıştır (Yalçın ve Yurdakul, 2004, s. 42).

1960'lı yıllara gelindiğinde Türkiye, istihbarat sisteminde önemli değişikliğe gitmiş ve Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Genel Müdürlüğü bünyelerinde yeni birimler

kurulmuş ve MEH, MİT'e dönüştürülmüştür (Ateş, 2013, s. 71). 6 Temmuz 1965 tarih ve 644 sayılı Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu ile birlikte MİT kurulmuş ve Soğuk Savaş döneminde 18 sene hizmet verdikten sonra sistemdeki yanlışlıkların düzeltilmesi, yasal boşlukların doldurulması ve faaliyet alanlarının sınırlarının çizilmesi amacıyla 1 Ocak 1984 tarihli 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu ile birlikte büyük bir dönüşüme gitmiştir (Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu, 1984).

4.5.4. 1990'lı Yıllar

SSCB'nin yıkılmasıyla sona eren Soğuk Savaş sonrası Türkiye kendi menfaatlerini önceleyen bir dış politikaya dönmüştür. Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında yeni kurulan Türk devletleri başta olmak üzere Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu ülkeleri ile yeni ilişkilere girmiş ve artık iki bloktan birini merkeze oturtmak yerine kendisi merkeze almanın ilk adımlarını atmıştır. Turgut Özal döneminde Türkiye dış politika başta olmak üzere önemli değişimlere gitmiştir. Bu dönem Türkiye'nin dış politika tercihleriyle birlikte, güvenlik bürokrasi ve MİT'in yapısı da değişim yaşamıştı. Yeni dönem Türkiye adına hem bir dönüşüm hem de önemli sorunların başladığı bir dönem olmuştur.

1996 yılında Balıkesir'in Susurluk ilçesinde bir aracın ve kamyonun gerçekleştirdiği kaza Türkiye'de derin bir şok etkisi yaratmıştı. Kaza sonrası arabanın içindeki 4 kişiden 3'ü hayatını kaybederken biri de yaralanmıştı. Normal bir trafik kazası olarak kayda geçecek bu olay arabanın içindeki kişilerin deşifre olması sonrası tamamen farklı bir boyuta evrilmişti. Arabanın içinde eski bir Emniyet Müdür Yardımcısı, bir milletvekili ve birçok suçtan Uluslararası Polis Teşkilatı (Interpol) tarafından aranan bir kişinin çıkması derin devlet-polis-mafya tartışmalarının başlamasına sebep olmuştur (BBC News Türkçe, 2022).

1996 yılında hazırlanan gizli olması gereken ancak daha sonra medyaya sızan MİT'in Susurluk Raporunda sonuç kısmında devlet yapılanmasının içinde kontrol edilemeyen bazı yapıların varlığının olduğu ve bu yapıların kontrol dışında ve yasalara aykırı faaliyetlerde bulunduğu, istihbaratta ve örtülü operasyonlarda çok başlılığın bulunduğu, merkezi kontrolün yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Örtülü operasyonların, demokratik ülkelerde milli çıkarlar doğrultusunda yapıldığı ve bu operasyonların merkezi yasal karar mekanizmalarıyla yapıldığı ayrıca etkin bir denetime tabi oldukları belirtilmiştir. Örtülü operasyonlar dâhil birçok uygulamanın demokratik ülkelerden farklı şekilde kontrolsüz

ve denetime tabi olmadığı belirtilmiştir (Erkin, 2021).

1990'lı yılların diğer bir problemi de PKK terörü olmuştur. MİT başta olmak üzere devletin tüm organları terörle uzun dönemli bir mücadeleye girmiştir. Örgütle mücadele de ülke içinde örgüt yapısının tespiti, eylemlerinin engellenmesi, teröre destek veren kişi ve kuruluşların tespiti gibi birçok kontr-terörizm faaliyetine girişen MİT, yurt dışında da örgütün önde gelen isimlerine nokta operasyonlar düzenlemiştir (Özyurt, 2024).

Devam eden süreçte kendisine farklı ülkelerde sığınma talebi bekleyen örgüt lideri 15 Şubat 1999'da siyasi sığınma talebinde bulunduğu Hollanda'ya gitmek üzere geldiği Nairobi Havalimanı'nda özel kuvvetler ve MİT'in ortak operasyonu ile yakalanıp Türkiye'ye getirilmiştir. MİT bu süreçte örgüt liderini tüm ülkelerde birebir takip etmiş ve operasyonun başarıyla tamamlanması için büyük çaba sarf etmiştir (Akan, 2022).

9 Kasım 1992 yılında MİT Müsteşarı olarak atanan Sönmez Köksal MİT'in dönüşümünde ilk adımları bu dönemde atmıştır. Önceliği MİT personelinin sivilleşmesine veren Köksal, MİT içindeki asker ağırlığını azaltarak sivil sayısını arttırmaya çalışmıştır. Sivilleşme çabaları yanında teknik anlamda da yenilemeye giden MİT, bu dönem bilgisayar ile tanışmış ve teknik alt yapısı oluşturulmaya başlanmıştır (Safi, 2021, s. 269).

MİT Müsteşarı Emre Taner döneminde MİT tekrar yapılandırılmaya başlamış ve güvenlik istihbaratı, stratejik istihbarat ve istihbarata karşı koyma konularında kapsamlı bir dönüşüme girmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ülkede stratejik önemde tüm kurumlarda yeniden yapılanmaya gidilmiştir ve Türkiye'nin bölgede merkezi ülke olması için gereken güvenlik, dış politika, milli savunma konularında mücadele başlatılmıştır (Göksedef, 2020).

5. 2002 SONRASI TÜRK İSTİHBARAT SİSTEMİ VE MİT'İN TÜRK DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ

5.1. 2010 MİT İLK DÖNÜŞÜMLER

11 Eylül saldırıları ve sonraki dönemde ABD öncülüğünde başlayan küresel terörle mücadele politikası özellikle bölgemizde terörün yaygınlaşmasına, Irak ve Afganistan başta olmak üzere Orta Doğu ve Afrika'da uluslararası bağlantılı yeni terör odaklarının doğmasına sebep olmuştur. Bu dönüşümün ilk adımı sayılabilecek olay daha önce yüksek lisans ve doktora tezleri ile birlikte MİT'in problemlerini görmüş ve çözüm önerilerini sunmuş olan Hakan Fidan'ın 2010 yılında MİT Müsteşarı olmasıdır.

Türkiye'nin AK Parti iktidarı ile birlikte bölgede merkez ülke olma iddiası sonucu MİT, artık sadece iç istihbarata odaklanan bir yapıda kalamazdı. Güvenlik politikası ve dış ilişkileri farklılaşan Türkiye, 2000'li yıllardan sonra korumacı ve statik politikalardan vazgeçmiş ve proaktif bir yapıya dönmüştür. Bu dönüşüm diğer kurumlar gibi MİT'in de teknik ve teknolojik olarak gelişmesini ve dış sahada daha aktif olmasını zorunlu kılmıştır. Bu dönüşüm için ilk adım MİT'in teknik ve hukuki değişime başlamasıydı.

5.2. GES'İN MİT'E DEVRİ

Soğuk Savaş döneminde ABD, Türkiye'yi Batı Avrupa ülkeleri gibi SSCB tehdidine karşı bir bölge karakolu olarak görmüştür. Marshall Yardımı ve Truman Doktrini ile Türkiye'ye özellikle askeri konularda ciddi maddi yardımda bulunan ABD, teknik istihbarat toplamak amacıyla kendi birimlerinin Türkiye'de yerleşmesi için Ankara'da Sinyal İstihbaratı inşaatına başlamış ve burası 1958 yılında faaliyete geçmiştir (Kösebalaban, 2021, s. 85).

1958 yılından 1968 yılına kadar ABD Ordusu kontrolünde bulunan sinyal istihbarat toplama merkezi, 1968 yılında Türk Ordusu'na devredilmiş ve Bayrak Garnizonu adıyla Genel Kurmay Elektronik Sistemler Komutanlığı (GES) denetim ve kontrolüne geçmiştir. Türkiye'nin teknik istihbarat konusunda en önemli kurumu olan GES Komutanlığı askeri istihbarat konusunda 44 yıl kadar kullanılmış ve MİT'in etkin bir döneme girmesiyle beraber istihbarattaki koordinasyonun sağlanması ve sivil istihbarata doğan ihtiyaçtan

dolayı 01 Ocak 2012 tarihinde MİT'e devredilmiştir. GES'in ismi 15 Mayıs 2012 tarihinde de ismi Sinyal İstihbaratı Başkanlığı olarak değiştirilerek yeni bir başkanlık olarak MİT bünyesinde kurulmuştur (MİT, 2024g).

5.3. 7 ŞUBAT 2012 MİT KRİZİ VE KANUN DEĞİŞİKLİKLERİ

7 Şubat 2012 tarihinde, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bir hastalık dolayısıyla ameliyata gireceği sırada çalan telefonuyla birlikte MİT'in büyük dönüşümü de başlamıştı. Dönemin Cumhuriyet Savcısı Sadrettin Sarıkaya tarafından MİT Müsteşarı Hakan Fidan ve dört üst düzey yetkilisi ifade vermek üzere savcılığa çağırılmış ve bunun üzerine yetkililer Recep Tayyip Erdoğan'ın direktifiyle beraber ifade vermeye gitmemişti (Akbulut ve Yeşildal, 2024). Müsteşar ve diğer yetkililerin ifadeye çağırılmasının sebebi 2010 yılında Norveç'in başkenti Oslo'da PKK Terör örgütü ve Türk devleti yetkililerinin çözüm süreci kapsamında görüşmeleri olmuştur (Şener, 2024).

Bu gelişmeler Türkiye'de MİT'in gizli kalması gereken görevleri ile ilgili arka planda derin bir yasal boşluk olduğunu göstermiştir. Görev kapsamında istihbarat personelinin yabancı devletlerle, düşman devletlerle, terör örgütleriyle görüşmeleri istihbarat kuruluşları için en önemli faaliyetlerden biridir. Bu faaliyeti icra ederken yargılanma durumuyla karşı karşıya kalmaları görevlilerin görevlerini yapamamasına sebep olmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de 7 Şubat Krizi sonrası bu eksikliği görmüş ve MİT Kanununun 26. Maddesi'nde değişikliğe gidilmiştir. Yapılan kanun değişikliğiyle beraber MİT mensuplarının veya belirli bir görevi ifa etmek üzere kamu görevlileri arasından Başbakan tarafından görevlendirilenlerin; görevlerini yerine getirirken, görevin niteliğinden doğan veya görevin ifası sırasında işledikleri iddia olunan suçlardan dolayı ya da 5271 sayılı Kanunun 250. maddesinin birinci fıkrasına göre kurulan ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçları işledikleri iddiasıyla haklarında soruşturma yapılması, Başbakanın iznine bağlanmıştır (Devlet İstihbarat Hizmetleri Ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu, 1983).

5.4. MİT TIRLARI DAVASI VE KANUNDA DEĞİŞİKLİKLER

Özellikle 2002 sonrası AK Parti iktidarı ile birlikte Türkiye önemli değişimler yaşamıştır. Bu değişim, kurumların ve sistemlerin değişimini de beraberinde getirmişti. Değişim ve dönüşüm yaşayan kurumların başında da MİT gelmiştir. MİT'in sivilleşme çabaları MİT Raporu, Özel Harp Daire Faaliyetleri, Susurluk Davası, 'Derin Devlet' iddialarının olduğu doksanların sonunda başlamıştır.

15 Temmuz'a giden yolda FETÖ bu yükselmeden rahatsız olmuş ve hedefini MİT'e yöneltmiştir. 15 Temmuz darbe girişimi öncesinde dönemin MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın da "7 Şubat krizi aslında FETÖ'nün kendisini açığa çıkarttığı, niyetini belli ettiği bir şeydi. Bu FETÖ'cüler her yerde kendi adamlarını içeriye sokmak gibi bir niyetleri var. Devlet içerisinde başka bir paralel devlet kurmak gibi niyetleri vardı. 28 Aralık 2011'deki Milli Güvenlik Kurulu günü Efkan Ala, 'Bizim kontrollerde bulunmamız lazım' dedi. Kontrollerimiz sonucu dinleme cihazlarını bulduk. Cumhurbaşkanımız kendi kafasında ne zaman ilan edeceğini çok iyi biliyor. Biz bunu bulduk ve FETÖ'cüler de bunu öğrendi. Sonra Uludere olayı oldu ve bunu bizim üzerimize atmaya çalıştılar. Bunu ortaya çıkaran MİT'i hedefe koymaya çalıştılar. Cumhurbaşkanımız cuma namazı çıkışı bunlara cevap da verdi. Arkasından 7 Şubat kriziyle beni ifadeye çağırma olayı yaşandı. 2016'dan sonra FETÖ sistemden söküp atıldı. Cumhurbaşkanımızın duruşuyla bu belirli bir noktaya gidildi." açıklamaları FETÖ'nün MİT'i ve Başbakanı direkt hedef yaptığını göstermekteydi (Yirmidört TV, 2024).

FETÖ üzerine gidilmesinin belki de en önemli ve çarpıcı olayı da Adana ve Hatay'da yaşanan tarihe MİT Tırları Krizi olarak geçen olaydır. Hatay Kırıkhan'da 1 Ocak 2014 tarihinde MİT'e ait tırlar durdurulmuş ve aranmak istenmiştir. Hatay Valisi'nin araya girmesiyle tırlar aranmadan yola devam etmiştir. Adana'da da 19 Ocak 2014 yılında savcı Özcan Şişman'ın direktifiyle jandarma personeli ile birlikte, MİT'e ait olduğu bildirilen tırlar durdurulmuş ve arama yapılarak personele işlem yapılmak istenmiştir. Daha sonraları da bazı gazetelerde bu tıra ait olduğu iddia edilen resimler paylaşılmış ve bu olay uzun bir süre Türkiye gündemini işgal etmiştir (Anadolu Ajansı, 2023a). Bu olaylar Türkiye'nin Suriye politikasında elini bağlamak ve hareket kabiliyetini engellemek üzere yapıldığı konularında uzun süre tartışılmıştır (Safi, 2021, s. 321).

Olaya karışan savcılar HSK tarafından görevden uzaklaştırılmış ve Adana 7. Ağır Ceza Mahkemesi'nde sanıklar hakkında dava açılmıştır (Anadolu Ajansı, 2023a).

5.5. 2014 MİT KANUN DEĞİŞİKLİKLERİ

1984 yılında yürürlüğe giren 2937 sayılı MİT kanunu, kendi döneminde Türkiye'nin dünya jeopolitiğindeki yeri ve küresel dengeler açısından eksiklerini tamamlamak üzere hazırlanmış ve uzun yıllar yürürlükte kalmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi dünyada güvenlik-tehdit algısını değiştirmiş ve ülkelerin bireysel olarak kendi milli sistemlerine dönmesine neden olmuştur. 11 Eylül 2001 saldırısı sonrası güvenlik parametrelerini

değiştirmiş ve yeni dünyaya uyum sağlamaya çalışmıştır.

21. Yüzyılda Türkiye artık küresel düzeyde gelişen olaylar karşısında pasif ve bağıksılık kazanma yönünde değil proaktif bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bölgesel ve küresel sistemde bir aktör olma konusunda iddiada bulunan Türkiye, icra kurumu vaziyetindeki kurumlarında yeni bir reforma gerek duymuştur. Devletlerin realist politikalar çerçevesinde güvenlik ve savunma konularında revizyona gitmesi, Türkiye'nin de değişim yaşayan kurumlarının başında askeri ve güvenlik kurumlarının olmasına sebep olmuştur (Seren, 2022).

30 yıl önce dönemin şartlarına uygun olarak yapılan MİT Kanunu artık dönemin problemlerine cevap verememekte olup, Türkiye'nin proaktif dış politikasına uyum sağlayamıyordu. 7 Şubat Krizi ve Adana Tırları durumunda da görüldüğü gibi teşkilat kendi içinde de bazı yasal boşluklar bulundurmaktaydı. Tehdit ve fırsatların sürekli değişiklik göstermesi MİT'in kendi içinde dahi yeni dünyaya uyum sağlayamadığını göstermiştir.

Bu gelişmeler Türkiye'nin dünya politik sistemine bakışındaki değişen yeni perspektife uyum sağlamada, MİT'in kanuni açıdan eksik kaldığını göstermiştir (Baştürk, 2021, s. 144). Bu eksiklik sonucu 17 Nisan 2014 tarihinde 6532 sayılı Kanun kabul edilmiş, 1 Kasım 1983 tarih ve 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilâtı Kanunu'nda değişikliğe gidilmiştir. Kanuni değişikliklerle birlikte, MİT'in görev ve yetkileri yeni ihtiyaçları karşılamak üzere revize edilmiştir (MİT, 2024b). Yapılan değişikliklerle birlikte MİT'in görevleri arasına dış güvenlik, terörle mücadele ve millî güvenliğe ilişkin konularda Cumhurbaşkanı'nca verilen görevleri yerine getirmek ve dış istihbarat, millî savunma, terörle mücadele ve uluslararası suçlar ile siber güvenlik konularında her türlü teknik istihbarat ve insan istihbaratı usul, araç ve sistemlerini kullanmak suretiyle bilgi, belge, haber ve veri toplamak, kaydetmek, analiz etmek ve üretilen istihbaratı gerekli kuruluşlara ulaştırmak ilave edilmiştir (Safi, 2021, s. 324).

İstihbarat çalışanlarını güvence altına almak amacıyla MİT mensuplarını ve ailelerini ifşa eden kişilere hapis cezası verilmesi ön görülmüştür. MİT'e yardımcı olan kişiler koruma altına alınmış ve MİT içinde mevcutta görev yapan veya daha önce görev yapıp ayrılanların MİT'in görevleriyle ilgili yapılan hukuki durumlarda tanıklık yapamayacağı belirtilerek MİT görev ve sorumlulukları da koruma altına alınmıştır. Bununla birlikte isim, imza, adres olmadan ve takma ad gibi belirsiz bilgilerle somut bir olayı kapsamayan

delil ve herhangi bir kanıt olmadan MİT'i suçlayan ihbarlar dikkate alınmayacağı kanunda belirtilmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber TBMM içinde Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu kurulması kararlaştırılmış ve Komisyonun 17 üyeden oluşturulup, üye dağılımının da siyasi partilerin meclisteki dağılım oranına göre ayarlanması kararlaştırılmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2014).

5.6. 2017 MİT'İN DÖNÜŞÜMÜ

16 Nisan 2017 yılında halk oylaması sonucunda Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda değişikliğe gidilmiş ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmiştir. Anayasa değişikliği sonucu 24 Haziran 2018 tarihinde TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmış ve seçim sonrası Cumhurbaşkanı'nın göreve başlamasıyla beraber yeni sistem yürürlüğe girmiştir (Coşkun, 2017, s. 226). Anayasa değişikliği ile Müsteşarlıklar kaldırılmış ve Milli İstihbarat Teşkilatı'nın ismi Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı olarak değiştirilmiştir. Müsteşar yerine Başkan ifadesi getirilmiştir. İlaveten Başbakanlık makamı kaldırılmış ve Başbakan'a ait olan konular Cumhurbaşkanı'na geçmiştir (Safi, 2021, s. 367).

2017 yılında yapılan değişikliklerle beraber MİT, Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmıştır. İstihbarat birimlerinin isimleri, sayıları ve örgütlenme yapıları Cumhurbaşkanlığı tarafından çıkarılan gizli yönetmeliklerle belirlenecek olup MİT Başkanı direkt Cumhurbaşkanı'na bağlanmıştır.

5.7. MİT'İN ARTAN GÖRÜNÜRLÜĞÜ

2010 yılından itibaren Türkiye güvenlik, savunma sanayi ve istihbarat doktrinlerinde değişikliğe gitmiş ve bu zamana kadar kurumlarda benimsenen paradigmaları dönüşüme sürüklemiştir. Arap Baharı, Fetullahçı Terör Örgütü ve Türkiye'nin güneyinde Irak ve Suriye'de artan ve Türkiye'yi derinden etkileyen terör faaliyetleri bütüncül bir stratejik dönüşümü zorunlu kılmıştır. Türkiye asimetric tehditlerin bölgesinde arttığını fark etmiş ve yukarıda bahsedilen paradigma değişikliğine 2010 yılındaki değişikliklerle başlamıştır. GES'in MİT'e devri ile teknik altyapısı güçlendirilen MİT, 2014 yılındaki değişikliklerle bir yandan kendi içindeki düzenlemeleri yasal dayanağa bağlamış diğer yandan da önemli kazanımlar sağlamıştır. İstihbarat diplomasisinde yasal dayanak kazanan MİT en önemli kazanımı ise dış operasyon yetkisini kazanmasıyla elde etmiştir (Yeşiltaş, 2024).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren rejime yönelik tehditleri ve terör örgütlerinin faaliyetlerini takibe alan ve bu alandaki yeteneklerini geliştiren istihbarat birimleri bu dönemde artık insan gücünü ve teknik alt yapısını geliştirerek tehditleri kaynağında yok edecek şekilde kendisini geliştirmeye başlamıştır. Cumhurbaşkanlığı'na bağlanan MİT, diğer istihbarat birimleri ile entegrasyon ve koordinasyonunda da önemli değişikliklere gitmiş ve ülkede daha bütünsel bir istihbarat anlayışı hakim olmuştur (Yeşiltaş, 2024).

Tüm bu değişim ve dönüşümler sonucunda MİT, devletin diğer kurumlarıyla birebir iletişim içinde olmuş bir yandan da dünyanın farklı ülkeleriyle sıkı bir istihbarat diplomasisi görevini yerine getirmiştir (Seren, 2022).

5.8. MİT'İN YURT DIŞI OPERASYONEL FAALİYET ÖRNEKLERİ

5.8.1. Suriye'de MİT Varlığı

5.8.1.1. Suriye İç Savaş ve ÖSO

2010 yılında Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da başlayan halk ayaklanmaları ve toplumların demokrasi talepleri sonucu birçok ülkede krizler baş göstermiştir. Suriye rejimi bu gösterilerin kendisine sıçramayacağını düşünmüş ve kendi baskıcı yönetim anlayışlarına devam etmiştir. 17 Mart 2011 de Dera'da başlayan demokrasi talepleri içeren gösteriler Suriye'de Arap Baharı'nın başlangıcını oluşturmuştur. Dera'nın ardından gösteriler Banyas, Lazkiye, Hama, Deyrizor ve Humus'a sıçramış ve Suriye bu gösterilerin ardından uzun süre çıkmayacağı bir iç savaşa girmiştir (Şen, 2013, s. 59).

Türkiye ve Suriye arasında ilişkiler tarih boyunca üç temel sorun üzerinde şekillenmiştir. Hatay sorunu, su sorunu ve PKK sorunu bu iki ülkenin ilişkilerini her zaman etkilemiştir. 1998 yılında Hafız Esad döneminde imzalanan Adana Mutabakatı ile terör sorunu bir süreliğine çözülmüş ve bu tarihten itibaren ikili ilişkiler artarak devam etmiştir. İki ülke arasında ilişkiler en iyi dönemine AK Parti döneminde ulaşmış ve bu iktidar döneminde iki ülke arasında güvenlik, savunma ve ticaret gibi birçok konuda anlaşmalar ve iş birlikleri oluşturulmuştur (Üzüm, 2019, s. 75-78).

Suriye'de gösterilerin başlamasıyla birlikte Türkiye, ilk olarak olayların kaygı verici olduğunu ancak Esad'ın söz verdiği reformları yerine getirmesi konusunda güvenlerinin tam olduğunu bildirmiştir. 25 Mart 2011 yılında bu açıklama ile birlikte Milli İstihbarat

Teşkilatı Müsteşarı Hakan Fidan ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı Kemal Madenoğlu Suriye'ye giderek hükümet yetkilileri ile bire bir görüşmüş ve reformları yapma konusunda Esad'a gereken her türlü desteğin verileceğini bildirmişlerdir (Ebrem, 2021, s. 83).

Nisan ve Ağustos aylarında Türkiye, reformların geciktiğini görmüş ve dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Esad ile görüşmek üzere Suriye'ye gitmiştir. Bu toplantılarda Türkiye tarafı Esad'ı ülkede şiddeti durdurması ve bazı düzenlemeler yapması aksi halde işin kontrolden çıkacağı konusunda uyarılmıştı. Davutoğlu, Esad ile bu görüşmeyle birlikte üç görüşme gerçekleştirmiş bunların birinde de MİT Müsteşarı Hakan Fidan da heyette yer almıştır (Kodaman ve Önder, 2023, s. 19). Esad bu uyarıları görmezden gelmiş ve ülkedeki hak taleplerini baskı ve şiddet yoluyla bastırmaya devam etmiştir (Üzüm, 2019, s. 3).

Türkiye, Suriye'ye karşı uyguladığı politikaların sonucunu alamayınca tavrını değiştirmiş ve arka arkaya yaptırım kararları almıştır (Kalaycı ve Erdoğan, 2021, s. 144). Türkiye, sürecin bir iç savaşa dönüşmeden çözülebilmesi noktasındaki çaba ve girişimlerinin karşılığını bulamamış ve Haziran aylarına doğru yeni bir politik pozisyon alarak Suriye muhaliflerini desteklemeye başlamıştır. 2011 yılının Haziran ayında Suriyeli muhalifler Antalya'da yapılan Suriye'de Değişim Konferansı'nda bir araya gelmiş ve konferans sonucunda Suriye muhalefetine liderleri, Esad'ın istikrarsızlık yaratıp bundan faydalandığını, bölgede ve Suriye'de örnek model olabilecek tek ülkenin Türkiye olduğunu bildirmişlerdir. Bu dönüşümünde ancak Türkiye'nin desteğiyle olabileceğini belirten muhalifler, İslami demokrasi kavramının Suriye'deki sorunların çözümünde temel bir bakış açısı olabileceğini savunmuşlardır (Orhan ve Ayhan 2021, s. 9-11).

Bu toplantıdan bir ay sonra Suriye Ordusu'nda daha önce görev yapmış subaylar tarafından Esad'ın şiddetine son vermek ve yeni bir hükümetin kurulması için halkı korumak adına Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) kurulmuştur (BBC News Türkçe, 2018). Temmuz 2011'de de İstanbul'da Suriye Ulusal Konseyi (SUK) kurulmuştur. Muhaliflerin bu adımları Türkiye tarafından desteklenmiş ve MİT tüm bu süreçlerde aktif görev almıştır (Safi, 2021, s. 309). Diğer taraftan Türkiye, Suriye'deki Türkmenlere IŞİD saldırılarından korunmaları için lojistik destek sağlamış ve hatta bu olay yukarıda da belirtildiği gibi MİT Tırları olarak tarihe geçmiştir (Anadolu Ajansı, 2023b).

5.8.1.2. Suriye 'de PKK-PYD Yapılanması ve MİT

1978 yılında kurulan terör örgütü PKK'nın ana kadroları örgütün kurulmasından bir yıl sonra ülkeden çıkmak zorunda kalmış, o dönem Suriye'ye bağlı olan Bekaa Vadisi'ne yerleşmiş ve 1979 yılından 1998 yılına kadar Suriye'de kalmışlardır. Abdullah Öcalan tutuklandıktan sonra 2001 yılında avukatları aracılığıyla dört ülkede örgütlenmeye gidilme çağrısı yapmış ardından bu kapsamda 2003 yılında Suriye'de PYD adı altında PKK uzantısı bir örgüt kurulmuştur. PYD liderleri, Beşar Esad döneminde ülkeden çıkmak zorunda kalmış ve Salih Müslim liderliğinde Irak'a yerleşmiştir. Arap Baharı'nın başlamasıyla birlikte Salih Müslim ve beraberindekiler 2011 yılında kalabalık bir ekiple Suriye'ye geri dönmüş ve Suriye İç Savaşı'nda taraf olmuştur. PYD Suriye'deki terör yapılanmasının siyasi kanadı olarak kurulmuş ve askeri kanat olarak daha sonraki süreçte YPG yapılandırılmıştır. IŞİD tehdidi sonrasında PKK-PYD bağlantılarının özellikle Türkiye'yi rahatsız etmesinden dolayı farklı grupların içinde bulunduğu ancak yine de PKK/PYD/YPG bağlantılı Suriye Demokratik Güçleri (SDG) kurulmuştur. Başında Mazlum Kobani'nin bulunduğu Koalisyon Güçleri adı altındaki örgüt, Suriye'nin birçok bölgesinde yer almaktadır (BBC News Türkçe, 2018).

Diğer tarafından 40 yıllık terörle mücadele tecrübesi olan Türkiye, 2015 sonrası terörle mücadele stratejisini değiştirmiş ve artık terörü kaynağında yok etme stratejisine geçmiştir. Terörle mücadele de alan hâkimiyetini kesintisiz ve çok katmanlı bir yapı ile sürdüren Türkiye özellikle MİT'in 2014 yılında operasyonel faaliyet yetkisini kazanmasıyla daha farklı bir konseptte geçmiştir. Türkiye ilk plan olarak terör örgütlerini ülke içinden çıkarma stratejisine girişmiş ikinci plan olarak ülke dışına çıkan terör örgütünün dışarıda kaynağında kontrol altına alınmasını ve üçüncü olarak da uluslararası ortamda gerekli destekleri alarak ve örgüte ev sahipliği yapan ülkelerde istikrarın sağlanarak terörün yok edilmesini amaçlamıştır (Özdemir, 2022).

TSK ve MİT arasında iş birliği son dönemde giderek artmış ve terörde önemli iş birlikleriyle beraber birçok başarılı faaliyet göstermişlerdir. Irak ve Suriye'de yapılan sınır ötesi operasyonlarda TSK; depoları, mevzileri ve sınırdaki terör örgütü üyelerini imha ederken MİT ise bu bilgilerin toplanması ve özellikle lider kadrolara nokta operasyonlar ile başarılı faaliyetler gerçekleştirmektedir (Özdemir, 2022).

5.8.1.3. Suriye PKK/PYD Nokta Operasyonlar

2014 yılında yapılan 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nda yapılan değişiklik öncesinde MİT, yurt dışında gerçekleştiği espionaj ve kontr-espionaj faaliyetleriyle elde ettiği istihbarat bilgilerini ilgili kurumlarla paylaşmak ile yükümlüydü. Yapılan kanun değişikliği ile birlikte yabancıların ülkeye giriş çıkışları, vize, ikamet, çalışma izni ve sınır dışı edilmesi gibi konularda, ilgili kurum ve kuruluşlardan talepte bulunma yetkisine sahip olmuştur (Göksedef, 2020).

Hakan Fidan'ın MİT'in başına gelmesi, 2010 değişiklikleri, 2012 yılında GES'in MİT'e devri, 2014 Kanun değişikliği ve 2002 yılından beri AK Parti iktidarındaki Türkiye'nin proaktif ve aktif dış politikası ile birlikte MİT, büyük bir dönüşüm yaşamıştır. Teknik, teknolojik ve siber alt yapısı güçlenen MİT, dış operasyon yetkisini de kazanmasından sonra TSK ile başarılı koordinasyon çalışmalarıyla birlikte dış politikada verilen görevleri başarıyla yerine getiren ve dış politikada Türkiye'nin elini güçlendiren bir kurum haline gelmiştir. MİT'e verilen dış operasyon yetkisindeki en önemli konu ise yurt dışında istihbarat toplama faaliyetlerini yürüten MİT personelinin, gerekli durumlarda operasyon gerçekleştirebilme yetkisi olmuştur (Özdemir, 2022).

Kanuni değişikliklerin yanında Türkiye son yıllarda savunma sanayinde millileşme atılımı yapmış, kendi yerli ve milli sanayi teknolojisini oluşturma yolunda hızlı ve başarılı adımlar atmıştır. Dünya'da da İnsansız Hava Araçları (İHA) teknolojisindeki gelişmeler özellikle terörle mücadele konusunda devletlere önemli bir güç kazandırmıştır (Arpacık, 2021). Türkiye, insansız hava araçlarında daha önceleri İsrail başta olmak üzere yabancı ülkelere aldıkları İHA'ları kullanmaktaydı. Türkiye ilk kez Birleşik Krallık'tan İHA olarak 1989 yılında TSK envanterine koymuştur. Ardından 1994 ve 1998 yılında ABD'den farklı İHA'lar alınmış, 2007-2010 yılları arasında da İsrail'den farklı şirketlerden çeşitli İHA'lar alınıp TSK bünyesine katılmıştır. Ancak milli yazılım olmayan bu İHA'lardan istenilen verim alınamamış ve kullanılmasında ve teknik konularda birçok sorun yaşanmıştır (Düz, 2023).

Yurt dışından aldığı İHA'larda çeşitli problemlerle karşılaşan Türkiye, 1990 yılı itibariyle kendi teknolojik alt yapı çalışmalarına başlamıştır. 2004 yılında özel ve kamu firmaları İHA teknolojisinde çalışmaları yürütmüş ve 2010 yılında bu çalışmalar hız kazanarak TSK envanterine yerli ve milli İHA'lar girmiştir. Türkiye İHA konusunda günümüzde dünya çapında teknolojik şirketlerle yarışan önemli bir güç olmuştur (Göktürk ve Koç,

2023, s. 239).

2015 yılı sonrası 2014 değişikliklerine istinaden İHA ve diğer teknolojik silahlar MİT bünyesine katılmıştır. MİT kendi teknolojisini üretebilen ve bunu kendi inisiyatifiyle kullanabilen bir kurum halini almıştır. Dönemin MİT Başkanı Hakan Fidan'ın 2022 MİT Faaliyet değerlendirme toplantısında yaptığı açıklamalar MİT'in sahip olduğu teknolojinin terörle mücadelede etkisini göstermiştir. Hakan Fidan açıklamasında Milli İstihbarat Teşkilatı'nın, PKK/KCK ile sürdürdüğü mücadelede insan istihbaratı, sinyal istihbaratı, elektronik istihbarat, görüntü ve uydu istihbaratı gibi istihbarat disiplinleri ile İHA-SİHA yeteneklerini bir bütün olarak kullandığını ve örgütü yöneten ana omurgayı etkisiz hale getirmeye odaklandığını belirtmiştir (CNN Türk, 2023).

2015 yılı itibariyle teknolojik ve insani istihbarat yeteneğini özellikle Suriye'de sıkça kullanan MİT, hedef ülkelerde başarılı birçok faaliyet gerçekleştirmiştir. MİT ve TSK tarafından etkisiz hale getirilen ve operasyon düzenlenen bazı isimler şu şekildedir:

Çizelge 5.8. PKK lider kadrolarına yapılan MİT operasyonları.

Kişi	Görevi	Operasyon
Nurettin Sofi	YPG Genel Sorumlusu	2015-2020 yılları arasında YPG'nin Genel Sorumlusu olan Nurettin Sofi Türkiye'nin gerçekleştirdiği Barış Pınarı Harekâtı sonrası Suriye'den Irak'a geçmiş ardından Türk güvenlik güçleri tarafından kurulan özel ekip ile sıkı bir takibe alınmıştır. Takip sonrası Nurettin Sofi'nin Irak'ın Gara bölgesinde bulunduğu tespit edilmiş ve MİT tarafından yapılan operasyon ile etkisiz hale getirilmiştir (Göksedef, 2020).
İsmail Özden	PKK/KCK yürütme konseyi üyesi	Kod adı Mam Zeki olan İsmail Özden, PKK/KCK terör örgütünün yürütme konseyi üyesi olup örgütün en yaşlı isimlerinden biriydi. İçişleri Bakanlığının Terörden Arananlar Listesi'nde "kırmızı" kategoride bulunan İsmail Özden Irak'ın Sincar bölgesinde MİT ve TSK'nın yaptığı ortak operasyonla etkisiz hale getirilmiştir (Arpacık, 2021).
Mazlum Abdi	SDG komutanı	Suriye'de PKK/PYD/YPG/SDG'nin komutanı ve en önemli ismi olan Mazlum Abdi (Kobani) Süleymaniye'de ABD yetkilileri ile birlikte yer aldığı konvoyda Türk güvenlik güçleri tarafından takibe alınmış ve SİHA operasyonuna uğramıştır. Saldırıda herhangi bir kayıp olmasa da SDG'nin en önemli isminin yerinin tespit edilmesi ve bir 'mesaj saldırı' yapılması TSK ve MİT 'in bölgedeki gücünü göstermiştir (RUDAW, 2023).

PKK'nın Suriye kolundaki üst düzey yöneticilerin Irak bölgesinde etkisiz hale getirilmesi ve operasyon düzenlenmesi PKK'nın TSK ve MİT'in teknik ve insani baskısından kaçtıklarını ve yer değiştirdiklerini göstermiştir.

5.8.1.4. MİT'in, IŞİD Operasyonları

Afganistan'da 1999 yılında Ebu Musab el-Zerkavi tarafından Tevhid ve Cihad adıyla ABD'ye karşı bir örgüt kurulmuştur. 2001 yılında Irak'ın Kuzeyine yerleşen örgüt 2003 yılında Irak'ın ABD tarafından işgalinden sonra ABD'ye karşı mücadele vermiş ve Ekim 2004 yılında Irak el-Kaide'si adını almıştır. Örgütün liderliğini yürüten Ebu Musab el-Zerkavi'nin 2006 yılında öldürülmesi sonucu Ekim 2015 yılında Bağdat, Anbar, Diyala, Kerkük, Selahaddin ve Ninova illerinin tamamı ile Babil ilinin bir kısmını içine alan bir bölgede İslam Devletinin kurulduğunu ilan etmiş ve ismini Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) olarak değiştirmiştir (TERAM, 2020).

IŞİD, Haziran 2014 tarihinde Musul'u ele geçirmiş ve burada hilafeti ilan etmiş bunun ardından da Irak ordusunun silah ve mühimmatlarına el koymuştur. Ağustos 2014'te de Sincar'a geçerek orada katliamlar yapmıştır (Gönül, 2021). 2011 yılında ABD'nin Irak'tan çekilmesi ve Suriye'de İç Savaş'ın başlamasıyla birlikte dönemin IŞİD lideri Ebu Bekir El Bağdadi Suriye'de yeni bir yapılanma emri vermiştir. Bunun üzerine El Nusra Cephesi kurulmuştur. Nisan 2013 tarihinde IŞİD Suriye'de özellikle petrol rezervlerinin olduğu Rakka ve Deyrizor'u ardından da Fırat Nehri üzerinde önemli su geçiş yerlerini ele geçirmiştir. Yükselen terör Suriye'deki dengeleri bozmuş ve IŞİD Türkiye ile sınır komşusu haline gelmiştir. Bu gelişmeler üzerine ABD önderliğinde bir koalisyon gücü kurularak IŞİD ile mücadele başlatılmıştır. Türkiye kendi inisiyatifini alıp Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtlarıyla IŞİD'in yükselişini durdurmuştur (Ceylan, 2019, s. 85).

Ocak 2014 tarihinde IŞİD, Ramadi ve Felluci'yi ele geçirmiş ardından Musul'a ilerlemiş ve 10 Haziran tarihiyle birlikte Musul'u ele geçirmiştir. 11 Haziran tarihinde ise Türkiye'nin Musul Büyükelçiliği IŞİD tarafından saldırıya uğrayarak 49 büyükelçilik çalışanı rehin alınmıştır (Aksu ve Küçük, 2019). Bu olay üzerine Türkiye Cumhuriyeti Devleti rehinelere kurtarılması için MİT'e emir vermiş ve operasyonu MİT devralmıştır. Dış Operasyonlar Daire Başkanlığı rehinelere kurtarılması için yoğun bir mesai harcamıştır. Rehinerler 101 gün boyunca 8 farklı adreste tutulmuş ve MİT rehinerleri İHA ve insani unsurlarla adım adım izleyerek uygun zamanı beklemiştir. Nihayetinde MİT'in operasyona gerek kalmadan girdiği ilişkiler ve bağlantılar sayesinde 20 Eylül 2014

tarihinde rehineler Tel Abyat üzerinden Türkiye'ye getirilmişlerdir (CNN Türk, 2014).

2015 yılına gelindiğinde TSK'ya bağlı bir Türk askeri IŞİD tarafından kaçırılmış bunun üzerine devreye giren MİT, askerin yerini adım adım takip etmiş ve gerekli görüşmeler sonucu Türk askerini Akçabey sınır kapısından teslim almıştır. Dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu bu olay sonrasında şu açıklamayı yapmıştır: “Suriye sınırında kaçakçılara karşı görev yaparken alıkonulan astsubayımızı az önce ülkemize getirdik. MİT'in başarılı operasyonu ile yuvasına dönmekte olan askerimize, ailesine, TSK'mıza geçmiş olsun dileklerimi iletiyorum. Astsubayımızın ülkemize dönüşü nedeniyle milletimizin gözü aydın.” (Talu, 2016).

Türkiye terör ile mücadeleyi dünyanın her yerinde sürdüren ve bu konuda tüm güvenlik unsurlarını kullanan bir devlet olmuştur. Irak'ın işgali ve Arap Baharı sonrası Suriye'nin iç savaşa girmesi Türkiye'yi terörle mücadele de yeni bir boyuta geçirmiştir. 2014 sonrası kanun değişikliği ile birlikte dış operasyon yetkisi artırılan MİT, 15 Temmuz başarısız darbe girişimi sonrası Suriye ve Irak başta olmak üzere terörle mücadelede çok önemli bir aktör olmuştur. PKK/PYD/YPG ile uzun süredir mücadelede olan Türkiye, 2014 sonrasında da IŞİD terör örgütüyle büyük bir mücadeleye girmiştir. MİT bu mücadelenin en önünde yer almış ve gerek rehine krizlerinde gerekse Türkiye'de ve çevre ülkelerinde IŞİD'in yaptığı saldırıların sorumluların yakalanmasında çok önemli görevler almıştır. Devam eden süreçte de Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarında MİT, askeri, teknik ve istihbarat konularında kimi zaman kendi operasyonlarıyla kimi zamanda TSK ile bilgi paylaşımında bulunarak ortak operasyonlarla etkili olmuştur.

Türkiye'nin Suriye'de operasyonlar başlatmasından önce IŞİD, Türkiye içine saldırılarını arttırmış ve Türkiye'nin milli güvenliğine tehdit oluşturmuştur. IŞİD'in Türkiye'de gerçekleştirdiği saldırılar şu şekildedir:

Çizelge 5.8. IŞİD'in Türkiye'deki eylemleri.

Olay	Tarih	Sonuç
Niğde Saldırısı	20 Mart 2014	Niğde ilinde yol güvenlik güçlerine saldırı yapılmış ve 3 kişi şehid olmuş 7 kişi de yaralanmıştır.
Tır Şoförlerinin Kaçırılması	10 Haziran 2014	İskenderun Limanından Musul'daki termik santrale tırla mazot götüren 32 Türk Vatandaşı, IŞİD terör örgütü mensupları tarafından kaçırılmış ve 23 gün sonra serbest bırakılmıştır.
Kilis'te asker Kaçırılması	01 Ocak 2015	Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı olarak Kilis sınır bölgesinde görev yapan askeri personel (Astsubay), sınırda yaşanan bir takibin devamında Suriye topraklarına geçmesinin ardından IŞİD terör örgütü mensuplarınca kaçırılmıştır. Kaçırılmasından 4 gün sonra sınır bölgesinde serbest bırakılmıştır.
İstanbul Turizm Şube Müdürlüğüne Saldırı	06 Ocak 2015	İstanbul Valiliği Sultanahmet Turizm Şube Müdürlüğü'ne saldırı yapılmış ve olayda 2 Polis Memuru yaralanmış ve 1 Polis Memuru şehid olmuştur.
Ankara Tren Garı İntihar Eylemleri	10 Ekim 2015	Çeşitli sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği gösteri yürüyüşü hazırlıkları esnasında buluşma noktası olan Ankara Tren Garı'nda 10:04'te bir patlama meydana gelmiştir, 3 saniye sonra 50 metre mesafede ikinci bir patlama daha meydana gelmiştir. İntihar eylemi neticesinde 2 örgüt mensubu olmak üzere toplam 102 kişi hayatını kaybetmiş, güvenlik kuvvetleri de dâhil olmak üzere 417 Türk Vatandaşı yaralanmıştır.
İstanbul/İstiklal Caddesi İntihar Eylemi	19 Mart 2016	İstanbul ili İstiklal Caddesi üzerinde IŞİD terör örgütü mensuplarınca intihar saldırısı düzenlenmiştir. Eylem 4 kişi hayatını kaybetmiş, 45 kişi yaralanmıştır.
Gaziantep İntihar Eylemi	20 Ağustos 2016	Saat 22.50 sıralarında Gaziantep/Şahinbey İlçesi Beybahçe Mahallesindeki Sokak düğününde "Canlı Bomba Eylemi" gerçekleştirilmiştir. Meydana gelen patlamada tamamı sivil şahıslardan oluşan 56 kişi hayatını kaybetmiş, 94 kişi yaralanmıştır.
İstanbul Reina Gece Kulübüne Yönelik Eylem	01 Ocak 2017	İstanbul ili Beşiktaş ilçesinde faaliyet gösteren 'REİNA' isimli eğlence mekânına yönelik IŞİD terör örgütü mensubu bir şahıs tarafından uzun namlulu silahla saldırı eylemi gerçekleştirilmiştir. Saldırıda 1'i polis memuru olmak üzere 39 kişi hayatını kaybetmiş, 95 kişi yaralanmıştır.

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, 2018

5.8.1.5. DEAŞ Liderinin Öldürülmesi

30 Nisan 2023 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan katıldığı bir televizyon programında IŞİD liderinin Suriye'nin kuzeyinde etkisiz hale getirildiğini açıklamıştı. MİT, IŞİD'in yeni Halifesi'nin Afrin/Cinderes'te bulunduğu ve yakın zamanda da yer değiştireceğinin istihbaratını almıştır. Bunun üzerine MİT'in özel operasyon ekibi 29 Nisan 2023 tarihinde bölgede gizli bir operasyon düzenleyerek uzun süredir takip ettiği terör örgütü IŞİD liderini etkisiz hale getirmiştir (TRT Haber, 2023a).

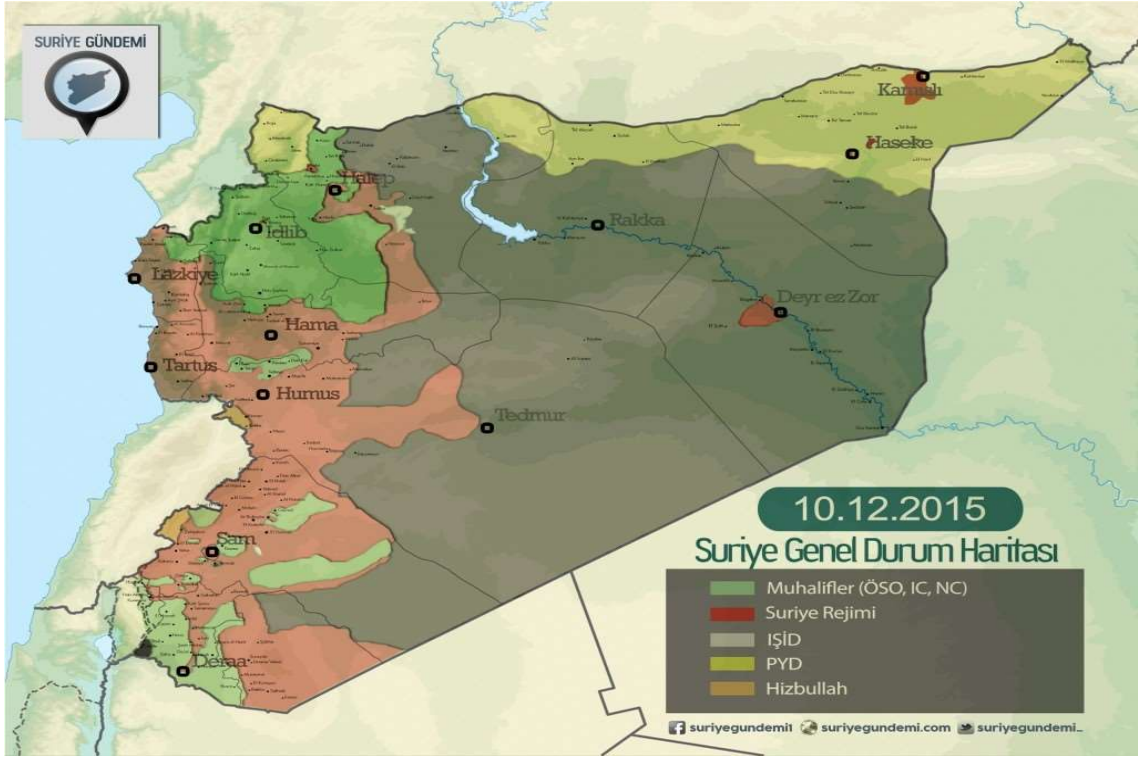
Bu gelişme MİT'in yurt dışında operasyon yetkisini ne denli etkin kullanabildiğini ve dış operasyonlardaki başarısını ortaya koymuştur. Özellikle 2021 yılı sonrası Suriye ve Irak'ta artan MİT'in operatif nokta operasyonları teşkilatın artan SİHA kapasitesini ve teknik-insani istihbarat kapasitesini göstermektedir (Görücü, 2023). Türkiye bu operasyonu dış yardım olmadan tek başına inisiyatif olarak, herhangi bir koalisyon veya gücün yardımına gerek duymadan gerçekleştirmiştir. MİT operasyon sırasında hiçbir sivil zarar vermemiş ve dört saat gibi kısa bir sürede operasyonu gerçekleştirmiştir. Bu durum Türk güvenlik doktrinin ve güvenlik güçlerinin artan kapasitesini ortaya koymuştur.

5.8.1.6. Suriye Sınır Dışı Operasyonlar

Suriye İç Savaşı, 2011 sonrası giderek şiddetini arttırırken Suriye'de istikrar kaybolmuş ve ülke farklı terör örgütlerinin, farklı çıkar gruplarının, uluslararası suç şebekelerinin ve farklı devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda kol gezdiği bir açık alan savaş meydanına dönmüştür. Türkiye olayların en başında Suriye Hükümeti'ni defalarca uyarmış ve iç savaşın başlamaması için gereken tüm diplomatik ve siyasi faaliyetlerin içinde bizzat yer almıştır. Ancak Beşar Esad yönetimi bu uyarıları dikkate almamış ve gösterilere çok sert tepkiler vermeye devam etmiştir. 2015 yılına gelindiğinde ülke terör örgütlerinin yuvası haline gelmiş ve bu durum bizzat Türkiye'nin milli güvenlik problemi olmuştur.

Türkiye'nin Suriye savaşından etkilendiği konulardan biri sınırında başta PKK/PYD/YPG ve IŞİD terör örgütlerinin yapılanmaya gitmesi ve sınır boyunca terör koridorlarının oluşması olmuştur (T.C. İletişim Başkanlığı, 2023).

Harita 5.8. 2015 yılı Suriye İç Savaşı genel durum haritası

Kaynak: Suriye Gündemi (2015) <https://www.suriyegundemi.com/suriye-genel-durum-haritasi-10-12-2015>

Türkiye, Suriye sınırından terör örgütlerinin sızmalarının artması ve sınırında terör koridorunun oluşması nedeniyle Birleşmiş Milletlerin 51. maddesini kullanarak meşru müdafaa uygulamak suretiyle Suriye'ye sınır ötesi operasyonları 24 Ağustos 2016 tarihiyle başlatmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan: “Terörle mücadeleyi kararlılıkla sürdürüyoruz. Irak sınırlarımızı güven altına alacak çemberi tamamlamak üzereyiz. İnşallah bu yazın Irak sınırlarımızla ilgili meseleyi, kalıcı olarak çözüme kavuşturmuş olacağız. Suriye sınırlarımız boyunca 30-40 kilometre derinliğinde güvenlik koridoru oluşturma irademiz bakidir. Türkiye’yi güney sınırları boyunca kuracağı bir “teröristan” ile dize getireceğini düşünenlere yeni kâbuslar yaşatacak hazırlıklarımız var.” açıklamasıyla birlikte Suriye’de Güvenli Bölge ısrarını sürdürmüştür (Yetkin Report, 2024).

Güvenli Bölge tanımı, Suriye İç Savaşı sonrası Recep Tayyip Erdoğan’ın BM Genel Kurulunda belirttiği ve sürekli olarak savunduğu bir yaklaşım olmuştur. Türkiye, kendi sınırlarını korumak ve kendi ülkesinde kabul ettiği mültecilerin yaşayacağı güvenli bir koridor gerekliliğini her yerde dile getirmiştir (TRT Haber, 2019). Türkiye güvenli bölge

kurulması ve terör koridorunun kırılması amacıyla Suriye’de dört ana operasyon düzenlemiş ve sınırlarını güven altına almıştır.

Çizelge 5.8. Türkiye’nin Suriye’deki kara operasyonları.

OPERASYON	YIL	OPERASYON BÖLGELERİ	OPERASYON NEDEN	OPERASYON SONUÇ
FIRAT KALKANI	2016	Cerablus, El-Bab	- Türkiye ve Suriye sınırında PKK/PYD/YPG ve IŞİD terör örgütlerinin artan saldırıları ve sınır güvenliğini sağlamak. - Suriye'nin kuzeyinde oluşan terör koridorunun kırılması. - Türkiye'ye doğru oluşan mülteci akınını durdurarak güvenli bir yer oluşturmak.	-Türkiye'nin El-Bab sınır bölgesi güvenliği sağlandı. - 2015 kilometrekarelik alan terörden temizlendi.
ZEYTİN DALI	2018	Afrin	- Afrin Bölgesinden Türkiye'de kolluk kuvvetlerine ve karakollara yapılan saldırıların artması. - Afrin bölgesinde PKK/PYD/YPG terör örgütlerinin etkinlik kurması.	- Harekât bölgesi terörden temizlenmiştir. - Suriyeli yerinden edilen kişiler kendi topraklarına yerleştirildi.
BARIŞ PINARI	2019	Resulayn, Tel Abyad	- Suriye’de Menbic'den Derik'e kadar olan 32 kilometre derinlikteki bölgeyi terörden arındırmak. - Suriyeli sığınmacıların yerleşebileceği güvenli bölge oluşturmak. - PKK/PYD/YPG 'yi Fırat Nehri'nin doğusundan temizlemek.	- Bölgenin güvenliği sağlanmış, bölge terör örgütlerinden temizlendi. - Sivil mülteciler yerlerine döndürülmüştür.
BAHAR KALKANI	2020	İdlib	- Astana sözleşmesi üzerine İdlib bölgesinde güvenliği sağlan Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Suriye Rejim unsurları tarafından saldırılar düzenlenmiş ve Türkiye buna karşılık bölgenin güvenliğini sağlamak için operasyonu başlatmıştır.	- Suriye rejim ve PKK/PYD/YPG unsurları bölgeden temizlenmiştir. - Türkiye'nin İdlib bölgesindeki varlığı korunmuştur.

Kaynak: Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 2021

Türkiye, gerçekleştirdiği operasyonların hepsinde başarıya ulaşmış ve Suriye’de terör koridorlarının kırılması amacına ulaşmıştır. Terörün kaynağında yok edilmesi doktrinini 2015 sonrası kabul eden Türkiye ilk adımı attığı Fırat Kalkanı Operasyonu ile birlikte Suriye’ye girmiş ve art arda gelen başarıların ilk adımını atmıştır. MİT’in uzun zamandır sahada olduğu Suriye’de TSK ve MİT ortaklığı başarının ana anahtarı olmuştur (Safi, 2021: s.352). MİT, bölgede operasyonlar öncesi Türkiye’nin ittifak kurduğu silahlı grupların sevkini ve idaresini sağlarken bir yandan da lojistik omurganın oluşmasında önemli görevler almıştır. MİT operasyonel desteklerin yanında yardımcı unsurların birleştirilmesi, aralarında uyum sağlanması ve yerel meclisler kurulmasında etkili olmuştur (Safi, 2021, s. 364).

5.8.1.7. Suriye Devrimi ve Türkiye’nin Rolü

İdlib’te bulunan Hey’et Tahrir-el Şam (HTŞ) kontrolünde olan Askerî Operasyon İdaresi, 27 Kasım 2024’te Batı Halep’e yönelik Saldırganlığı Caydırma Operasyonu’nu başlatmıştır. Eş zamanlı olarak Türkiye destekli Suriye Milli Ordusu içerisinde bazı oluşumlar da Özgürlüğün Şafağı Operasyonunu başlatmış ve Halep, Hama, Humus ve en son Şam ele geçirilerek 61 yıllık Esad rejimi devrilmiştir (Cengiz, 2024). Esad’ın devrilmesini sağlayan ve Şam’ı ele geçiren HTŞ’nin lideri Ahmed Şara Geçiş Dönemi Cumhurbaşkanı olmuştur (NTV Haber, 2025).

İç savaş boyunca muhalif grupların yanında yer alan Türkiye, 8 Aralık Devrimi’nde de masada yer almıştır. Milli İstihbarat Akademisi Başkanı Prof. Dr. Talha Köse; ‘Türkiye’nin desteği olmasaydı Suriye muhalefeti nefes alamazdı. Devrim, belki de çok daha erken bir dönemde sönmülenip tarihin sayfalarındaki yerini alabilirdi. Suriye devriminin büyük bir katliam ve göç dalgasıyla tamamen dağıtılmasının önünde duran Türkiye’nin ısrarlı çabası ve destekleri oldu.’ açıklamasıyla Türkiye’nin devrimdeki rolünü ortaya koymuştur (Köse, 2024). MİT’in 2024 Faaliyet Raporu’nda ‘Suriye sahasındaki başarılarını, yürüttüğü istihbarat diplomasisi faaliyetleri ile taçlandırarak devletimizin sahada ve masada çok kıymetli kazanımlar elde etmesinin önünü açan Teşkilât, bölgede yeni sınamaları beraberinde getirecek yeni konjonktür karşısında, Suriye’nin toprak bütünlüğü ve birliği temelinde yeniden inşa sürecini yakından takip etmeyi sürdürecektir.’ ifadeleri yer almaktadır (MİT, 2024c, s. 5).

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın, "Suriye zaferine giden yolun taşlarını döşedik" açıklaması ve hemen ardından Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Başkanı İbrahim Kalın’ın,

beraberindeki heyetle Suriye'nin başkenti Şam'a giderek Emevi Camii'nde namaz kılması da MİT'in bölgedeki etkinliğinin önemli bir göstergesi olmuştur (Euronews, 2025).

Aynı dönemde Dışişleri Bakanı Hakan Fidan bir basın açıklamasında; 'Çünkü Esad döneminde Kürtlerin bir kısmına vatandaşlık verilmemişti, kimlik verilmedi. Ben MİT Müsteşarıyken bu devrimden önce, iç savaştan önce yaptığım görüşmelerin bir kısmı, Cumhurbaşkanımızın talimatıyla, bunu halletmek üzereydi.' ifadelerini kullanarak Türkiye'nin Suriye sorununa kapsamlı ve geniş bir açıdan baktığını ve bölgedeki tüm halkların hakkının koruyuculuğunu üstlendiklerini belirttiği görülmüştür (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025).

MİT Suriye'deki varlığını sürdürmekte olup SDG/PKK/PYD/YPG yapılarına operasyonlarına devam etmektedir. MİT internet sitesindeki 25 Şubat 2025 tarihli duyurusunda Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde 2013 yılında 53 kişinin hayatını kaybettiği terör saldırısının faillerinden Temir Dükancı'nın Suriye'den Lübnan'a kaçmak üzereyken yakalandığını, 3 Şubat 2025 tarihli duyurusunda ise terör örgütü PKK/YPG'nin sözde Aynel Arab sorumlularından "Azad" kod adlı Mahmut Ağca'nın Suriye'de nokta operasyonla etkisiz hale getirildiğini, terörden arananlar listesinde kırmızı kategoride yer alan PKK/YPG'nin sözde sorumlularından "Yaşar Hakkari" kod adlı Yaşar Çekik'in ise Suriye'nin Tel Rıfat bölgesinde etkisiz hale getirildiğini bildirmiştir (MİT, 2025).

5.8.2. Ukrayna-Rusya Savaşında MİT

5.8.2.1. Ukrayna Rusya Savaşı

1991 yılında SSCB'nin dağılması sonrasında Rusya, Ukrayna'yı kendi bölgesi olarak görmeye devam etmiş ve Ukrayna, Batı ile Rusya arasında kalmıştır. Ukrayna demografik olarak batısında Ukraynalılardan, doğusunda ise Ruslardan oluşmaktadır. 2014 yılında Ukrayna ve AB arasında imzalanması beklenen Ortaklık Anlaşması'nın Ukrayna tarafından son anda iptal edilmesiyle birlikte Ukrayna'da batı yanlısı taraflar protesto gösterilerine başlamış ve ilerleyen süreçte Ukrayna'da ciddi bir siyasi kriz çıkmıştır. Rusya krizi fırsata çevirmek amacıyla Kırım'ı işgal etmiştir. Kırım işgali sonrası Ukrayna'nın Donetsk ve Luhansk eyaletlerinde de bağımsızlık hareketi başlatılmış, 7 Nisan 2014'te Donetsk Halk Cumhuriyeti, 28 Nisan 2014'te ise Luhansk Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Krizin yükselmesiyle beraber Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin 21 Şubat 2022'de Donetsk ve Luhansk'ın bağımsızlığını tanıdığını açıklamıştır.

Ukrayna'nın doğusundaki Rus bölgeleri Rusya'dan askeri yardım talep etmiş ve bunun karşısında NATO ve Avrupa Birliği üyesi ülkeler ise Rusya'ya yönelik bir dizi ekonomik yaptırımını uygulamaya almıştır (Geyik ve Yavuz, 2023, s. 14).

Türkiye, savaşın başlamasıyla birlikte savaşta bir taraf olmamış aksine iki ülke ile savaşın sona ermesi için sürekli bir diyalog içinde olmuştur. Barışın sağlanması ve bölgede istikrarın tekrar sağlanması amacıyla önemli bir arabuluculuk rolü üstlenen Türkiye esir takası, arabuluculuk gibi birçok noktada masanın başında yer almıştır (TEPAV, 2024).

5.8.2.2. *Esir Takasları*

2022 yılında ABD ve Rusya arasında gerçekleşen esir takası, MİT aracılığıyla yapılmış ve bu olay Türkiye'nin istihbarat açısından geldiği durumu ve Türkiye'nin güven veren bir ülke olduğunu göstermiştir. 2019 yılında Moskova'da tutuklanan ABD'li eski deniz piyadesi Trevor Reed ile ABD'de 2020 yılında tutuklanan Rusya Federasyonu vatandaşı pilot Konstantin Yaroşenko'nun takas edilmesi için ABD ve Rusya arasında uzun süre görüşmeler yapılmış ve MİT'in devreye girmesiyle birlikte bu takas Türkiye'de MİT kontrolünde gerçekleşmiştir (A Haber, 2022). 27 Nisan 2022 tarihinde Ankara Esenboğa Havaalanında gerçekleşen bu takas ile Türkiye, ABD ve Rusya arasında önemli bir konuda arabuluculuk faaliyeti gerçekleştirmiştir (Independent Türkçe, 2023).

Rusya ve Ukrayna arasında devam eden savaşta tarafsızlık politikasını sürdürürken bir yandan da iki ülke arasında arabuluculuk faaliyeti gerçekleştiren Türkiye, iki ülke arasında da esir takasını organize etmiş ve barış görüşmeleri içinde önemli bir adıma vesile olmuştur. 215 Ukrayna askeri ile 50'den fazla Rus askeri takas edilmiş ve bu pazarlık süreci de MİT tarafından yürütülmüştür (Aksan, 2022). Dönemin Cumhurbaşkanı sözcüsü İbrahim Kalın yaptığı açıklamada esir takasının yapılması için teklifin Türkiye'den yapıldığını ve MİT'in takas sürecinde aktif rol üstlendiğini belirtmiştir (Euronews, 2022).

5.8.2.3. *ABD ve Rus İstihbarat Servislerinin Ankara'da Görüşmeleri*

Kasım 2022'de İletişim Başkanı Fahrettin Altun, Milli İstihbarat Teşkilatı'nın ev sahipliğinde ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) ve Rus Dış İstihbarat Servisi (SVR) arasında bir görüşme gerçekleştiğini belirtmiş ve bu olay Ukrayna'nın işgalinin ardından ilişkilerde gerginlik yaşayan Rusya ve ABD'nin Türkiye aracılığıyla ilişkileri düzeltmesi arayışında önemli bir adım olmuştur. Beyaz Saray Ulusal Güvenlik Konseyi Stratejik İletişim Koordinatörü John Kirby, CIA ile Rusya Dış İstihbarat Servisi (SVR) arasında

Ankara’da MİT aracılığıyla bir görüşme yapıldığını doğrulamış ve görüşmenin Rusya ile ABD arasında stratejik açıdan olası yanlış hesaplamaları önlemek ve müzakere kanalları kurmak için olduğunu belirtmiştir (TRT Haber, 2022a).

5.8.2.4. Arabuluculuk Çabaları

Birleşmiş Milletler Şartı’nın 33. Maddesine göre uluslararası platformlarda sorunların çözümünde yer alan iki çözümden biri olan diplomatik çözüm, hukuki çözüme göre ülkelerin aldığı inisiyatifle gerçekleşmektedir (Yumuşak, 2023, s. 169-170). Türkiye, bölgesinde krizlerin durması ve istikrarın sağlanması amacıyla inisiyatif almış ve Ukrayna ile Rusya arasında arabuluculuk faaliyetini üstlenmiştir. Birçok defa arabuluculuk çalışmasını deneyen Türkiye savaşın uzamaması ve insani krizlerin çözülmesi için yoğun bir diplomasi trafiğine girmiştir. Savaşın direkt tarafı olmasa da Türkiye Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü tanımakla birlikte taraflar arasında dengeli ve arabulucu bir pozisyon tutmuştur. Birinci durum NATO üyesi olmasından dolayı Rusya’ya karşı Batı tarafından uygulanan sert yaptırım ve ambargolara Türkiye’nin de dâhil olması ve Türkiye’nin de Rusya’ya karşı Batı yanlısı bir politika yürütmesi Batı tarafından beklenmiştir. İkinci durum ise Karadeniz’e kıyısı olması ve boğazlardan dolayı Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nden doğan haklarını korumak isteyen Türkiye boğazlardaki haklarını muhafaza etmiş ve yine tarafsızlığı uluslararası antlaşmalardan doğan hakkından dolayı korumuştur (Akhiyadov, 2022).

Türkiye, savaşın iki tarafını 29 Mart 2022 tarihinde Dolmabahçe Cumhurbaşkanlığı Çalışma Ofisi’nde misafir etmiş ve savaşın durması için tavsiyelerde bulunurken iki tarafın sağlıklı bir zeminde müzakeresinin önünü açmıştır. Daha önce Antalya’da Diplomasi Formunda iki tarafı bir araya getiren Türkiye, Dolmabahçe’de Rus ve Ukrayna taraflarını tekrardan bir araya getirdiği bir toplantı daha gerçekleştirmiş ve savaşın iki tarafı savaşın gidişatı hakkında önemli kararlar almıştır. Bu toplantıda Ukrayna tarafı Türkiye’nin garantör olmasını talep etmiştir (Yumuşak, 2023, s. 183).

İki ülke arasında 2022 yılından beri devam eden savaş bölgeyi de yakından etkilemiştir. Ticari ve ekonomik ilişkilerin birbirine çok sıkı sıkıya bağlandığı 21. yüzyılda herhangi bir bölgede yaşanan kriz, dünyayı da yakından etkilemektedir.

2020 yılı verilerine göre dünya ihrac piyasasında buğdayın %9’u, arpanın %10’u, mısırın %13’ü, ayçiçeğinin %54’ü ve kanolanın ise %2’si Ukrayna tarafından üretilmektedir. Ukrayna Savaşı dünyada tahıl konusunda en büyük üretici olan Ukrayna’nın yaşadığı

problemlerden dolayı, özellikle az gelişmiş ülkelerde büyük gıda krizine yol açmıştır. Ukrayna kıyılarından çıkacak ticari gemilere izin vermeyen Rusya, Dolmabahçe görüşmelerinde Türkiye'nin arabuluculuğu ile Ukrayna ticari gemilerine izin verme kararını almış ve iki ülke arasında tahıl koridoru anlaşması imzalanmıştır (Yenginar, 2022, s. 104).

Antalya'da düzenlenen Diplomasi Formunda iki ülke heyetlerinin görüştüğü toplantıda MİT'de hazır bulunmuş ve savaşın başından beri Türkiye'nin strateji belirlemede yoğun mesai harcamıştır. MİT daha sonra düzenlenen Dolmabahçe görüşmesinde anlaşılan tahıl koridoru anlaşması için sorunu önceden görmüş ve iki ülke arasında müzakerelerde yer almıştır (Demir, 2023).

Türkiye, Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan ve öncelikle Ukrayna'yı sonrada dünyayı yoğun etkileyen ve insani krizlere, göçlere, gıda sorunlarına yol açan savaşta en başından itibaren inisiyatif almış ve sorunların çözümü için yoğun müzakerelere girişmiştir. Bu müzakereler sonucu iki ülke arasındaki Türkiye'de gerçekleşen görüşmeler ve tahıl koridoru anlaşması daha sonraki dönemde yürütülememiş ve sorunlar büyüyerek devam etmiştir.

5.8.3. Irak'ta MİT

Irak, 1639 yılında imzalanan Kasr-ı Şirin Anlaşması'ndan itibaren 1917 yılına kadar Osmanlı Devleti içinde Musul, Bağdat ve Basra olarak üç vilayet şeklinde yönetilmiştir (Küpeli, 2010, s. 229). 1917 yılında Sykes-Picot anlaşmasıyla birlikte sınırları yeniden çizilen Orta Doğu'da Irak, İngiltere'ye verilmiş ve İngiliz kontrolüne girmiştir. Türkiye, Irak ve İngiltere arasında 5 Haziran 1926 tarihinde Ankara Hudut ve Münasebat-ı Hasane-i Hemcivari Antlaşması imzalanmış ve Türkiye ile Irak arasındaki sınır belirlenmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2016).

Türkiye ve Irak arasında 1917 yılından itibaren birçok problem olmuş ve uzun yıllar çözüme kavuşulamamıştır. En başta Musul ve Kerkük iki ülke arasında en önemli problem kaynağı olmuş, 1926 yılındaki Ankara Anlaşması ile bu sorun görünür de çözülmüş olup beraberinde farklı sorunları getirmiştir. Su ve enerji konuları iki ülke arasında diğer bir sorun kaynağı olmuştur (Sele, 2006, s. 496).

İki ülke arasındaki bir diğer konu terör meselesi olmuştur. 1978 yılında kurulan PKK terör örgütü 1980'lerin ortasından itibaren Kandil çevresine yerleşmiş ve Türkiye'ye saldırılarını Irak'ın kuzeyinden gerçekleştirmiştir. Irak merkezi yönetiminin ve Kuzey

Irak Bölgesel Yönetimi'nin etkisiz kalması ve Türkiye'ye yönelik saldırıların artması iki ülke arasında problemlerin artmasına sebep olmuştur (Güldalı, 2009, s. 99-100).

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali, Irak'ta istikrarın kaybolmasına sebep olmuş ve bölgede birçok farklı yapı meydana gelmiştir. İstikrarsız bir Irak, Türkiye için her zaman problem olmuş ve özellikle 2006 sonrası Irak terörün merkezi haline gelmiştir. Irak'ın kuzeyinden gelen terör, Türkiye için büyük bir sorun olmakla beraber 2013 sonrası ortaya çıkan Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) ve diğer terör yapıları Türkmenler açısından çok önemli sorun haline gelmiştir (Aslan, 2023).

AK Parti iktidarı sonrası değişen Türkiye'nin dış politikası bölge ülkeleri ile ilişkilerini baştan şekillendirmiştir. Komşu ülkelerle ticari ve kültürel ilişkileri arttırmaya yönelik Türkiye, Irak ile ilişkilerini ABD'nin işgali sonrasında kurulan hükümetlerle hayata geçirmiştir. 2005 yılında Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY)'nin kurulması sonrası merkezi Erbil olan IKBY ile merkezi Bağdat olan Merkezi Irak Yönetimi arasındaki ilişkiler farklı zeminde gelişmiştir (Kalaycı ve Erdoğan, 2021, s. 249).

5.8.3.1. Irak'ta PKK'ya Nokta Operasyonlar

MİT Kanunu'nda 2014 yılında yapılan değişiklikler MİT'in sınır ötesinde operasyonel anlamda aktif rol almasına yol açmıştır. TSK, Irak ve Suriye'de sınır ötesi askeri harekâtlar düzenlerken MİT ise terör yuvalarının, örgüt liderlerinin, depo, mevzi, mühimmat depolarının tesbiti ve imhasını gerçekleştirmiştir. Türkiye iki ülkede de PKK, PYD/YPG, İŞİD benzeri birçok terör yapılarıyla büyük bir mücadele sergilemektedir (Özdemir, 2022).

Türkiye, Irak'ta herhangi bir terör yapılanmasını kabul etmeyeceğini bildirmiş ve Irak'ın bağımsızlık ve bütünlüğünün sağlanmasını belirterek ülkenin farklı yapılara bölünüp dağılmasını engellemek istemiştir. Irak'ta var olan Türkmen nüfusu ise Türkiye'nin kırmızı çizgisini oluşturmaktadır. Tüm bu durumlar Türkiye'nin Irak konusunda kararlı olduğunu ve operasyonlara devam edeceğini göstermektedir (Aslan, 2023).

Türkiye'nin hedefleri doğrultusunda TSK'nın sınır ötesi operasyonları yanında MİT, nokta operasyonları ile bölgede yoğun bir varlık göstermektedir. Örgütün başta lider kadroları olmak üzere 2016 yılından itibaren en az 500 örgüt üyesi MİT'in sınır dışı operasyonları ile etkisiz hale getirilmiştir (Acun, 2023). MİT, 2018 yılından itibaren PKK/KCK terör örgütüne Suriye'de 22, Irak'ta 57 operasyon gerçekleştirirken 64 PKK'lı terörist, 15 adet YPG'li üst düzey terörist etkisiz hale getirilmiş ve MİT'in nokta

operasyonları ile 47'si öldürülmüş, 6'sı da yakalanmıştır. Bu operasyonlar ile birlikte toplam 53 üst düzey PKK/YPG'li terörist etkisiz hale getirilmiştir (Özdemir, 2022).

MİT, Irak ve Suriye'de nokta operasyonlar ile terör örgütlerine büyük darbe vurmaktadır. İHA kapasitesinin artmasıyla beraber Türkiye, Irak'ın derinliklerine inmiş ve özellikle terör örgütünün lider kadrosunu hedef almak başta olmak üzere faaliyetlerine aralıksız devam etmektedir. MİT'in Irak'ta gerçekleştirdiği diğer bir başarılı operasyon ise PKK'nın Sincar bölgesi sorumlusu İsmail Özden'in etkisiz hale getirilmesi olmuştur. 1983 yılından itibaren PKK/KCK terör örgütünün içinde yönetici olarak görev yapan İsmail Özden, 15 Ağustos 2018 günü MİT'in İHA ve farklı hava araçlarıyla yaptığı operasyon ile etkisiz hale getirilmiştir. Operasyon Türkiye ve istihbarat açısından çok önemli bir faaliyet olup MİT'in en başarılı operasyonlarından biri olarak görülmektedir. Güvenlik uzmanı Abdullah Açar, harekâtların sadece sahadaki bir sözde liderin imha edilmesi olmadığını, Türkiye'nin 100 kilometrelik kuş uçuşu bir mesafedeki hareketli hedefe yönelik nokta vuruşunun önemli bir başarı olduğunu ve çok farklı hava unsurlarının eş zamanlı olarak kullanılmasının çok iyi planlanmış, uygulanmış bir harekât olduğunu gösterdiğini belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2018a).

5.8.3.2. TSK Sınır Ötesi Operasyonlar ve MİT

1980'lerin ortasından itibaren PKK, merkezini Suriye'den Irak'a kaydırmış ve Irak'ın kuzeyinde dağlık bölgelerde yerleşmeye başlamıştır. Hem Celal Talabani hem de Mesut Barzani yönetimlerinden destek alan PKK, bölgeye yerleşmiş ve orada önemli bir üs kurmuştur (Semin, 2011, s. 195).

2016 yılından itibaren askeri ve güvenlik doktrinini kökünden değiştiren Türkiye, Irak'ta kaynağında bul yok et konseptiyle terör ile mücadele etmektedir (Acun, 2024a). Türkiye 30 yıldır süren terör ile mücadelesi sürecinde özellikle 90'lı yıllarda Kuzey Irak'a birçok sınır ötesi operasyonu düzenlenmiş ve PKK'ya ağır kayıplar verdirmiştir.

Türkiye, 2000'li yılların değişen koşul ve araçlarına bağlı olarak terörle mücadelede konsept değişikliğine ve alan genişletmesine gitmiştir. Terörle mücadelede istihbarat kurumlarının etkisinin artırıldığının söylenmesi mümkün olmuştur. Türkiye sınır ötesi operasyonlarında sınır boyu Irak'ın içlerine kadar ilerler ve ardından sınır şeklinde komple geri gelerek operasyonları tamamladı, terör örgütü PKK'da sınır ötesi operasyon başladığı an Irak'ın içlerine girer sonrada operasyon bitince tekrar eski yerlerine dönerdi. Bu strateji MİT'in sınır ötesi operasyon yetkisini alması, artan İHA/SİHA teknolojisi,

artan mühimmat ve silah teknolojisi, Türkiye'nin silah, mühimmat ve birçok konu da milliliğini arttırması ile 2016 yılı sonrası değişmeye başlamış ve artık daha proaktif ve daha ofansif bir terörle mücadele strateji kabul edilmiştir (Saran, 2016).

5 Eylül 2016'da dönemin Başbakanı Binali Yıldırım askeri birlikleri denetim için gittiği Hakkari'nin Çukurca ilçesinde Irak sınırında, Türkiye'nin artık savunma pozisyonunda kalmayacağını açıklamıştı. Ocak 2024 yılında ise Milli Savunma Bakanı Yaşar Güler mecliste yaptığı bir açıklamada Türkiye'nin 2016 yılında terörle mücadele de derin bir konsept değişikliğine gittiğini belirterek o tarihten itibaren sınırların ileriden korunduğunu ve terörü kaynağında yok etmeye çalıştıklarını belirtmiştir (Karakaş, 2024).

Türk Silahlı Kuvvetleri kendisine verilen emirler doğrultusunda Irak'ta terörle mücadele için yoğun bir operasyona girişmiştir. Kararlılık adı verilen ilk operasyon ile birlikte 10 Mart 2018 yılında Irak'a ilk operasyonunu gerçekleştiren TSK, Irak'ın 30 km içine kadar girmiş ve bölgeye yerleşmiştir. Ardından 28 Mayıs 2019'da "Pençe", 13 Temmuz 2019'da "Pençe-2", 24 Ağustos 2019'da "Pençe-3", 15 Haziran 2020'de "Pençe-Kartal", 10 Şubat 2021 "Pençe Kartal-2", 24 Nisan 2021'de "Pençe Yıldırım" ve "Pençe Şimşek" operasyonları yapılmıştır. Türkiye bu operasyonlarında 1990'lı yıllarda uyguladığı "gir-bul-yok et-çık" taktiği yerine "gir-bul-yok et-kontrol altına al" taktiğini uygulamaktadır (Kalaycı ve Erdoğan, 2021, s. 248). Türkiye Irak'ta geçici ve kalıcı üsler kurarak terörden temizlediği bölgelerde kalıcı hale gelmekte olup sınırdan 30-40 km kadar bir güvenli bölge oluşturmak amacıyla operasyonlarını genişletmektedir.

2016 yılında değişen Türkiye'nin savunma konsepti, 2019 yılından itibaren Pençe operasyonlarında aktif olarak kullanılmış ve MİT saha istihbaratı, teknik-sinyal istihbaratı ve İHA/SİHA kapasitesiyle beraber, örgüte düzenlenen nokta operasyonları ve hedeflerin tespiti konusunda önemli başarılar elde etmiştir. TSK, Özel Kuvvetler ve MİT hedeflerin tespiti ve nokta operasyonlar ile örgütü yerinden etmiş ve örgütün Irak'ın içlerine geçmesine sebep olmuştur (Düz, 2022). Yeni savunma doktrinini Irak'ın kuzeyinde başarıyla uygulayan Türkiye aynı zamanda Irak'tan Suriye'ye geçiş noktası olarak kullanılan Sincar bölgesinde de MİT'in takip ve bölgeyi kısıp almasıyla birlikte PKK'yı bölgeye sıkıştırmıştır (Yeni Akit, 2020).

PKK terör örgütü, Türkiye'nin 2018 sonrası sınır operasyonları sonrasında kendine yeni alanlar arama çabasına girmiştir. IŞİD'in yükseliş devrinde Sincar'da Ezidiler'e karşı yaptığı katliamlar sonucu, PKK'nın YBŞ güçleri Sincar'da ortaya çıkmıştı. Sincar'ın

Suriye'ye sınırının olması, PKK'nın Suriye ile olan bağlantısını kurmasında kilit noktası olmuştur. Suriye'nin Haseke ilçesinden Irak'ın Sincar bölgesine yapılan tünellerle PKK orada bir kanton bölge ilan etmiştir (Anadolu Ajansı, 2022). MİT, 2019 yılının Kasım ayından itibaren Sincar'da arka arkaya operasyonlara başlamış ve örgütünün üst düzey yetkililerini etkisiz hale getirmiştir. Sincar'ın, Suriye PKK'sı ile Irak PKK'sı arasında geçiş noktası olması, Sincar Dağı'nın yeni Kandil olma tehdidi Sincar'ı MİT için birinci hedef haline getirmiştir. 2019 yılında MİT Sincar'da PKK'nın hukuk kurucuları, Sincar mali alan sorumlusu, Sincar sorumlusu, idari yöneticileri, Sincar eyalet sorumlusu ve birçok örgüt üyesini etkisiz hale getirmiştir (Safi, 2021, s. 392).

1979 yılında Suriye'ye geçen PKK yöneticileri, Lübnan'ın Kuzeyinde Beka Vadisi'ne yerleşmiş ve 1982 yılında İsrail'in burayı işgal etmesiyle birlikte Irak'ın kuzeyine geçmek zorunda kalmıştır. Celal Talabani'nin izniyle örgüt Kandil bölgesine yerleşmiştir. Kandil Süleymaniye il sınırları içinde bulunmakta olup PKK-KYB arasındaki yakın ilişki her zaman gündemde olmuştur (Duman, 2024). Celal Talabani'nin ölmesinin ardından KYB'nin başına geçen Bafel Talabani PKK ile arasına mesafe koyamamış ve örgütün Irak üssü haline gelmesine göz yummuştur. PYD/YPG'nin sığınak yeri olan Süleymaniye Türkiye'nin hedefi haline gelmiştir. 15 Mart 2023 tarihinde Suriyeli teröristleri Süleymaniye'ye götüren helikopterin Duhok kentinde düşmesi ve PYD/YPG/SDG'nin komutanı Mazlum Kobani'nin Süleymaniye Havaalanında yakınına düşen İHA saldırısından son anda kurtulması PKK/PYD/YPG ile Süleymaniye yönetimi olan KYB'nin yakın bağlantısını ortaya çıkarmıştır (Acun ve Görücü, 2023).

MİT, Irakta bulunan tüm PKK yapıları ile mücadelesini yürütmekte olup Süleymaniye'de de operasyonlarına devam etmektedir. PYD/YPG teröristlerinin Süleymaniye'de hastanelerde tedavi görmesi, havaalanında İHA üretimi tesisi kurmaları bu teröristleri MİT'in birinci hedefi haline getirmektedir. MİT, Süleymaniye'de PKK'nın üst düzey yöneticilerine nokta operasyonlar düzenlemekte ve birçok terörist etkisiz hale getirilmektedir.

5.8.4.LİBYA İÇ SAVAŞI VE MİT

2011 yılında başlayan Arap Baharı sadece başladığı ülkeleri değil bir domino etkisiyle tüm bölgeyi etkisi altına almıştır. Terör örgütlerinin ortaya çıkması, yoğun göç dalgalarının başlaması, ülkelerdeki istikrarsızlıkların bölgesel siyasi, ekonomik ve toplumsal krizlere yol açması gibi birçok problem bölgeyi yeniden şekillendirmiştir.

Akdeniz'in kıyısında Kuzey Afrika'da bulunan ve 42 yıldır Kaddafi iktidarında yönetilen Libya da Arap Baharı'ndan erken dönemde etkilenmiştir. 1969 yılından beri ülkeyi yöneten Kaddafi halkın demokratik taleplerine ve eylemlerine çok şiddetli karşılık vermiş ve Libya siyasi istikrara kavuşamayan bir ülke haline gelmiştir.

17 Aralık 2010'da Tunus'ta Muhammed Bouazzizi isimli gencin kendini yakmasıyla başlayan ve daha sonraları Arap Baharı adını alan protestolar ve değişim talepleri önce Mısır'ı ardından da 17 Şubat 2011'de Fethi Tarbil isimli insan hakları savunucusunun tutuklanması ile başlayan protestolar sonucu Libya'yı etkisi altına almıştır. 42 yıllık Kaddafi iktidarında Libya, gelişen ekonominin eşitsiz şekilde dağılıyor olması, işsizlik oranlarının giderek yüksek seviyede olması, aşiret yapısının ülkede etkin olmasından kaynaklı ülkenin batısı ve güneyi arasındaki siyasi çekişme ülkenin krizden etkilenmesinde ana etken olmuştur (Kibar, 2021, s. 142).

Demokratik taleplerin karşılanmadığı Libya'da özellikle öğrenci gruplarının demokrasi ve ekonomik değişiklik talepleri, otoriter rejimin sonunu hızlıca getirmiştir. Geniş katılımı ile gerçekleşen halk hareketi karşısında Kaddafi ve başında oğlunun bulunduğu 32. Tugay sivil gösterilere ağır silahlarla sert karşılıklar vermiştir. 17 Şubat 2011 tarihinde başlayan iç karışıklıkta yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir (Aydemir, 2021).

Ordunun olaylara sert müdahalesi ordu içindeki bir grup subayın ordudan ayrılarak silahlı gruplar kurmasına ve dünyanın bu çatışmalara müdahil olmasına sebep olmuştur. Muhalefetin yoğun çalışmaları sonucu Libya'nın Arap Birliği'ndeki üyeliği askıya alınmış, BM İnsan Hakları Konseyi, Libya yönetimini insan hakları ihlalleri konusunda uyarmıştır. Afrika Birliği Komitesi'nin de ateşkes konusundaki girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Londra'da dış işleri bakanları ve temsilcilerinin katılımı ile Libya'daki yönetim yasa dışı kabul edilmiştir. NATO, 17 Mart'ta 1973 sayılı BM hükmüyle Libya'ya müdahale kararı almış; Çin, Almanya, Brezilya, Rusya ve Hindistan karara karşı çekimser oy kullanırken ABD, Fransa ve Birleşik Krallık'ın da dahil olduğu on ülke evet oyu vermiştir. 19 Mart'ta BMGK'da Libya uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir. Yüksek komutadan belirli kişilerin ve tüm Kaddafi ailesinin mal varlıklarına el konulmuştur (BBC News Türkçe, 2011). 19 Mart'ta ABD ve Fransa öncülüğünde uluslararası koalisyon tarafından hava operasyonları başlatılmış, ardından 31 Mart Londra Konferansı ile birlikte askeri operasyonlar NATO'ya devredilmiştir.

Türkiye, bu dönemde BM'nin müzakere sürecini desteklemiştir. Türkiye Fayiz Sarrac'ın liderliğindeki BM'de yoğun çabalarla kurmaya çalıştığı Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni desteklemiştir. Çabalara rağmen Milli Genel Kongre ve Temsilciler Meclisi arasındaki mutabakat sağlanamamıştır. Temsilciler meclisi Fayeze El-Sarraj önderliğinde Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni (UMH) veto ederek kurulmasını engellemiştir. Hafter ve müttefikleri aşiretler 18 Mayıs 2014 tarihinde Trablus merkezli saldırılara başlamıştır. Bunun üzerine Hafter'e karşı Trablus'ta 'Libya Şafağı' isimli koalisyon kurulmuştur. Aynı zamanda Bingazi'de ise, Bingazi Şura Konsey birleşimi vücut bulmuştu (Council on Foreign Relations, 2024).

General Hafter önderliğindeki Libya Ulusal Ordusu, 18 Mayıs'ta stratejik Vatiyye Hava Üssü'nü Türkiye'nin de desteklediği Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne kaybederek ağır yenilgi almıştır. 21 Ağustos'ta imzalanan Ateşkes anlaşmasının ardından 24 Aralık 2021'de parlamento ve başkanlık seçimlerinin yapılması üzerinde anlaşılmıştır. 1 Şubat 2021'de yapılan oylama sonucunda 24 Aralık 2021'e kadar ülkeyi yönetecek geçiş rejiminde, Başkanlık Konseyi üyeleri, Yunus el-Menfi, Abdülhamid Dibeybe, Musa el-Koni ve Abdullah Hüseyin el Lafi olarak belirlenmiştir (BBC News Türkçe, 2021). Libya'da darbeci Hafter güçlerinin Trablus'a saldırıya geçmeleri dünya tarafından sessizlikle karşılanmıştır. Hafter kontrolündeki Libya ulusal ordusunun Libya'da faaliyet gösteren Türk şirketleri ve Akdeniz'de seyreden Türk gemilere yönelik oluşturduğu tehditler, Trablus'a yönelik saldırıların oluşturduğu istikrarsızlığın sivilleri tehlikeye atması ve yeni insani trajedilere yol açması, IŞİD ve El-Kaide gibi terör örgütlerinin eylemlerine uygun bir ortam oluşturması ve kitlesel göçleri tetiklemesinin kaçınılmaz olması Türkiye'yi krizin bir tarafı olmaya itmiştir (Canlı, 2020).

Türkiye, TBMM'den Libya'ya gerekli olduğu durumlarda asker gönderme yetkisini almıştır. Türkiye'nin asker gönderme amacı Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını güvence altına almak ve bölgenin istikrarını korumak olmuştur. Türkiye'nin Libya ile imzaladığı anlaşmaların devamlılığı Libya'nın siyasi istikrarıyla bağlantılı olmuştur. Bu nedenle Türkiye bu konuda taviz vermeyeceğini Libya tezkeresi ile açık bir şekilde belirtmiştir. Bu bağlamda 30 Aralık 2019'da Libya ile imzalanan Güvenlik ve Askeri İşbirliği Anlaşması çerçevesinde ve Libya hükümetinin çağrısı üzerine Libya'ya asker gönderme yetkisi talep edilmiş ve tezkere 2 Ocak'ta TBMM'de kabul edilmiştir. Anayasa'nın 92. maddesinin gereği olarak asker göndermenin iç hukuk süreci tamamlanmıştır (Kurt, 2020).

Türkiye ile Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti, 27 Kasım 2019’da iki ülkenin uluslararası hukuktan doğan haklarının muhafazası için “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” imzalamıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Başkanlık Konseyi Başkanı Fayez El-Sarraj arasındaki görüşmeler sonucunda her iki ülkenin dışişleri bakanlarınca imzalanan mutabakat iki ülkenin Akdeniz’de karşılıklı kıyıları arasında deniz yetki alanları sınırını belirlemiştir. Mutabakat muhtırasına dair onaylamayı uygun bulma yasası 5 Aralık 2019’da TBMM’de kabul edilmiş, 6 Aralık 2019’da Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından onaylanmış ve 7 Aralık 2019’da Resmi Gazete’de yayımlanarak Türkiye açısından yürürlüğe girmiştir (Acer, 2019, s. 11).

Doğu Akdeniz’de Libya ile imzalanan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşması’nın tamamlayıcısı nitelikte olan “Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakat Muhtırası” Libya hükümetinin isteği doğrultusunda imzalanmış ve 21 Aralık 2019 tarihinde TBMM tarafından onaylanmıştır. Anlaşma ile Türkiye, Libya’da BM nezdinde tanınan yasal tek temsilci olan Sarraj hükümetine yönelik Hafter ve destekçilerinin tehditlerinin bertaraf edilmesine ve Libya’nın toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik her türlü desteği sağlamaya hazır olduğunu belirtmiştir. Anlaşma kapsamında Türkiye’nin Libya’da ani Müdahale Güçleri’nin kurulmasına eğitim, mühimmat ve planlama desteği vermesinin yanı sıra, kara, deniz ve hava araçları için üs kurabilmesi, misafir askeri personel gönderebilmesi ve savunma sanayi alanında teknoloji transferi yapabilmesinin önü açılmıştır (T.C. İletişim Başkanlığı, 2020, s. 9). İlerleyen süreçte aralarında Yunanistan, Mısır, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve İsrail gibi aktörlerin bulunduğu bölge ülkeleri yoğun biçimde bu anlaşmalara karşı çıkmış ve Libya’nın başkenti Trablus’taki hükümete yönelik uluslararası baskı artmıştır. Hafter liderliğindeki ordu grubu başkent Trablus’u ele geçirmek ve uluslararası anlamda tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti’ni devirip askeri bir rejim kurmak amacıyla girişimlerini yoğunlaştırmıştır. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki etkinliğinden uzun süredir rahatsız olan bu ülkeler, Ankara’nın bölgedeki çıkarlarını korumada hayati öneme sahip olan anlaşmayı bahane ederek, uluslararası tanınırlığı olmayan ve BM tarafından silah ambargosuna tabii tutulan Hafter güçlerine yönelik desteklerini artırmışlardır (Mira, 2022, s. 26).

Türkiye’nin Libya’ya olan ilgisi Libya’daki darbeci güçler ile mücadele yanında aynı zamanda Doğu Akdeniz’de sınır problemlerinin çözümü de kapsamaktadır. Türkiye

Libya iç savaşının başından beri Libya'ya ilgisini sürdürmüştür. MİT'de diğer kurumlar gibi Libya'da var olmuş ve 2019 itibarıyla sahaya inmiştir. Aslında MİT, istihbarat diplomasisiyle birlikte Dışişleri Bakanlığı ile birlikte savaşın başından itibaren Libya ile ilgili çalışmalar yapmaktaydı. Müzakerelerin her aşamasında masa da olan MİT, bir yandan da Hafter güçlerini adım adım takip ederek Libya merkezi hükümetinin savaş boyunca başarılı bir strateji üretmesine yardımcı olmuştur. MİT diğer yandan TSK'nın Libya harekâtı öncesi öncü ve hazırlayıcı kuvvet olarak görev yapmıştır (Anadolu Ajansı, 2020a).

Türkiye'nin sahip olduğu İHA/SİHA kapasitesi, Libya'da UMH'nin ilerleyişinde büyük katkı sağlamıştır. MİT'in teknoloji ve bilgi paylaşımı savaşın seyrinin değişmesinde çok önemli rol oynamıştır (Politika Akademisi, 2020).

MİT, Hafter tarafından 2 yıl alıkonulan 7 Türk vatandaşını Kasım 2021 tarihinde Katar İstihbarat Servisi ile birlikte ortak operasyonla kurtararak Türkiye'ye getirmiş ve operasyonel faaliyetlerin Libya'da da sürdüğünü göstermiştir (Usul, 2021)

Türkiye, MİT aracılığıyla operasyonel alanda etkinlik gösterdiği gibi aynı zamanda diplomatik girişimlerle birlikte müzakerelerde de önemli görevler yerine getirmiştir (Anadolu Ajansı, 2020b). Türk yetkililer bu süreçlerde birçok kez Libya'ya ziyarette bulunmuş ve MİT Başkanı Hakan Fidan, Libya Başbakanı Abdulhamid Dibeybe ile 2023 yılında Trablus'ta bir araya gelmiş ve iki ülke arasındaki işbirliğinin pekiştirilmesini ifade etmişlerdir (TRT Haber, 2023)

Cumhurbaşkanı Erdoğan 2020 yılında Libya'da da siyasi çözüm yerine askeri yolları benimseyen darbeci Hafter'in ilerleyişinin durdurulmasında Milli İstihbarat Teşkilatımızın sağladığı istihbari ve operasyonel destek oyun değiştirici role sahip olduğunu belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2020b).

5.8.5.AZERBAYCAN ERMENİSTAN SAVAŞINDA TÜRKİYE

Ermenistan 1991'de Hankendi'niye, 1992'de Şuşa ve Hocalı'ya ardından da 1993'te Ağdam'a girmiştir. Savaş sonrası Ermenistan Ağdam'ı, Cebrayıl, Fuzuli, Gubadlı ve Zengilan illerini işgal etmiştir. Gerçekleşen işgaller sonrası Azerbaycan'ın yüzde 20'si işgal edilmiş ve bir milyona yakın Azerbaycanlı da yaşadıkları bölgelerden zorla göç etmiştir (Özgenç, 2020).

Rusya, Fransa ve ABD 24 Mart 1992 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) teşkilatı olarak Minsk Grubunu oluşturmuş ve Dağlık Karabağ sorununun

çözümü için uluslararası görev üstlenmiştir. Ancak bu oluşum başarı elde edememekle beraber aynı dönemde Minsk grubunun üyelerinden Rusya, 1993-1996 yılları arasında Ermenistan'a bir milyar dolarlık silah hibe etmiştir. Rusya'nın Ermenistan'a desteği uzun dönem devam etmiş ve Eski Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan, 2010-2018 yılları arasında Rusya'nın Ermenistan'a 50 bin tondan fazla silah gönderdiğini belirtmiştir (Özgenç, 2020).

Ermenistan'da 2018 yılında iktidara gelen Nikol Paşinyan arkasına Batı desteğini almış ve işgal halini sürdürmüştür. Paşinyan, Karabağ'ın Ermenistan'a ait olduğunu belirtmiş ve bu işgal halinin genişletilmesi gerektiğini savunmuştur. Ermenistan, 12 Temmuz 2020 yılında Tovuz ili yakınlarındaki bazı stratejik mevzileri ele geçirmek amacıyla saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırılar sonucunda sınırda uzun süre bir çatışma yaşanmış ve Azerbaycan ordusundan Tümgeneral Polat Heşimov şehit düşmüştür. Bu gelişmelerin ardından Azerbaycan halkı sokaklara dökülerek protestolara başlamıştır. Azerbaycan halkı protestolarda Ermenistan'ın saldırgan tavrının artık sonlanması gerektiğini savunarak Azerbaycan ordusunu ve hükümeti Ermenistan'a karşı büyük bir savaşa davet etmiştir. Bu olayların ardından Azerbaycan ordusu tatbikatları arttırmış ve Ağustos ve Eylül 2020'de Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ile ortak tatbikatlara başlamıştır (Rehimov, 2023).

27 Eylül 2020 tarihinde Azerbaycan işgale karşı geniş bir operasyon başlatmış ve 10 Kasım 2020'de kesin bir zafere ulaşmıştır. Uluslararası hukuka göre, bir ülkenin başka bir ülkeye kuvvet kullanarak sınırlarını değiştirme çabası hiç bir surette kabul edilmez ve saldırıya uğrayan ülke de kendi sınırlarını ve insanlarını korumak amacıyla meşru müdafaa hakkı kapsamında saldırıya karşılık verebilmektedir. Azerbaycan'da uluslararası hukuktan aldığı meşru müdafaa hakkı kapsamında sınırlarını korumuş ve Ermenistan'ı mağlup ederek 2. Karabağ Savaşı'nı kazanmıştır. 9 Kasım 2020'de Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya arasında ateşkes bildirisi imzalanmış ve Karabağ meselesine çözüm arama sürecine girilmiştir (Sarıkaya, 2020).

44 gün süren 2. Karabağ Savaşı sonucu Azerbaycan ordusu 2908 şehit vermiş ve 94 sivil Azerbaycanlı Ermenistan'ın saldırısı sonucu yaşamını yitirmiştir. Azerbaycan ordusu 5 şehir, 4 kasaba ve 286 köyü işgalden kurtarmıştır. Savaşı bitiren olay ise Azerbaycan'ın 8 Kasım 2020'de Türk şehri Şuşa'nın geri alması olmuştur (Yirmidört TV, 2023).

Karabağ Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Türkiye, hemen Azerbaycan'a desteğini açıklamış ve Azerbaycan ile ortak tatbikatlar başlatarak askeri ve teknik destek sağlamıştır. Dönemin TBMM Başkanı Mustafa Şentop, 2010 yılında Azerbaycan ve Türkiye arasında imzalanan Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması'na vurgu yapmış ve Türkiye'nin desteğini belirtmiştir. 14 Temmuz 2020 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan; Türkiye'nin, kadim dostluk bağları ve kardeşlik ilişkilerinin bulunduğu Azerbaycan'ın hakkına, hukukuna, topraklarına yönelik her türlü saldırının karşısında yer almakta asla tereddüt göstermeyeceğini ve Türkiye'nin Azerbaycan'a desteğinin süreceğini belirtmiştir (Kaplan, Yener ve Işık, 2020).

Savaşın başlamasından sonra Türkiye, Azerbaycan'a İHA ve SİHA desteği sağlamış ve bu hava desteği savaşın seyrini değiştirmiştir. İHA/SİHA kapasitesi savaşın teknik gidişatı haricinde psikolojik üstünlüğü de Azerbaycan'a vermiştir. Teknik desteğin yanında 17 Kasım 2020'de Türk askerlerinin Azerbaycan'a gönderilmesini içeren tezkere TBMM'de kabul edilmiştir (Erarslan ve Özdemir, 2021, s. 329).

MİT, savaş boyunca İHA/SİHA teknik desteğini sağlamış ve savaşın gidişatını etkilemiştir. Türkiye'nin Azerbaycan'a teknolojik olarak sağladığı Bayraktar TB2 SİHA'ları elde ettiği bilgiler ile operasyonel anlamda büyük etkinlik göstermiştir (Özdemir, 2020).

MİT savaş öncesinde, savaş sırasında ve savaş sonrasında da aktif olarak diplomatik görüşmelerin arka planında yer almıştır. Diplomatik görüşmelerin organize edilmesinde görev alan MİT, sahada da istihbarat ve özel faaliyetler sayesinde savaşın seyrinde önemli rol oynamıştır (Safi, 2021, s. 415).

Rusya'nın dış istihbarat servisi SVR'nin direktörü Sergey Narişkin, 2020 yılında yaptığı bir açıklamada Türk istihbarat teşkilatının Karabağ'da yaşananlara müdahil olduğunu hissettiklerini, buna dair birtakım unsurlar gördüklerini belirtmiştir (Savunma Sanayi Dergilik, 2020). Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2024 yılındaki, "Nasıl Karabağ'a Libya'ya gittiysek oraya da gideriz" açıklaması Türkiye'nin askeri ve teknik olarak bu bölgelerde bulunduğu görüşünü desteklemiştir (Türkiye Gazetesi, 2024).

5.8.6. FETÖ TERÖR ÖRGÜTÜ VE MİT'İN YURTDIŞI OPERASYONLARI

1960'lı yıllarda bir vaiz olan Fetullah Gülen, İzmir'de yaptığı vaazlarda adından söz ettirmiş ve etrafında bir çevre oluşturmaya başlamıştır. Fetullah Gülen ilerleyen

dönemlerde kitleleri kendi etrafında toplamış ve Işık Evleri isimli yapılarla kendi taraftarlarını bir arada tutmuştur. Fetullah Gülen ve cemaati kendisini bir hizmet hareketi olarak tanıtmışlardır. İlerleyen dönemlerde Gülen, yazıları ve konuşmaları ile birlikte özellikle ona inananlar tarafından mutlak bir otorite olarak görülmüştür (Toker, 2017, s. 122).

Örgüt sosyal ve eğitim alanlarında birçok faaliyet gerçekleştirmiş ve Türkiye’de bilinirliğini arttırmıştır. Açtıkları okullar, dershaneler ve yurtlar ile özellikle gençleri kendi taraflarına almaya çalışmışlardır. Maddi durumu az olan ailelerin çocuklarına sağladıkları ücretsiz eğitim hizmetleri ve yardımlar ile onları örgüte kazandırmışlardır. Kendi bünyelerine katılan gençlerin dini duygularını suistimal ederek örgütün lideri Gülen’e kayıtsız şartsız bağlı kişiler oluşturmayı ana hedef gören örgüt, aynı uygulamaları yurtdışında da gerçekleştirmiş ve dünyanın birçok ülkesinde yapılanmaya gitmiştir (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2019, s. 109).

Dini kavramları kendilerince yorumlayan örgüt, dini bir istismar alanı olarak görmüştür. Dini söylemleri yapılanmayı bir arada tutmak için kullanmış olan Gülen, örgütten ayrılmayı manevi bir kayıp ve dini bir hata olarak sunarak, mensupların örgüte olan bağlarını pekiştirmiştir (GZT, 2021).

FETÖ’nün temel stratejisi, genç yaşlardan itibaren bireyleri örgüte kazandırmak olmuştur. Bu amaç ile örgüt, eğitim kurumları ve dershaneleri aracılığıyla başarılı ve zeki öğrencileri hedef almıştır. Örgüt kurduğu dersane ve eğitim yapılarıyla birlikte üyeler kazanmış ve bunların örgütsel ideolojiye bağlılıkları artırılmıştır (Döşkaya, 2020, s. 1448).

Eğitim ve hizmet faaliyetlerini örgütsel faaliyetlerde kullanan FETÖ, bu faaliyetlerini devlet kurumlarına yerleşmek ve buralarda kendi yapılanmalarını kullanmak amacıyla gerçekleştirmiştir. Örgüt kamuya giriş sınavları olan KPSS ve askeri okullara giriş sınavlarında soruların çalarak, kamuya yerleşmeyi amaçlamıştır (Polis Akademisi, 2017, s. 32-33).

FETÖ, öncelikli olarak stratejik önemi olan kurumları hedef almış ve buralara sızmaya çalışmıştır. Sınav sorularının ele geçirilmesiyle polis ve subay yetiştiren okullara sızan örgüt, sadık üyeleri ile birlikte bu kurumlarda önemli pozisyonlara gelmiştir (Mutlu, 2022). Örgüt sadece emniyet kurumlarına sızmakla kalmayıp birçok önemli kuruma örgüt üyesi yerleştirmiştir. FETÖ’nün önemli devlet kademelerine eleman angaje etmesinde

kullandığı en etkin unsur gizlilik olmuştur. Önemli pozisyonlarda etkin olabilmek amacıyla dini inanışlarını gizleyen örgüt üyeleri kendi kimliklerini, inanışlarını ve örgüte olan bağlılıklarını çok iyi gizlemiştir. Devlet kurumlarına girip ilerleyen örgüt, ele geçiremediği önemli pozisyonları da örgüt üyesi olmayan personelin tasfiye edilmesi ve boşaltılan kadrolara kendi personelini yerleştirerek gerçekleştirmiştir. Kişilerin tasfiyesini tehdit, şantaj ve baskı ile uygulayan örgüt, bu amaçla çeşitli basın, yayın ve sosyal medya kanallarını da etkin kullanmıştır (Yaşar, 2019).

Devlet kurumları içine sızan ve kendine önemli bir yer edinen FETÖ, devlete karşı ilk ayaklanmasını 2011 yılında gerçekleştirmiştir. 7 Şubat 2011 tarihinde dönemin Cumhuriyet Savcısı Sadrettin Sarıkaya tarafından MİT Müsteşarı Hakan Fidan ve dört üst düzey yetkili ifade vermek üzere savcılığa çağırılmış ve tutuklanmaları istenilmiştir. Dönemin Başbakanı Erdoğan'ın araya girerek engellediği bu sürecin arka planında MİT'in sivilleşmesi, Türkiye dış politikasında inisiyatif alma yeteneği yer almıştır. MİT içinde yaşanan değişim ve dönüşüm FETÖ yapılanmasını rahatsız etmiş ve ilk darbeyi açık şekilde 7 Şubat girişimiyle yapmıştır. 7 Şubat ile birlikte FETÖ, MİT'i terör ile işbirliği içinde gibi göstermek istemiş ve bir soruşturma açmıştır (Akbulut ve Yeşildal, 2024).

FETÖ'nün ülkede ve devlet kurumlarında etkinliğini gören devlet yetkilileri, sorunun ana kaynağı olan örgütün eleman kaynağı olan dershanelerin kapatılması kararını almış ve önemli kişilere operasyonlar düzenlemiştir. Devlet içinde yapılan FETÖ mensupları tarafından 17-25 Aralık tarihlerinde yolsuzluk iddiası ileri sürülerek bir dizi soruşturma başlatılmış ve iş adamı, bürokrat ve memurların da bulunduğu çok sayıda kişiye yönelik kara para aklama, altın kaçakçılığı ve kamu görevlilerine rüşvet iddialı soruşturmalar başlamıştır. Aradan 8 gün geçmesinden sonra ise 96 kişinin bulunduğu ikinci soruşturma başlamıştır. 17-25 Aralık sonrasında birçok dinleme tapeleri, montaj olduğu belirlenen ses kayıtları ortaya atılmış ve Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı bir darbe girişimi olmuştur (Sırıklı ve Kılıç, 2017).

17-25 Aralık soruşturmaları gündemi meşgul ederken çok kısa süre sonra 19 Ocak 2014'te Suriye'ye giden 3 tır, Hatay'da savcılık emriyle yapılan bir jandarma-polis operasyonu ile durdurulmuştur. Suriye'ye terör örgütlerine silah götürdüğü iddia edilen tırlar FETÖ mensubu savcı ve polisler tarafından kanunlara aykırı şekilde durdurulurken tırlardan çekilen resimler medyaya servis edilmiş ve Türkiye terörü destekleyen ülke olarak lanse edilmek istenmiştir (Hamsici, 2017).

Bu gelişmelerin ardından artan FETÖ tehdidi üzerine Milli Güvenlik Kurulu, 30 Ekim 2014 tarihinde aldığı kararda FETÖ'yü paralel bir devlet yapılanması olarak tanımlamış ve bu yapıyı ulusal güvenliğe tehdit oluşturan yapılanma olarak güvenliği tehdit eden örgütler listesine eklemiştir. MGK kararının ardından MİT ve güvenlik diplomasisi FETÖ hakkında gerekli çalışmalara başlamış ve örgütü yakın takibe almıştır. MİT örgütün gizli haberleşme uygulaması Bylock'u 2015 sonlarında fark etmiş ve bu uygulamaya sızmayı başarmıştır. MİT şifreli yazışma programını kullanan kişileri ve mesajlaşmaları uzun bir çalışma sonrası deşifre etmiş ve bu isimleri 81 il savcılık ve emniyetiyle paylaşmıştır (Çiftçi, 2022).

Türkiye'nin siyasi istikrarını ve devletin bütünlüğünü bozmaya yönelik gerçekleştirilen 15 Temmuz başarısız darbe girişiminin başarısızlığının en büyük nedenlerinden biri MİT'in başarısı olmuştur. Basında yer alan haberlere göre 15 Temmuz 2016 günü MİT karargâhına bir subay gelmiş ve yetkililerle görüşmek istemiştir. Gelen kişi Kara Havacılık Okulu'nda görevli bazı askerler tarafından MİT Başkanı Hakan Fidan'a yönelik bir operasyon olacağına ilişkin bilgiler vermiştir. Bunun üzerine bir değerlendirme yapan MİT müsteşarı Hakan Fidan, Genelkurmay Başkanlığı'na Genel Kurmay Başkanı Hulusi Akar ile görüşmek üzere hareket etmiştir. Karargâhtaki bu hareketliliği gören FETÖ üyesi askerler darbe saatini erkene almak zorunda kalmış ve bu nedenle istenilen organizasyonun sağlanamadığı kamuoyunda değerlendirilmiştir (Aydın, 2021).

MİT, darbe sonrası kurulan 15 Temmuz Darbe Girişimi Komisyonu'na 36 sayfalık bir rapor göndermiş ve bu raporda darbe süreciyle ilgili konulara açıklık getirilmiştir. Raporda istihbarat kurumlarının terör örgütlerine yönelik faaliyetlerinde daha etkin olabilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği tavsiye edilmiştir (NTV Haber, 2017).

MİT'in internet sitesinde MİT'in FETÖ ile mücadelesinde kararlılık vurgusu yapılarak örgütün yurt içindeki hareket alanının ortadan kaldırıldığı, finans kaynaklarının ele geçirildiği, paralel devlet yapılanması niteliğindeki yapıların adalete teslim edildiği belirtilmektedir. MİT, FETÖ ile yurt dışında da sistematik bir mücadele sürdürerek teknik ve hukuki imkânları kullanarak örgüt mensuplarının mevcudiyetinin bulunduğu her alanda firari örgüt mensuplarının hareketliliği, örgüt unsurlarının para trafiği, örgüt yöneticilerinin gerek bulundukları ülkelerdeki temasları gerekse Türkiye ile devam eden irtibatları, örgütü idare eden çekirdek yönetim kadrosunun planlamaları, geleceğe yönelik

hazırlıkları, bu kadro arasında geçmişe dayanan rekabet ve hizipleşmeleri takip altında tutulmakta olup uygun şekilde müdahaleler gerçekleştirmektedir. FETÖ'nün firari sorumlularına ve kilit kadrolarına yönelik yürütülen çalışmalar neticesinde 2016 yılı sonrasında 28 ülkeden toplam 114 örgüt mensubunun yakalanmıştır (MİT, 2024d).

MİT, özü itibarıyla siyasal iktidarı aldatma ve zor kullanma yolu ile ele geçirme amacı taşıyan FETÖ/PDY ile mücadelede, Teşkilat tarafından stratejik çerçevede, uzun vadeli ve istikrarlı şekilde sürdürülmesi zorunlu çok boyutlu bir terörle mücadele alanı olarak ele almakta olup, örgütün taşıdığı tehdit potansiyeli yok edilinceye kadar mücadeleye devam edeceğini bildirmektedir (MİTe, 2024).

MİT, 15 Temmuz'dan günümüze kadar yurtdışında birçok operasyon yapmış ve FETÖ firarilerin ülkeye getirilmesine ve örgüt yapısının ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. MİT dünyanın birçok yerinde FETÖ mensuplarını yakalamış ve adalete teslim etmiştir. MİT Balkanlarda, Orta Afrika'da, Avrupa'da, Orta Doğu'da, Güney Amerika'da, Rusya'da, Ukrayna'da, Orta Asya Türk Devletleri'nde ve dünyanın birçok yerinde birçok başarılı operasyon gerçekleştirmiştir (Safi, 2021: s. 364). MİT'in yakaladığı FETÖ üyelerinin yakalandığı ülkelere örnek olarak Somali, Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Ukrayna, Makedonya, Arnavutluk, Irak, Nijerya, Pakistan, Bangladeş, Afganistan, Bosna Hersek ve Kosova verilebilir (Yeni Şafak, 2018). 2023 yılında Cumhurbaşkanlığının bütçesi üzerinde sunum yapan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay: "Teşkilat, yürüttüğü istihbarat diplomasisi faaliyetleriyle, çeşitli ülkelere 100'den fazla FETÖ mensubu teröristin ülkemize iadesini de sağlamıştır" açıklaması ile MİT'in başarısını ortaya koymuştur (Sözcü TV, 2022).

5.8.7. Afrika'da MİT Operasyonları

Afrika, stratejik konumu, doğal kaynakları ve genç nüfusuyla dünya güçlerinin uzun yıllardır ilgisini çekmektedir. 2000'lerin başından itibaren Afrika açılımı politikasıyla birlikte Türkiye, Afrika'yı dış politikasının önemli odak alanlarından biri haline getirmiş, özellikle 2005 yılında "Afrika Yılı" ilanı ile kıtaya diplomatik, ekonomik, insani ve güvenlik alanlarında somut adımlar atmıştır. Bu strateji kapsamında MİT, Türkiye'nin bölgesel nüfuz ve güvenlik hedefleri doğrultusunda Afrika'da aktif rol üstlenmiştir (Kökçam, 2021).

MİT'in kıtadaki faaliyetleri arasında radikal terör örgütlerine karşı yürütülen istihbarat destekli operasyonlar ön plana çıkmaktadır. El-Kaide ve DEAŞ'ın Afrika'daki

etkinlikleri yakından izlenmiş ve bu grupların Türkiye'ye yönelik tehditlerinin önlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca FETÖ' nün kıtadaki uzantılarına yönelik operasyonlarla birçok ülkede firari üyeler etkisiz hale getirilerek Türkiye'ye getirilmiştir.

Türkiye, Afrika'daki büyük güç rekabetinde elini güçlendirmek amacıyla Sahra Altı Afrika'da Fransa etkisine karşı alternatif güvenlik ve diplomatik yapılar geliştirmiştir. Françafrique olarak adlandırılan Fransız istihbarat ve güvenlik egemenliğine karşı Türkiye, “yerel ortaklıklar” kurarak bu yapıya karşı stratejik denge yaratmayı amaçlamıştır (Demirtaş, 2024).

Enerji ve maden zengini Nijer ile Sudan'da Türkiye, güvenli erişim sağlamak amacıyla askeri ve istihbari iş birlikleri kurmuş; uranyum, altın ve petrol gibi stratejik kaynakların Türkiye'nin enerji güvenliği politikalarında kullanılmasını sağlamıştır (Cumhuriyet, 2024).

5.8.7.1. FETÖ' nün Gabon Yapılanmasına Yönelik Operasyon

10 Nisan 2018'de Gabon'un Libreville kentinde gerçekleştirilen operasyon, MİT'in FETÖ' nün Sahra Altı Afrika yapılanmasına karşı yürüttüğü güvenlik stratejisinin önemli bir örneği olmuştur. Operasyonun ana hedefi, FETÖ/PDY üyesi üç üst düzey yöneticinin yakalanarak Türkiye'ye getirilmesiydi. Anadolu Ajansı kaynaklarına göre bu hedef başarıyla gerçekleştirilmiş, şahıslar Libreville'den özel uçakla Türkiye'ye getirilerek adli makamlara teslim edilmiştir (Anadolu Ajansı, 2018b).

Bu operasyon, FETÖ' nün Afrika yapılanmasına büyük bir darbe vurmanın yanı sıra MİT'in yurt dışı operasyon yeteneğini de gözler önüne sermiştir. Dönemin Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ, 18 ülkeden 80 FETÖ üyesinin yurt dışından getirildiğini ve operasyonların süreceğini belirtmiştir (Time Türk, 2018).

5.8.7.2. El-Kaide Üyesinin Yakalanması

10 Ekim 2024'te MİT'in yürüttüğü titiz bir istihbarat operasyonu sonucunda, El-Kaide üyesi Ahmet Baykara Afrika'da gerçekleştirilen nokta müdahalesiyle yakalanmıştır. Baykara'nın, Suriye İdlib'deki Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) üslerine ve konvoylarına yönelik terör saldırılarının planlayıcısı olduğu tespit edilmiştir. Takip edildiğinin anlaşılması üzerine Afrika'ya kaçan Baykara, MİT'in önceden tespit ettiği yerde etkisiz hale getirilmiş ve özel uçuşla Türkiye'ye getirilmiştir (Şimşek, 2024).

Sorgu süreçlerinde Baykara, Suriye'deki eylemlerini itiraf etmiş, Türkiye'deki bazı

hassas hedeflere yönelik planlardan sorumlu olduğunu belirtmiş ve birlikte hareket ettiği şahıslar hakkında bilgi vermiştir (NTV, 2024).

Operasyon, MİT'in sahada etkin istihbarat ve güvenlik koordinasyonunu ve dış operasyon kapasitesini somut şekilde ortaya koymuştur. Afrika, terörle mücadelede kritik bir rol oynamaktadır. El-Kaide gibi radikal örgütlere karşı bu tür operasyonlar, MİT'in uluslararası işbirliği ve stratejik kabiliyetlerinin göstergesi olmaktadır.

5.8.7.3. Kenya'da Kaçırılan İtalyan Vatandaşının Kurtarılması

2023 yılında MİT, güvenlik koşullarının zor olduğu Kenya'da kaçırılan bir İtalyan vatandaşını kurtarmak için kapsamlı bir operasyon düzenlemiştir. Terör örgütleri ve organize suçların aktif olduğu bu bölgede Türkiye'nin yurtdışındaki vatandaşlarının güvenliği için uluslararası işbirliği ve titiz istihbarat analizleri gerçekleştirilmiştir (Yavuz, 2020).

Kaçırılan vatandaşın yer tespiti MİT'in derinlemesine takip ve risk analizleri sonucunda yapılmıştır. Yerel güvenlik güçleriyle koordinasyon sağlanmış, siyasi ve sosyal dinamikler göz önüne alınarak operasyon gizlilikle planlanmıştır (TRT Haber, 2020).

MİT ekipleri, bölgeye sızma ve kurtarma için özel taktikler uygulamış, karşılaşılabilecek dirençlere karşı hazırlıklı olmuştur. Bu müdahale, Türkiye'nin Afrika'daki vatandaşlarının korunmasında devletin kararlılığını ve MİT'in operasyonel kapasitesini göstermiştir.

5.8.7.4. Mısır ve Türkiye ilişkilerinde MİT'in Rolü

2011 yılındaki Arap Baharı'nın ardından Mısır'da Muhammed Mursi'nin iktidara gelişiyle birlikte Türkiye-Mısır ilişkilerinde dikkat çekici bir yakınlaşma dönemi yaşanmıştır. Bu dönemi iki ülke arasındaki ilişkilerde “altın çağ” olarak nitelendiren yorumların doğmasına neden olmuştur. Ancak 2013 yılında General Abdülfettah es-Sisi liderliğinde gerçekleşen askeri darbe, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesine yol açmıştır (Çelikcan ve Cavlak, 2021, s. 600-601). Bu gelişmeden sonra, Ankara ve Kahire arasındaki resmi ilişkiler dursa da istihbarat kurumları üzerinden temaslar devam etmiştir. Özellikle Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT) bu süreçte önemli bir rol üstlendiği ifade edilmektedir. 6 Ağustos 2020 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın “Şu anda istihbarat örgütümüz, onların istihbarat örgütüyle görüşmelerini devam ettiriyor, devam ettirecek.” ifadesi dikkat çekmiş ve MİT'in kriz zamanlarında arka kapı diplomasisi yürütme kabiliyetinin altı çizilmiştir (Ergin, 2020).

Bu dönüşümün en somut örneklerinden biri, eski MİT Başkanı Hakan Fidan'ın diplomatik normalleşme süreçlerindeki rolüdür. Fidan, özellikle 2021 sonrası Mısır, BAE ve İsrail ile yürütülen diplomatik temaslarda, dışişleri bakanlığı öncesi döneminde de aktif biçimde yer almıştır. Uluslararası basında Hakan Fidan'ın “arka kapı diplomasisinin mimarı” olarak anılması, MİT'in klasik istihbarat görevlerinin dışına taşan etkisini göstermektedir (Milliyet, 2023). Dışişleri Bakanı olarak atandıktan sonra da bu rolünü sürdüren Fidan, 2024 yılında Kahire'de Mısır Dışişleri Bakanı Bedir Abdulati ile yaptığı ortak basın toplantısında, iki ülke arasında yeniden başlayan iş birliğinin “güçlü temeller üzerine inşa edileceğini” vurgulamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024).

2023 yılı Haziran ayında Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı'na atanan İbrahim Kalın da bu kurumsal devamlılığı sürdürmektedir. Cumhurbaşkanlığı Sözcülüğü ve güvenlik konularında danışmanlık görevleri nedeniyle dış politika ve güvenlik alanlarında deneyim sahibi olan Kalın'ın MİT Başkanı olarak atanması, teşkilatın siyasi ve diplomatik boyutlarındaki etkinliğini koruma stratejisinin bir parçası olarak yorumlanmıştır (Akan, 2023).

Tüm bu gelişmeler ışığında, MİT'in sadece güvenlik odaklı bir kurum olmanın ötesine geçerek Türkiye'nin dış politikasında etkili bir stratejik aktör hâline geldiği söylenebilir. Mısır örneği, bu dönüşümün çarpıcı bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

5.8.7.5. Somali ve Sudan Diplomasisinde MİT

Somali özelinde, Türkiye'nin 2011'den bu yana geliştirdiği askeri, insani ve diplomatik varlık; MİT'in sahadaki etkinliğiyle daha da derinleşmiştir. Türkiye'nin Mogadişu'da kurduğu askeri eğitim üssü "TURKSOM", Somali ordusunun yeniden yapılandırılmasında kilit rol oynamaktadır (Daban ve Aktaş, 2024, s. 75). Bu yapının arka planında ise MİT'in istihbarat desteği, güvenlik koordinasyonu ve yerel kurumlarla ortak çalışmaları yer almaktadır (Çelikdönmez, 2018). 30 Nisan 2024'te MİT Başkanı İbrahim Kalın'ın Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud ve Ulusal İstihbarat ve Güvenlik Ajansı Başkanı ile yaptığı görüşme, bu iş birliğinin yüksek düzeyde sürdüğünü göstermiştir (HÜR24, 2024). Görüşmede, terörle mücadele, güvenlik iş birliği, bölgesel istikrar ve Somali-Türkiye ilişkilerinin geleceği detaylı şekilde ele alınmıştır (Çelikdönmez, 2018).

Sudan cephesinde ise MİT'in faaliyetleri hem operasyonel hem de diplomatik düzeyde gözlemlenmiştir. 2018 yılında Sudan'da yakalanarak Türkiye'ye getirilen ve “FETÖ'nün

finans ağını yöneten isimlerden biri” olan Memduh Çıkmaz’ın iadesi, MİT’in dış operasyon yetkinliğini ortaya koymuştur (Hürriyet, 2018). Ayrıca Sudan’daki iç savaş ve darbe süreçlerinde MİT, özellikle Egemenlik Konseyi ile doğrudan temas kurmuş; bu kapsamda Hakan Fidan, 2023’te Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Abdülfettah el-Burhan ile görüşmeler yapmıştır (Yeni Akit, 2023). Türkiye, bu dönemde hem FETÖ bağlantılı unsurların takibi hem de Afrika’da istikrarsızlığın önlenmesine yönelik askeri ve istihbari girişimlerde bulunmuştur (Yaşar, 2023).

2017 sonrasında kurumsal yapısı güçlendirilen Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), Afrika’da Türkiye’nin dış politikasını destekleyen stratejik bir aktör hâline gelmiştir. Sudan, Somali, Libya ve Çad gibi ülkelerde MİT, istihbarat diplomasisi, güvenlik iş birlikleri ve yerel yönetimlerle koordinasyon yoluyla hem terörle mücadele hem de bölgesel nüfuz artırma faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu süreç, MİT’in dış politika uygulamalarında yalnızca bilgi toplayan değil, sahada etkin bir yapı hâline geldiğini göstermektedir.

5.9. OPERASYONEL İSTİHBARAT VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MİT ETKİSİ

5.9.1. İstihbarat Örgütlerinin Operasyonel Faaliyetlerde Hukuki Dayanağı

5.9.1.1. İstihbarat Servislerinin Faaliyetleri

İstihbarat, devletlerin güvenlik bürokrasisinin yanında dış politikasında, kültürel faaliyetlerinde, eğitimde, sağlıkta yani devleti ilgilendiren birçok konuda çok önemli yer tutmaktadır. Ülkelerin kendilerine ait sadece istihbarat toplama (espionaj), istihbarata karşı koyma (kontr-espionaj), terörle mücadele (kontr-terörizm), stratejik istihbarat üretme, güvenlik tahkikatı, özel/örtülü operasyon gerçekleştirme ve uluslararası suç örgütleriyle mücadele konularında uzmanlaşan istihbarat örgütleri olmakla beraber, ülkelerin kendi kolluk kuvvetlerinin, askeri güçlerinin, mali kurumların kendi istihbarat birimleri de bulunmaktadır. İstihbarat örgütlerinin yapıları bulundukları ülkelerin jeopolitiğine, tehdit ve çıkar algılarına göre değişiklik göstermektedir. Soğuk Savaş dönemiyle kurumsal yapılara kavuşan istihbarat örgütleri dönemin şartlarında çok önemli görevler üstlenmiştir. Soğuk savaş dönemi aktif çatışma alanlarının olmadığı ancak ülkelerin birbirine nüfuz etmeye çalıştığı, birbirleri hakkında askeri, teknolojik bilgileri elde ettikleri ve bölgesel şekillenmelere girmeye çalıştıkları bir dönem olmuştur. Bu nedenle de istihbarat dönemin en önemli gerekliliklerinden biri olmuştur. Soğuk Savaş döneminde birçok istihbarat servisinin kurulması bu gerekliliği kanıtlamaktadır. ABD

Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) 1947 yılında, Sovyetler Birliği Devlet Güvenlik Komitesi (KGB) 1949 yılında, İsrail İstihbarat ve Özel Görevler Enstitüsü (MOSSAD) 1951 yılında ve 1965 yılında da Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) kurulmuştur (Tatlı, 2022).

Temel olarak incelendiğinde üç adet istihbarat servis geleneği göze çarpmaktadır. Bunlar Anglo Sakson, Amerika ve Rus istihbarat sistemleridir.

Anglo Sakson istihbarat geleneği kendisini doğduğu toplumdan almaktadır. Sömürgeci bir geleneği temsil eden Anglo Saksonlar'da yüzyıllar boyu ülkeleri dışında yaptıkları sömürgeci ve emperyal faaliyetler, kendi istihbarat servislerinin de bu yönde gelişmesine sebep olmuştur. Bu istihbarat düşüncesinde, ülkeler örtülü operasyonlar (suikastler, darbeler, yapay şiddet eylemleri), ekonomik-siyasi-askeri faaliyetler ile istedikleri ülkeleri istedikleri şekilde manipüle etme ve istikrarsızlığı olağanlaştırmaya çalışmaktadırlar. İstihbarat servisleri de bu yönde gelişimlerini sağlamış ve derin bir tecrübe sağlamıştır (Dikkaş, 2024).

Rus istihbarat sistemi genel olarak kendisini güvenlik üzerine inşa etmiş bir yapıya sahiptir. Dünyadan izole olan SSCB, diplomatik ilişkileri geliştirememiş ve illegal faaliyetlere önem vermiştir. Rus istihbarat sistemi diğer ülkelere göre kıyaslandığında daha acımasız bir yapıya sahiptir. Örtülü operasyonlar konusunda Anglo Saksonlar'dan farklı olarak nokta suikastları daha çok öne çıkan Rus istihbarat yapısında hiçbir şekilde affi olmayan iki konu vatana ihanet ve casusluk olmuştur (TASAM, 2023).

Amerikan istihbaratına ise şekil veren en önemli unsur 19. Yüzyılda ABD Başkanı James Monroe'nun kongreye sunduğu doktrin olmuştur. Bu tarihten sonra ABD izolasyonist bir dış politika tercih etmiş ve bunu tüm kurumları ve sistemleriyle uygulamaya koymuştur. Merkeze kendisini koyan ABD İstihbarat yapısı kontr-espiyonaj konularında oldukça başarılı faaliyetlerde bulunurken kendini dünyadan uzaklaştırmasıyla beraber farklı ülkelerde ki espiyonaj faaliyetlerinde de büyük bir yetenek ve tecrübe kazanmıştır (Aksu, 2019, s. 42-44).

5.9.1.1.1. Espiyonaj

Espiyonaj bir ülkedeki istihbarat servislerinin farklı ülkelerde, örgütlerde veya farklı aktörlerde kendileri için gerekli her türlü konuda bilgi toplama faaliyetidir. Espiyonaj faaliyetlerinin gerçekleştirebilmesi için espiyonaj istihbarat çarkından faydalanılmaktadır. Espiyonaj istihbarat çarkı altı adımdan oluşmaktadır.

1) İstihbarat ihtiyaçlarının tespiti ve yönlendirilmesi: İstihbarat servisinin müşterisi olan

karar alıcılar güvenlik birimlerinden ve istihbarat birimlerinden bilgiler talep eder, istihbarat servisi de kendi içinde gerekli kompartımantasyonlara uygun şekilde görev paylaşımı yapar ve karar alıcılardan gelen talepler gerekli birimlere yönlendirilir.

2) Haberlerin toplanması: Espiyonaj adı verilen bu bölümde istenilen bilgiler haber toplama yöntemleriyle beraber hedeften toplanarak yetkili yerlere rapor ile sunulur.

3) Haberin işlenmesi: Ham bilgiler belirli analizlere tabi tutularak yararlı bilgi haline dönüştürülür. Bu yararlı bilgiler tam olarak istihbarat bilgisi olur.

4) İstihbaratın analizi ve üretilmesi: Arşivlerden alınan bilgiler, elde edilen istihbarat bilgileriyle harmanlanır ve işe yarar karar alıcının isteğine uygun bilgiler üretilerek rapor edilir.

5) İstihbaratın yayımı: İstihbarat servisleri topladıkları bilgileri raporlaştırarak karar alıcılara sunar.

6) Değerlendirme ve geri besleme: Karar alıcılar elde ettikleri raporların işlerine yarayıp yaramadığını inceleyerek istihbarat servisine gerekli eksikleri bildirir ve bu çark gerekli durumlarda yeniden başlar (Yılmaz, 2019).

5.9.1.1.2. Kontrespiyonaj

Kontrespiyonaj, Türk istihbarat sisteminde istihbarata karşı koyma olarak tanımlanmaktadır. Bir devletin kendisine ait bilgilerin başka istihbarat servisleri tarafından ele geçirilmemesi için yapılan faaliyetlere kontrespiyonaj denmektedir (Darıcılı, 2022, s. 9).

MİT'in internet sitesindeki tanımlamaya göre kontrespiyonaj yabancı devlet, istihbarat servisleri, kuruluş ve şahısların Türkiye'ye yönelik casusluk faaliyetlerinin tespiti ve engellenmesi çalışmalarıdır. Bu çalışmalar kapsamında MİT, istihbarat toplayıcılarının erişebileceği bilgi ve kaynakları sınırlamak için güvenlik önlemleri almakta (gizlilik); istihbarat toplayıcılarına yanlış, eksik veya çelişkili bilgiler sunarak gerçeği anlamalarını veya doğru karar vermelerini engellemekte (yanıltma); istihbarat toplayıcılarının kimliğini, konumunu, niyetini, kaynaklarını, zaafılarını ve yöntemlerini tespit etmekte (karşı istihbarat); istihbarat toplayıcılarının faaliyetlerini engellemek veya bozmak için aktif veya pasif müdahalelerde bulunmakta (karşı eylem); istihbarat analistlerinin, karar vericilerin veya kamuoyunun algılarını, tutumlarını, inançlarını veya davranışlarını etkilemeye çalışan düşman propagandasını çürütmekte veya etkisiz hâle getirmektedir

(MİT, 2024f).

Kontrespiyonaj istihbarat çark modeli beş adımdan oluşmaktadır.

1) Tespit: Ülkeye yönelik espionaj faaliyetlerinin belirlenmesi kontrespiyonaj açısından en önemli noktadır. Ülkede iç istihbarat birimleri ve güvenlik birimleri tarafından toplanan bilgiler ışığında o ülkede faaliyet gösteren ve tehdit oluşan örgüt ve yapıların belirlenmesidir.

2) Hulul etme: Hedef örgüt veya yapının kontrespiyonaj faaliyetleriyle beraber teknik ve insani yöntemlerle kontrol altına alınarak, teknik ve fiziki yöntemlerle bilgi tesis edilmesidir.

3) Bilgi Temini: Hulul etme sonucu ve espionaj faaliyetleri sonucu elde edilen haberlerin toplanması ve dokümantasyon edilmesidir.

4) Engelleme: Kendi ülkende faaliyet göstermek isteyen bir istihbarat servisini, harekete geçmeden müdahale ederek engelleme aşamasıdır.

5) Nihayatlendirme: Karar alıcının kararıyla beraber, kendi ülkeneye espionaj faaliyeti gerçekleştiren yabancı istihbarat personellerinin engellenmesi durumunda ona uygulanacak prosedür ile nihayete kavuşturmadır. Bu prosedür tutuklama, istenmeyen adam ilan etme, sınır dışı etme gibi yöntemlerden biri olmaktadır (Johnson, 1986, s. 5-8).

5.9.1.1.3. *Kontrterörizm*

Bir terör örgütünün yıkıcı ve bölücü amaçları doğrultusunda uyguladığı eylem ve stratejilerin tespit edilerek engellenmesi kontrterörizm olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de terörizm 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda: “Cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasa’da belirtilen Cumhuriyet’in niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti’nin ve Cumhuriyet’in varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.” olarak açıklanmıştır (3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu, 1991). Terör eylemleri geleneksel anlamda kendi ülke sınırları içinde mevcut yapıyı ve düzeni bozmak, korku salmak ve ülkeyi belli çıkarlar doğrultusunda sevk etmek anlamında tanımlanırken

günümüzde ise terörizm ülke sınırlarını aşmış ve uluslararası suç örgütleri ve farklı terör yapılarıyla bağlantılı ulus ötesi bir hal almıştır. Bu durum terörle mücadelenin konseptini değiştirmiş ve kolluk güçlerinin yetki alanını aşır devletlerarası bir sorun haline gelmiştir. 1970'lerden beri terör ile mücadele veren Türkiye terörle mücadeleyi hem ülke içi hem de ülke dışı sınır komşularının içinde yer alan yapılarla sürdürmüştür. Terör ile mücadele bir kolluk faaliyeti gibi görünmekle beraber istihbarat faaliyetleri bu mücadelede oldukça önem arz etmektedir.

Terörle mücadele uzun dönemli ve kısa dönemli süreçleri kapsamaktadır. Uzun dönemde stratejik istihbarat önemli yer tutmakta iken özellikle nokta operasyonlar ve üst düzey kişilere yapılan faaliyetlerde operasyonel faaliyetler önem arz etmektedir. Terörle mücadelede örtülü operasyonlar, operasyonel faaliyetler, angaje edilen elemanlar önemli terörle mücadele stratejilerinden bazılarıdır (Karaağaç, 2020).

Kontrterör istihbarat çarkı modeli dört adımdan oluşmaktadır.

- 1) Tespit: Ülke aleyhine faaliyet gösteren terör yapılarının ve bağlantılarının belirlenerek tüm organizasyonun tanımlanarak, risklerin tespit edilmesi aşamasıdır.
- 2) Hulul etme: Terör odaklarına takip, gözetleme haber toplama ile yakınlaştıktan sonra örgüt içinden kişilerle veya örgüte yeni sokulan istihbarat personelleri tarafından angaje olma, sızma adımdır.
- 3) Bilgi temini: İstihbarat servisinin angaje elemanları, teknik istihbarat faaliyetleri, saha haber toplama elemanları yöntemleriyle terör örgütü yapı ve faaliyetleri hakkında bilgi toparlanma aşamasıdır.
- 4) Engelleme ve Nihayetlendirme: Bilgi temini yapılan terör yapılarının faaliyetlerine göre karar alıcıların inisiyatifinde uygun yer ve zamanlarda yapılan örtülü operasyonlar, yurt dışı operasyonlar ve kolluk kuvvetlerinin yurt içi faaliyetleriyle beraber örgüte yapılan engelleme faaliyetleridir (Gray and Slade, 2008).

5.9.1.1.4. Özel/Örtülü Faaliyetler

İstihbarat servisleri bilgi toplama faaliyetleri ile birlikte hedef ülke, örgüt veya kuruluşların kendileri ile ilgili plan, program veya faaliyetleri hakkında bilgi toplayarak gelecek perspektifi hazırlamaktadırlar. Hedefin kapasitesi, niyeti hakkında toplanan bilgiler ülkenin politika üretme kurumlarına veya kişilerine raporlanarak ülkenin stratejisi belirlenmektedir (Darıcılı, 2022, s. 102).

Örtülü faaliyet kapsamında ülkeler birçok farklı yöntem tercih etmektedir. Gizliliğin esas olduğu bu faaliyetler kapsamında sınır ötesi faaliyetler, hedef ülkedeki ayrılıkçı veya muhalif grupların ekonomik, askeri veya eğitsel yönden desteklenmesi, gerekli durumlarda yarı askeri faaliyetler, düşük yoğunluklu çatışmaların oluşturulması veya desteklenmesi olmaktadır (Kaynak, 2019, s. 58).

Hedef örgüt veya devlet hakkında elde edilen bilgilerin oluşturduğu raporlara istinaden seçilen örtülü faaliyet yöntemlerinin seçiminde etkili olan en önemli konu amacın saptanmasıdır. Hedef hakkında belirlenen amaca göre bazı durumlarda kamuoyu şekillendirme ve yönlendirme amacıyla yapılan operasyonlar daha çok politik veya eğitsel yöntemlerle uygulanmaktadır. Hedef ülkede karar almada etkili veya amaca yönelik uygun kişi veya grupların yönlendirilmesi faaliyetleri farklı yöntemlerle yapılmaktadır. Bazı durumlarda maddi veya manevi destekleme yöntemleri uygulanırken bazen de tehdit şantaj yöntemleri uygulanmaktadır. Bu kişi veya grupların eğitilmesi veya yönlendirilmesi de önemli bir örtülü faaliyettir (Yıldız, 2024).

Özel/Örtülü istihbarat çarkı dört adımdan oluşmaktadır.

- 1) Sorunun tespiti: Hedef ülke veya grubun, karar alıcıların inisiyatifinde takibe alınarak gerekli konularda yaşanan problemlerin tespiti aşamasıdır.
- 2) Çözüm seçeneklerinin hazırlanması: Örtülü faaliyetler illegal faaliyetler olduklarından dolayı gizlilik çok önemli bir kıstas olmaktadır. Bu nedenle fazla alternatifi olmayan direkt çözüm getirecek adımlar atılması çok önemlidir. Bu aşamada çözüm seçeneklerinin özenle seçilmesi gerekmektedir.
- 3) Seçeneğin tespiti: Hazırlanan seçenekler arasından dönüşü olmayan ve hataya yer vermeyen aynı zamanda tek seferde direkt sonuç verecek olan seçeneğin seçilmesidir.
- 4) Uygulama: Özel faaliyet istihbarat çarkının en önemli konusu uygulama aşamasıdır. Uygulamada hataya yer verilmemektedir. Çünkü gizli ve illegal olan bu faaliyetlerin uygulanması sırasında yapılacak hataların geri dönüşü olmamaktadır. Ülkenin kesinlikle kabul etmeyeceği faaliyetlerde başarısızlık seçeneğini tamamen ortadan kaldıracak ön hazırlık ve planlama birinci şarttır (Hulnick, 2006, s. 977).

5.9.1.1.5. Stratejik İstihbarat Üretme

Stratejik istihbarat kısa veya uzun zaman döneminde askeri ve politik konularda karar alma mekanizmalarının ulusal çıkarlar ve menfaatler doğrultusunda karar alabilmeleri

için üretilen istihbaratı tanımlamaktadır (Seren, 2021, s. 273). Stratejik istihbarat devletin askeri, ekonomik, siyasi, kültürel konularında veya operatif faaliyetlerinin öncesinde planlama aşamasında karar alıcıların tercihlerine uygun strateji belirler. İstihbarat servisleri karar alıcıların ihtiyaçları ve tercihleri doğrultusunda küresel ölçekte olayları, grupları, kişileri, gelişmeleri, organizasyonları yakından takip eder ve ülke çıkarları ekseninde aralarındaki ilişkileri analiz eder. Bu analizler sonucu çıkarımlar yaparak bunları kısa, orta ve uzun vadede değerlendirerek stratejik analizler üretir ve karar alıcılarla paylaşır. Stratejik analiz son yıllarda önemini git gide arttırmış ve ülkelerin politik, ekonomik veya askeri konularda karar alma öncesinde başvurdukları en önemli istihbarat yöntemlerinden biri olmaktadır (Darıcılı, 2023, s. 53).

Stratejik istihbaratın sadece tehdit durumlarında kullanıldığı algısı yanlış bir düşüncedir. Stratejik istihbarat kolluk güçlerinin bir faaliyeti değildir. Kapsamı gereği kolluk kuvvetlerinin yetki ve görevlerini aşan birçok kurum ve ilgili kuruluşlarla bağlantılı kapsamlı bir analiz sürecidir. Stratejik istihbarat sadece yabancı ülke, grup, kuruluş veya örgüt ile ilgilenmez bunun yanında iç meselelerde de stratejik istihbaratın kullanımı yaygındır (Gül, 2016, s. 112).

Strateji istihbarat çarkı altı adımdan oluşmaktadır.

- 1) Talebin alınması: Karar alıcılar tarafından istihbarat servisinden gerekli konular hakkında istihbarat talebinde bulunulması aşamasıdır.
- 2) Arşiv incelemesi: Talepler doğrultusunda istihbarat servislerinin kendi arşivleri ve diğer arşivlerden konu ile alakalı bilgileri derlemesi aşamasıdır.
- 3) Bilgi derlemesi: Stratejik istihbarat oluşturulması amacıyla istihbarat servislerinin eksik konularda istihbarat toplama yöntemleriyle konu ile alakalı eksik yerlerde istihbarat toplamasıdır.
- 4) Detaylandırma: Arşiv bilgileri ve istihbarat bilgilerinin derlenerek konu ile ilgili bilgilerin toparlanması aşamasıdır.
- 5) Stratejik istihbaratın üretilmesi: Derlenen arşiv bilgileri ve istihbaratın stratejik istihbarata dönüştürülmesi aşamasıdır.
- 6) Değerlendirme ve geri besleme: Üretilen stratejik istihbaratın raporlanarak karar alıcılara iletilmesi ve karar alıcılardan gelen geri bildirim doğrultusunda konunun gerekli hallerde tekrar derlenmesi aşamasıdır (Darıcılı, 2023, s. 56).

5.9.1.1.6. Uluslararası Organize Suç İle Mücadele

1980'lerden itibaren ülkelerin aralarındaki fiziksel sınırların işlevliğini kaybetmesiyle birlikte dünya daha entegre bir hal almıştır. Küreselleşen dünyada ülkeler ve insanlar arasındaki ilişkiler artarken iletişim ve ulaşım kanallarının gelişmesiyle birlikte de insanlar ve devletlerarasındaki işbirliği ve ilişkiler daha da artmıştır. Bu iletişim sadece ülkeler arasında değil aynı zamanda suç işlemek amacıyla kurulan suç örgütlerinde de yaşanmıştır. 11 Eylül sonrası dünyada artan terörizm aynı zamanda terörün finansmanı, silahlanma, kara para aklama, insan kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti, siber suçlar gibi organize suçları da arttırmıştır. İstikrarın azaldığı ve ülkedeki merkezi otoritelerin zayıfladığı ülkelere organize suç için kurulan örgütlerin sayısı artmış ve birbirleriyle olan ilişkileri de gelişmiştir.

Uluslararası organize suçlar ile mücadelede uluslararası işbirliği büyük önem arz etmektedir. Örgütlü ve birden çok devleti ilgilendiren sınır aşan organize suç örgütleri ile mücadele bir kolluk görevi olarak görülmekle birlikte uluslararası boyutundan dolayı istihbarat servislerinin yetki alanlarına girmektedir. MİT'in internet sitesinde MİT'in uluslararası suç örgütleri ile ilgili mücadelesine değinilmektedir. MİT, terörün kazandığı uluslararası boyut ve silah, uyuşturucu, kitle imha silahları kaçakçılığı ve kara para aklama çabaları gibi organize suç türlerindeki yaygınlaşmadan dolayı Türkiye'nin çıkarlarının gerekli kıldığı ihtiyaçlara göre her ülkenin istihbarat kuruluşu ile ilişki kurabilmektedir. Bu iş birliğinin derecesini ise karşılıklı menfaat ilkesi ve ulusal çıkarlar belirlemektedir (MİT, 2024f).

Sınır aşan organize suç ile mücadelede istihbarat çarkı dört adımdan oluşmaktadır:

- 1) Tespit: Organize suç örgütlerinin ülkesinde faaliyet gösterdiğinin tespit edilmesiyle birlikte istihbarat servisi örgütün yapısını, uluslararası ve yerel ilişkilerini, faaliyetlerini ve üyelerini tespit eder.
- 2) Hulul etme: İstihbarat servisi tespit edilen suç örgütüne takip, gözlem ve sızma yöntemleriyle hulul ederek suç örgütü hakkında bilgi toplamaya başlar.
- 3) Bilgi temini: Suç örgütünün içinden veya teknik ve insani takip ile bilgi alınarak istihbarat bilgisi toplama aşamasıdır.
- 4) Nihayetlendirme: istihbarat servisleri ülke içinde ki ve ülke dışında ki suç örgütünün faaliyet gösterdiği ülke kolluk kuvvetleri ve uluslararası kolluk güçleriyle iletişime geçerek suç örgütünün faaliyetlerine son verir (Darıcılı, 2023, s. 58).

5.9.1.1.7. Güvenlik Tahkikatları

Ülkemizde güvenlik tahkikatları 7315 sayılı Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Kanunu uyarınca devlet memurluğuna ilk defa atanan ve yeniden atanan kişiler hakkında kolluk kuvvetleri ve istihbarat birimleri tarafından yabancı kişiler ve devletlerle olan ilişkilerinin, terör örgütleri veya suç örgütleri ile ilişkisinin olup olmadığının soruşturulmasıdır (Tahancı, 2024).

MİT bünyesinde Güvenlik Tahkikat Başkanlığı birimi bulunmakta olup kamu kurumlarının talep ettiği arşiv soruşturması ve güvenlik soruşturmalarını yapmakla sorumlu birimdir.

Güvenlik tahkikatları istihbarat çarkı 4 adımdan oluşmaktadır:

- 1) Tespit: Kanun gereği istihbarat servisinden güvenlik soruşturması talep edebilecek kurum ve kuruluşlarının talep ettiği kişilerin tespiti aşamasıdır.
- 2) Arşiv incelemesi: Hakkında bilgi talep edilen kişi hakkında arşivden bilgilerin temin edilmesi aşamasıdır.
- 3) Detaylandırma: Arşiv incelemesinin yetmediği veya eksik kaldığı durumlarda mevzuata uygun şekilde istihbarat toplama yöntemlerinden biri veya birçoğu ile birlikte kişi hakkında bilgi toplanması aşamasıdır.
- 4) Tahkikat raporunun hazırlanması: Elde edilen bilgiler doğrultusunda güvenlik tahkikatı talep eden kurum ve kuruluşlara raporların sunulması aşamasıdır (Darıcılı, 2023, s. 60).

5.9.1.2. İstihbarat Faaliyetleri Ve Ulusal Güvenlik

5.9.1.2.1. Terörizm

İnsanlık tarihi boyunca şiddet, insan doğası gereği her zaman önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Şiddet hayatın her alanında her zaman var olmuş bir kavram olmakla birlikte kimi zaman düzenin, adaletin tesisi için kullanılmış kimi zaman ise bir başkaldırı olarak kullanılmıştır. Şiddetten doğan terör kavramının tarihi de insanlık tarihi kadar eskidir. Bir kavram olarak terör, Fransız İhtilali sonrası dönemi tanımlamak için ortaya çıkmış olup Birinci Fransız Cumhuriyeti'nde on ay süreyle Jakobenler'in devrim karşıtlarına uyguladığı idamları ve sert tutumu tanımlamıştır (Karaağaç, 2020). Kelime kökeni olarak Latince “terrere” kelimesine dayanan terör, korkutmak ve dehşete düşürmek gibi anlamlara gelmektedir (Kemik, 2021, s. 169).

Terörün tanımında dünya çapında ortak bir görüş bulunmamakta olup terörün birçok farklı tanımı bulunmaktadır. Bu farklılıkların nedenlerinin başında terörizmin politik bir araç olup olmaması bulunmaktadır. Politik amaçlar dolayısıyla yapılan faaliyetlerin hangi aşamada terörizme girdiği önemli bir tartışma konusudur. Terörün kimin eliyle yapıldığı diğer bir sorundur. Bazen devlet tarafından yapılmakta olup bu durumda terör kavramı tam olarak bir anlam eksikliğine düşmektedir (Treadway, 1998, s. 3). Literatürde incelenen 200 terör ve terörizm kavramına bakarsak bu tanımlamaların %83,5’inin cebir ve şiddet, %65’inin politik, %51’inin korku, %47’sinin tehdit, %41,5’inin psikolojik etkileşim ve planlı reaksiyon, %37,5’inin mağdurlar ve hedefler arasındaki anlaşmazlık, %32’sinin planlı organize ve amaca dayalı olduğu, %30,5’inin ise muharebe metodolojisi, taktik ve stratejisi olarak tanımlandığı ortaya konulmuştur (Karaağaç, 2020). Türk Dil Kurumu sözlüğündeki tanıma göre terör yıldırma, cana kıyma ve malı yakıp yıkma, korkutma, tedhiş olarak tanımlanmaktadır. Terörizm kavramı ise terör kavramından farklı olup terör her türlü şiddet eylemini örgütlü ve kuralsız şiddeti tanımlarken, terörizm politik unsuru içeren ideolojik, dini, sosyal saikleri içeren, ülkede bulunan mevcut yapıyı şiddet yoluyla yıkmak amacıyla örgütlenen yapıyı tanımlamaktadır.

Türk hukuk sisteminde terörizmin en genel ve en kapsamlı tanımı 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nda yapılmaktadır. Bu kanunun 1. Maddesine göre: “Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti’nin ve Cumhuriyet’in varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.” olarak tanımlanmaktadır (3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, 2020).

İnsanların suç işlemek amacıyla terör örgütü kurmaları ve bu örgütlerde buluşmaları arkasında tarih boyunca birçok sebep olmuştur. Uluslararası literatürde genel olarak terörizmin sebepleri dini, etnik, ideolojik, sosyo-ekonomik, temel hak mahrumiyetleri ve devletin işlediği hukuk dışı suçlar olarak sayılmaktadır. Terörizmin tanımında yaşanan zorlukların en başında terörün failleri konusunda yaşanan anlaşmazlık olmaktadır. Terörün kaynağına göre:

Ulusal terörizm: Bir devlet içinde sınırlı kalmış terör eylemleridir.

Devlet terörü: Bir devletin kendi yasal organlarıyla kendi halkını bastırmak için uyguladığı otoriter baskıdır.

Devlet destekli terörizm: Devletlerin başka ülkelerde kendi amaçları doğrultusunda terör gruplarını destekleyerek o ülkede baskı ve şiddet uygulamasıdır.

Uluslararası terörizm: Bir ülkede var olan ancak birçok ülke ile bağlantılı terörizmdir.

Uluslar ötesi terörizm: Devlet müdahalesi olmadan devlet dışı bireyler tarafından yapılan terör faaliyetleridir (Şimşek, 2016, s. 325).

5.9.1.2.2. Terörle Mücadele Ve İstihbarat

Terörizm kısa süreli dönemlerde ortaya çıkan süresiz, cebir kullanılan eylemlerden farklı olarak, uzun süreli ve sürekliliği olan örgütlü faaliyetlerdir. Bu nedenle terörizm belirli bir sebebe dayanan, belirli bir örgüt yapısı olan ve uzun vadeli amaçlar üzerine oluşan bir yapılanma olduğundan dolayı terörizmle mücadele de uzun dönemli, planlı ve organize bir şekilde yapılmalıdır. Terörle mücadele süreci sadece bir kolluk mücadelesi olmayıp kolektif bir mücadeleyi kapsamaktadır. Terör ortaya çıkışı itibarıyla devlet kavramının ortaya çıkmasından önce var olmuş bir kavram olup direkt belirli bir devlet altında olmak zorunda değildir. Ancak terörizm devletlerin ortaya çıkmasından sonra oluşmuş ve devletlere karşı yapılan cebir faaliyetleridir (Kalkan, 2023, s. 381).

Terör örgütleri ile mücadele konusunda devletler birçok aracı kullanmaktadırlar. Terörizmin ideolojik, dini, etnik ve sosyo-ekonomik birçok sebebi bulunmasından dolayı terörizmle mücadele yöntemlerinde öncelik her zaman terörün ana çıkış sebebinin çözülmesi olmaktadır. Ardından artan terör eylemlerini azaltmak, kontrol altına almak ve diğer yandan da teröre katılımı bitirmek devletin öncelikli görevlerindendir (TERAM, 2021). Terörle mücadelede literatürde birçok yöntem bulunmaktadır. Terörle mücadelede bürokratik mücadele, askeri güç uygulama, diplomasi, ekonomik denetim, psikolojik mücadele, eğitim ile düzenleme, terör örgüt yapısıyla askeri mücadele, örgüt yapısını ortaya çıkarmak amacıyla istihbarat toplayarak kontr-terörizm, terör örgütüne halk desteğini azaltmak, caydırıcılık, teröre bulaşmış kişilerin sosyal hayata katılmasını sağlamak, ekonomik sorunların çözülmesi, etkin pişmanlık gibi birçok farklı yöntem uygulanmaktadır (Kalkan, 2023, s. 321).

Terörle mücadelede birçok yöntem bulunmakla birlikte genel olarak devletlerin teröre yaklaşımını uzlaşmacı ve baskıcı yöntem olarak ikiye ayırabiliriz. Uzlaşmacı yöntemde

terörün kaynağına inilerek sorunların kökten çözülmesi amaçlanırken bu amaç uğruna terör örgüt ve bağlantılı kişi ve gruplarla görüşmeler dahil yöntemler tercih edilmektedir. Baskıcı yöntem ise terör örgütlerini muhattap almadan cebir, şiddet ve caydırıcı yöntemlerle örgütü yok etmek hedeflemektedir. Ancak modern dünyada iki yönetime alternatif olarak uzlaşmacı ve baskıcı yöntemlerin birleştirilerek kimi zaman baskıcı, sert kimi zamanda uzlaşmacı, daha esnek yöntemler tercih edilmektedir (Bural, 2021).

Terörle mücadelenin etkin, başarılı ve sonuçlandırıcı olması için aktif, koordineli istihbarat sistemine gerek duyulmaktadır. İstihbarat, terörün olduğu yerde en gerekli yöntemlerden biridir çünkü terör ayakta kalabilmek için genişlemek ve her sosyolojik yapıda kendine destekçi sağlamak zorundadır. Bu nedenle terör örgütleri gizli bir yapılanma yerine daha bilinir olmak durumundadır. Bu durum da istihbarat örgütlerinin direkt görev alanına girmesine neden olmaktadır. Terör örgütlerinin yapıları, maddi ve manevi kaynakları, yayılma ağları, çalışma konseptleri istihbarat sayesinde öğrenilebilmekte ve örgütler ile etkin mücadele sağlanabilmektedir (Köseli, 2009, s. 55-61). İstihbarat, terörle mücadelede iki farklı amaç için uygulanmaktadır. Birincisi önleyici yöntem olup terörün yaygınlaşmasını ve genişlemesini engellemek için uygulanırken ikinci yöntem ise terörizmin bitirilmesi için gereken stratejinin üretilmesidir. Terörle mücadele sadece kolluk kuvvetleriyle çözülemediğinden dolayı devletin terörle mücadelede belirli bir stratejiye sahip olması gerekmektedir. Bu stratejilerin üretilmesi amacıyla istihbarat servisleri çeşitli istihbarat yöntemleriyle birlikte stratejik istihbarat üretmektedir (Kalkan, 2023, s. 394).

Türkiye’de terörle mücadelede istihbarat örgütlerinden çokça yararlanmaktadır. Terörle mücadelede konsept değişimine giden Türkiye, terör örgütleri ve yapılarıyla mücadele ederken MİT de bu mücadelede etkin bir rol almaktadır. MİT, karar alıcılar tarafından belirlenen terörle mücadele politikası çerçevesinde, ülke sınırları içinde ve ötesinde kesintisiz bir mücadele yürütmektedir. Terör örgütlerinin liderlerinin etkisiz hale getirilmesi, eylem stratejilerinin deşifresi, istihbarat yapılanmalarının çökertilmesi, kadro temininin engellenmesi, finansal/lojistik faaliyetlerinin akamete uğratılması ve propaganda aktivitelerinin etkisizleştirilmesi odaklı çalışmalar MİT tarafından yerine getirilmektedir. Terörle mücadelede “tehdidin kaynağında yok edilmesi” stratejisi çerçevesinde, terör örgütü PKK/KCK’nın sınır ötesindeki mevcudiyetini hedef alan etkili hava, kara ve nokta operasyonları, diğer ulusal güvenlik bürokrasisi ile birlikte sürdürülmektedir.

Son yıllarda gelişen milli silah ve teknoloji kapasitesiyle birlikte, PKK/KCK'nın Suriye ve Irak'taki silahlı kapasitesinin yanı sıra kritik yapıları da imha edilmektedir. PKK/KCK ile mücadeleye yönelik yürütülen kapsamlı operasyonların diğer önemli bir amacı da terör örgütünde, lider kadrolarında güvenlik kaygısını arttırmak ve örgütün yönetim merkezi olan Irak alanının güvenilirliğini PKK/KCK için tartışmalı hale getirmektir. Özellikle üst düzey PKK/KCK yöneticilerinin elimine edilmesine yönelik gerçekleştirilen operasyonlar; örgütün hareket kabiliyetini engellemiş ve eylemsel faaliyetlerini önemli ölçüde kısıtlamıştır (MİT, 2023a).

5.9.2. Türk Dış Politikasında Operasyonel Faaliyetlerin Artan Etkisi

5.9.2.1. 2002 Sonrası Türkiye'nin Dış Politikasında Yeni Güvenlik Stratejisi

Güvenlik, insanların varoluşundan itibaren en önemli sorunlarından biri olmuştur. İnsanoğlu yüzyıllar boyunca güvenlik problemine farklı çözümler aramış ve farklı çözümler bulmuştur (Arslan, 2022, s. 551). Günümüzde devlet güvenliği, devletlerin ulusal çıkarları doğrultusunda konulan hedeflere ulaşma yolunda ortaya çıkan risk ve tehditlerin önceden belirlenmesi ve bu tehditlere kapsamlı ve stratejik çözümler üretilmesidir (Küçükşahin vd, 2008, s. 25). Güvenlik kavramının oluşabilmesi için devletin iç veya dış tehdit ile karşılaşması veya potansiyeli görmesi gerekmektedir (Küçüksolak, 2012, s. 203).

Devlet, realist güvenlik anlayışında asıl aktörü oluşturmakta olup, güvenlik devlet üzerinden analiz edilmektedir. Devletin güvenlik meselesi devletlerin güç mücadelesinden doğmaktadır. Bu güç mücadelesi ülkelerin coğrafik, demografik ve jeopolitik yapılarından kaynaklanmaktadır. Ülkelerin farklı yapıları uluslararası güç mücadelesinde güç dengesini etkilemektedir. Bu güç mücadelesi ülkelerin güvenlik paradigmalarını da şekillendirmektedir. Devletlerin en önemli amacı olan güvenliğin tesisi devletlerin kendi güvenlik paradigmalarını ve kendi güvenlik algılarını oluşturmalarına yol açmaktadır (Karabulut ve Değer, 2015, s. 72-73).

11 Eylül 2001 tarihli terör saldırıları sadece ABD'yi değil tüm dünyayı etkilemiştir. ABD saldırılar sonrasında terör algısını ve terörle mücadele konseptini değiştirmiş ve bu tüm dünyayı etkiler hale gelmiştir. İslam dininin terör kelimesi ile ilişkilendirilme çabası bu zamana denk gelmekte olup artık batılı aktörler tarafından "İslami Terör" kavramı ortaya çıkarılmıştır. Terör ve güvenlik paradigmalarında yaşanan dönüşüm insan hakları, özgürlük, savaş, siyaset, hukuk, ekonomi vb. pek çok alanı da etkilemiştir (Arslan, 2022, s. 553).

11 Eylül saldırıları ve terör konseptinin dönüşümü sonucu Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) “Terörle mücadelemiz devam edecektir. Her ulus kendi bölgesinde kararını versin. Ya bizimlesiniz ya da teröristlerlesiniz.” açıklaması ile değişen güvenlik konseptinin sadece kendisini değil tüm devletleri etkilediğini göstermiştir (Karabulut ve Değer, 2015, s. 75).

Türkiye’nin jeopolitik ve stratejik konumu, tarihteki yeri, Batı üzerindeki Osmanlı döneminden kalma tehdit algısı Türkiye’ye önemli fırsat ve tehdit kapılarını açmıştır. Karadeniz ve Akdeniz’i birbirine bağlayan boğazlara sahip olması, Asya ve Avrupa arasında transit geçiş noktasında olması, Orta Doğu’ya sınırı olup Arap olmaması gibi unsurlar Türkiye’ye önemli fırsat kapıları açmakla birlikte her zaman tehditleri de beraberinde getirmiştir (Aydın ve Ereker, 2014, s. 129). Türkiye sahip olduğu jeopolitik konumdan dolayı Balkanlar’da yaşanan etnik savaşları, Rusya’nın yayılmacı politikasını, Orta Doğu’nun sahip olduğu petrol ve doğalgaz kaynaklı sorunları, Orta Doğu’da yaşanan problemleri, İran’ın bir güç olarak ortaya çıkmasını, su sorunlarını her zaman yakından yaşamış ve çoğu mücadele alanında bu problemlerin içinde bulunmuş veya dolaylı olarak bu olaylardan etkilenmiştir (Açıkbaş, 2022, s. 56-58).

11 Eylül saldırıları sonrası ABD’nin başlattığı terörizme yönelik Afganistan ve Irak harekâtları, bölgenin ve tüm dünyanın terörle mücadele konseptini ve güvenlik anlayışını köklü şekilde etkilemiştir. Türkiye bu müdahaleler sonucu etrafında başlayan kaostan ve savaşlardan önemli ölçüde etkilenmiştir. AK Parti iktidarındaki Türkiye, bir yandan AB uyum yasaları ile demokratikleşme ve sivilleşme adımları atarken diğer taraftan da dış politika da yeni konseptler geliştirmekteydi. Statükocu ve korumacı dış politikadan çıkmak ve bölgede etkili bir merkez ülke olma hedefini gerçekleştirmek isteyen Türkiye, bunun için gereken gücü de milli savunma hamleleri ve kurumların restorasyonu ile denemiştir. 2001 yılında ülkede yaşanan ekonomik kriz etkilerini uzun süre gösterirken, kalkınmanın yaşanabilmesi için ilk önceliği ekonomiye veren AK Parti, 2002-2007 yılları arasında özelleştirmeler ile birlikte ekonomide önemli bir kalkınma dönemi yaşamıştı.

2011 yılına gelindiğinde Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde halkların özgürlük ve demokrasi taleplerinin başlattığı Arap Baharı, Türkiye’nin güvenlik ve dış politikasını tekrardan şekillendirmiştir. Arap Baharı’nın bölge için önemli bir dönüşüme yol açacağını düşünen Türkiye bu sürece hızlıca katılıp halkların demokrasi taleplerine önem verdiğini göstermiştir. Arap Baharı’nı fırsat olarak gören Türkiye ilerleyen dönemlerde bu karmaşık durumdan en çok etkilenen ülke olmuştur. Türkiye belki de Suriye’den sonra

iç savaştan en çok etkilenen ülke olmuştur. Yaşanan belirsizlik ve istikrarsızlık Türkiye'nin güvenlik paradigmasını değiştirmiştir (Yeşiltaş, 2017).

PKK terör örgütünün Suriye kolu olan PYD/YPG terör bloğunun sınırlarına yerleşmesi ve dini kullanan IŞID terör örgütünün saldırıları Türkiye'yi sert ve proaktif bir güvenlik politikasına itmiştir. 2016 yılında yaşanan başarısız darbe girişimi ile terör listesine eklenen FETÖ de bir yandan ülke içinde ciddi bir tehlike olurken, medya ayağı ile de dış politikada Türkiye'yi zora sokmaya çalışmıştır. Türkiye yaşadığı yeni dönüşüm ile özellikle darbe girişimi sonrası güvenlik birimlerinde hızlı kanuni değişikliklere gitmiş bir taraftan da milli savunma sanayisini yerlileştirme adına hızlı adımlar atmıştır. Türkiye bu dönem itibarıyla güvenliği sadece asayiş ve sınır güvenliği olarak görmemiş, savunmadan emniyete, adaletten sağlığa, ekonomiden ulaşım, enerjiden eğitime, bilişimden şehirleşmeye kadar hemen hemen her konuyu güvenlik konseptine dahil etmiştir (Arslan, 2022, s. 552).

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Türkiye, Suriye'de sınırında kurulmaya çalışılan terör yapılanması durdurmak üzere darbe girişiminden yaklaşık bir ay sonra Fırat Kalkanı Harekâtı ile Suriye'ye girmiş ve IŞID, PKK terör örgütlerine ağır darbe indirmiştir. Devam eden süreçte Türkiye Zeytin Dalı Harekâtı, Barış Pınarı Harekâtı ve Pençe-Kilit Operasyonları ile terörü kendi sınırları dışında kaynağında bitirme tezini başarı ile uygulamıştır (Uçar, 2021, s. 2).

Türkiye, 2015 sonrası güvenlik anlayışını önleyici müdahalelerden, kaynağında bul yok et ve yaklaştırma yöntemine dönüştürmüştür. Güvenlik politikalarında köklü değişimlere giden Türkiye, yeni güvenlik konseptine geçmiş ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yeni konsepti 22 Kasım 2016'da Polis Akademisi'ne yönelik olarak düzenlediği "Türkiye'nin Yeni Güvenlik Konsepti" konferansında tanımlamıştır. Erdoğan, tehditlerin kapıya dayanmasını beklemeyeceklerini, içeride ve dışarıda oluşacak her türlü tehdidin üzerine gidileceğini, sorunların direkt kaynağında çözeceklerini belirtmiştir. Türkiye, güvenlik kavramını tekrardan yorumlayarak sadece asayiş, sadece sınırların korunmasını değil savunmadan emniyete, adaletten sağlığa, ekonomiden ulaşım, enerjiden eğitime, bilişimden şehirleşmeye her konuyu yeni güvenlik konseptinin içine almıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2016).

Küresel ve bölgesel güvenlik ortamındaki hızlı değişimler, devletlerin ulusal güvenlik politikalarında önemli dönüşümlere neden olmaktadır. Türkiye'de, artan terör tehdidi,

sınırlarındaki istikrarsızlıklar ve uluslararası çıkar çatışmaları şeklinde ortaya çıkan yeni tehditlere karşı stratejik bir uyum sürecine girmiştir. Bu yeni güvenlik konsepti, geleneksel savunma yaklaşımlarının ötesine geçerek proaktif ve çok boyutlu bir stratejiye evrilmiştir (Taşdelen ve Giray, 2020, s. 274).

Türkiye'nin değişen güvenlik konsepti, dinamik tehdit algıları ve uluslararası sistemdeki değişimlere uyum sağlama yeteneği ile dikkat çekmiştir. Bu yeni yaklaşım, Türkiye'nin hem ulusal çıkarlarını koruma hem de bölgesel istikrarı sağlama hedeflerini yansıtmaktadır (Bağcı ve Demirel, 2023, s. 510).

Türkiye'nin yeni güvenlik konsepti, terörizmle mücadelede proaktif stratejiler, sınır ötesi operasyonlar ve savunma sanayisinde millileşme gibi unsurları içermekle beraber bu yaklaşım, ülkenin ulusal güvenliğini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır (Acar ve Pekcandanoğlu, 2022, s. 99)

6. SONUÇ

21. Yüzyıl dünyada 11 Eylül ile birlikte ülkelerin güvenlik ve tehdit algılarını kökten değiştirmiş ve dünyada terörün uluslararası organize olmasına sebep olmuştur. Türkiye’de kendi içinde yaşadığı terörle mücadele de aynı dönemde AK Parti iktidarıyla değişen dış politika tercihlerine uygun olarak büyük bir değişim yaşamıştır. İçer kapalı, korumacı politikalardan vazgeçen ve aktif politikalara dönen Türkiye’de güvenlik kurumları da bu dönüşümden etkilenmiştir.

Türkiye, jeopolitik konum olarak bulunduğu bölgenin savaşın ve kaosu hâkim olduğu bir yer olmasından kaynaklı olarak sürekli savunma ve güvenlik durumunda kalmıştır. 2002 yılında AK Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte güvenlik ve savunma stratejileri Soğuk Savaş ve 11 Eylül sonrasına uygun şekilde değişmiştir. Türkiye 2002 yılından itibaren dış politikada korumacı ve statükocu tercihlerinden vazgeçerek proaktif ve önleyici diplomasi anlayışa geçmiş ve bununla birlikte komşularla sıfır sorun idealine önem vermiştir. Türkiye iddialı dış politikasıyla birlikte bölgesinde merkez ülke olma hedefini kendisine belirlemiş ancak bu dönüşüm ve hedefler 2010 yılında yaşanan Arap Baharı ile aksaklığa uğrarken yeni bir güvenlik stratejisi gerekliliği doğmuştur.

Arap Baharının gerçekleştiği ülkelerde halkların demokratik taleplerini destekleyen Türkiye, halkın taleplerine kulak vermiş ve onların yanında olduğunu belirtmişti. İlerleyen dönemlerde özellikle Arap Baharının ve isyanların Suriye’ye sıçramasıyla beraber Türkiye’nin bölgeye ve olaylara bakış değişmiştir. İlk zamanlarda Türkiye kendisine bir tehdit beklemezken Suriye’de iç savaşın başlamasıyla birlikte problemleri bizzat kendisi yaşamaya başlamıştır. 2010 yılı itibarıyla Türkiye güvenlik stratejilerinde dönüşümü başlatmıştı. Güvenlik anlayışını kolluk güçleriyle beraber güçlü bir istihbarat kurumu ile birleştirmek isteyen Türk güvenlik mekanizması, MİT’te de önemli değişimlere gitmiştir. 2010 yılında MİT kanununda bazı değişiklikler yapılmış, ardından TSK’ya ait GES MİT’e devredilmiştir. 2014 yılında MİT kanununda çok önemli değişiklikler yapılmış ve MİT’e başta dış operasyon yetkisi olmak üzere birçok yetki verilmiş ve MİT güçlendirilmiştir (Yeşiltaş, 2024).

Türkiye'nin değişen dış politika ve güvenlik stratejisinin en önemli icra ayağı olan MİT, 21. Yüzyılın getirdiği küresel güvenlik ortamını, risk ve tehditleri çok iyi analiz etmiş ve kendi dönüşümünü bu yolda sağlamıştır. MİT, bölgesel hatta dünya çapında tüm sorunlarda ve tüm fırsatlarda kendine yer edinmiş ve Suriye, Irak, Libya, Doğu Akdeniz, Ermenistan, Dağlık Karabağ olmak üzere birçok noktada çalışma fırsatı bulmuştur.

MİT, operasyonel faaliyetlerle ilgili bilgi toplama ve analiz etme sürecini kapsayan taktik istihbarat faaliyetlerini, terörle mücadele, organize suçlar ve diğer acil tehditlere karşı hızlı ve etkili kararlar alabilme alanlarda kullanmıştır. PKK, IŞİD, PYD/YPG ve FETÖ gibi yapılanmalarla ilgili istihbarat operasyonlarında sıkça taktik istihbarattan yararlanılmaktadır. Bu tür faaliyetler, yerel düzeyde hızlı müdahale gerektiren durumlardır ve genellikle sahada toplanan veriler ile gerçekleştirilir. Bu tür faaliyetlerde istihbarat kurumlarının profesyonel ve deneyimli saha elemanları kritik rol oynar.

Uzun vadeli ve geniş çaplı bir perspektife sahip olup ulusal güvenlik, dış politika ve savunma politikalarının şekillendirilmesinde yararlanılan stratejik istihbarat, MİT tarafından devletin uluslararası ilişkilerini, potansiyel tehditleri ve bölgesel güç dinamiklerini analiz etmek amaçlarıyla kullanılır. MİT'in stratejik istihbarat faaliyetleri, Türkiye'nin dış politikasını yönlendiren bir unsurdur. Özellikle Orta Doğu, Avrupa ve Asya'daki gelişmeleri analiz eden MİT, bu bölgelerdeki güç dengeleri ve Türkiye'nin güvenlik çıkarlarını gözeterek uzun vadeli stratejiler belirler. MİT'in, Suriye İç Savaşındaki bilgileri ve buna bağlı olarak Türkiye'nin sınır güvenliği konusundaki istihbarat çalışmaları, stratejik istihbaratın önemini ortaya koymuştur.

Operasyonel istihbarat, taktik istihbaratla yakın bir ilişki içinde olsa da daha geniş kapsamlıdır ve organizasyonel düzeyde karar almayı sağlar. Bu düzeydeki faaliyetler, operasyonel başarıyı artırmaya yönelik stratejiler geliştirir. Operasyonel istihbarat, terörle mücadele operasyonlarının yanı sıra, suç örgütlerinin faaliyetlerine karşı da önemli bir rol oynar. MİT'in operasyonel faaliyetleri, özellikle yurtdışındaki hedeflere yönelik gerçekleştirilen operasyonlar olmaktadır. MİT, yurtdışında kurduğu istihbarat ağları sayesinde, global terör tehditlerine karşı mücadelede önemli başarılar elde etmiştir. Taktik, operasyonel ve stratejik istihbarat faaliyetlerini başarıyla gerçekleştiren MİT, PKK'nın yönetici kadrosuna Irak ve Suriye'de nefes aldırılmazken PKK'yı köşeye sıkıştırma noktasına gelmiştir. FETÖ'nün ülke içindeki yapılarını ortaya çıkaran MİT dünyanın her yerinden FETÖ üyelerini yakalayarak adli makamlara teslim etmektedir. 2014 yılında ortaya çıkan ve küresel ölçekte terör faaliyetleri gerçekleştiren IŞİD, MİT'in

diğer bir hedefi olmuş ve 29 Nisan 2023 tarihinde IŞİD lideri Suriye'nin Afrin bölgesinde MİT tarafından düzenlenen nokta operasyonla etkisiz hale getirilmiştir (Görücü, 2023).

MİT Türkiye'nin darbe girişimi sonrasında dış güvenlik, savunma ve dış politikada yaşadığı dönüşümde ülkenin çıkarlarına uygun proaktif yaklaşımı devreye sokmuş ve bir dış politika aracı olarak operasyonel istihbarat faaliyetleri gerçekleştirmiştir.

MİT, yalnızca istihbarat toplama ve operasyonel faaliyetler yürütmekle kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin dış politika karar süreçlerinde önemli bir aktör haline gelmiştir. MİT'in dış politikadaki artan etkisinin en belirgin yönlerinden biri, Türkiye'nin ulusal güvenliğini sağlamak adına yürütülen bağımsız ve proaktif dış politika stratejilerinde yer almasıdır. 2000'li yılların başından itibaren Türkiye, dış politikasında giderek daha bağımsız ve müdahaleci bir çizgi izlemiştir. Bu doğrultuda, MİT'in hem iç hem de dış tehditlere karşı alınacak stratejik kararlar üzerindeki etkisi artmıştır. Özellikle Suriye, Irak, Libya gibi bölgesel krizlerde Türkiye'nin dış politikası, MİT'in sağladığı istihbaratla şekillendirilmiştir.

MİT'in dış politikadaki etkisi, Türkiye'nin askeri operasyonlar ve diplomatik ilişkilerde daha bağımsız bir aktör olmasına imkân tanımıştır. Suriye İç Savaşında Türkiye'nin PKK/PYD'ye karşı yürüttüğü operasyonlar, MİT'in sağladığı stratejik bilgi ve saha verilerine dayanmaktadır. Aynı şekilde, Libya'da Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne (UMH) verilen destek, MİT'in yerel aktörlerle kurduğu ilişkiler sayesinde başarılı olmuştur. Türkiye'nin bu tür dış politik hamleleri, ulusal güvenlik stratejisinin bir parçası olarak, MİT'in dış politikadaki etkisini pekiştirmektedir.

MİT, Türkiye'nin dış politikasının şekillendirilmesinde sadece askeri ve güvenlik operasyonlarıyla değil, aynı zamanda gizli diplomasi ve yerel işbirlikleriyle de önemli bir aktör olmuştur. MİT'in, özellikle bölgesel kriz bölgelerinde yerel aktörlerle kurduğu işbirlikleri, Türkiye'nin dış politikasına yön vermek ve çıkarlarını savunmak için kritik bir rol oynamaktadır. Libya'da Türkiye'nin UMH'ye verdiği destek, MİT'in yerel gruplarla kurduğu ilişkiler ve bölgedeki stratejik istihbaratıyla mümkün olmuştur. Aynı şekilde, Suriye'deki PYD/PKK faaliyetlerine karşı yapılan operasyonlar, MİT'in bölgesel işbirlikleri ve diplomatik ilişkiler aracılığıyla güçlenmiştir.

MİT'in önümüzdeki süreçte karşılaşılabileceği diğer bir önemli konuda dış politikadaki etkinliğinin kişilere bağlı olup olmadığı, teşkilatın liderlik yapısına, yöneticilerinin vizyonuna ve Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejilerine ne kadar bağlı olduğudur. MİT'in

dış politika üzerindeki etkisi, kurum içi liderlikten ziyade, daha çok Türkiye'nin güvenlik paradigması ve stratejik hedefleri doğrultusunda şekillenen bir yapıya dayanmaktadır. Yine de, kişilerin liderliği ve kişisel vizyonlarının MİT'in yönelimini etkileyebileceği varsayılmalıdır.

MİT'in dış politika üzerindeki etkisi, bir ölçüde başkanlık sistemiyle şekillenen yönetim modeline ve Cumhurbaşkanının MİT'le olan doğrudan ilişkisine bağlıdır. Cumhurbaşkanının stratejik kararları dış politikadaki etkinin sürekliliği ve şekli üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Hakan Fidan ve İbrahim Kalın gibi güçlü ve deneyimli liderlerin MİT'teki rolü, kurumun dış politika üzerindeki etkisini belirginleştirmiştir. Fidan, MİT'i sadece istihbarat toplama değil, aynı zamanda dış politika kararlarında etkili bir oyuncu yapma konusunda önemli adımlar atmıştır.

MİT'in dış politika üzerindeki etkisinin kişisel bağlantılar ve liderlerin kişisel kararlarıyla şekillendiği bir bakış açısı vardır. Bu anlayışa göre, MİT'in dış politika üzerindeki rolü, özellikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan gibi siyasi liderlerin MİT ile güçlü bağlara sahip olması ve istihbaratın dış politikada kullanılan stratejik bir araç olarak önemli bir yer tutmasıyla açıklanabilir. Kişisel yöneticilerin tercihlerinin ve liderlik tarzlarının, MİT'in dış politikanın şekillendirilmesindeki etkinliğini artırabileceği ileri sürülür.

Diğer bir bakış açısı ise, MİT'in dış politika üzerindeki etkisinin kurumsal yapıya dayandığını savunur. Bu görüş, MİT'in kurumsal kapasitesinin ve profesyonel yapısının, dış politika kararlarını şekillendiren temel faktör olduğunu öne sürer. MİT'in istihbarat toplama, analiz yapma ve bu bilgiyi politika üreticilere sunma işlevlerinin dış politikanın karar süreçlerinde giderek daha merkezi bir rol oynadığını vurgular. Bu yaklaşım, MİT'in politikaya olan etkisinin, kişisel ilişkilere dayanmadan daha çok kurumsal süreçlerin ve uzmanlık alanlarının belirleyici olduğunu savunur. MİT'in dış politikadaki etkisi, ulusal güvenlik ve stratejik çıkarların belirlenmesindeki yerinden ve profesyonelliğinden kaynaklanabilir.

MİT'in dış politikadaki rolü, sadece bir kişiye veya liderliğe bağlı kalmayıp, aynı zamanda kurumsal bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Bu durum, devletin stratejik hedefleri doğrultusunda, güvenlik ve istihbarat alanındaki profesyonel çalışmalarla şekillenmiş olup, kurumsal yapının güçlenmesi, MİT'in dış politikada sürdürülebilir bir etkiye sahip olmasını sağlamaktadır. Kurumsal altyapının güçlendirilmesi ve sürdürülebilirliğin

sağlanması, MİT'in etkinliğini uzun vadede devam ettirebilmesine olanak tanımaktadır. Ancak, bireysel liderlik ve kişisel bağlantılar da bu yapının işleyişinde önemli bir rol oynamaktadır.

MİT'in dış politikadaki etkisinin geleceği, Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejilerini ve küresel ilişkilerdeki rolünü derinden etkileyecektir. MİT'in artan gücü, Türkiye'nin bölgesel ve küresel siyasette daha bağımsız ve güçlü bir aktör haline gelmesine olanak tanıyacaktır. MİT'in dış politikadaki rolü, Türkiye'nin Orta Doğu'daki güvenlik stratejilerini daha etkin bir şekilde yönlendirmesine yardımcı olacaktır. Özellikle terörle mücadele, sınır ötesi operasyonlar ve bölgesel istikrarsızlıklarla mücadelede MİT'in etkisi belirginleşmektedir. Türkiye'nin bölgesel aktörlerle olan ilişkilerindeki güç projeksiyonları, MİT aracılığıyla şekillenecek ve bölgedeki güvenlik tehditlerine karşı daha proaktif bir tutum sergilenebilir. Bu, Türkiye'nin Orta Doğu'daki etkisini artırabilir, ancak aynı zamanda bölgedeki bazı güçlerle karşıtlıkları da güçlendirebilir.

MİT'in dış politikadaki artan etkisi, Türkiye'nin küresel güvenlik sistemindeki yerini de değiştirebilir. MİT'in istihbarat paylaşımı ve güvenlik alanındaki işbirlikleri, Türkiye'nin Batılı müttefikleriyle ilişkilerinde gerginliklere yol açabilirken, aynı zamanda Türkiye'nin NATO ve AB ile ilişkilerindeki bağımsızlık arayışını da tetikleyebilir. Türkiye, MİT'in gücünden faydalanarak, küresel siyasette daha fazla söz sahibi olabilir, ancak bu durum Batı ile olan ilişkilerini zorlaştırabilir. Yeni ittifaklar ve stratejik ortaklıklar arayışı, Türkiye'nin dış politika yönelimlerinde önemli bir yer tutabilir.

7. KAYNAKÇA

- 644 Sayılı Millî İstihbarat Teşkilatı Kanununa Bir Ek Madde ile Bir Ek Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun, Kanun No. 181, 13 Mart 2014, Resmî Gazete, 26 Nisan 2014, Sayı: 28983. <https://www.mevzuat.gov.tr/>. Erişim Tarihi:21.05.2024.
- A Haber. (2022). MİT Koordine Etti! ABD ve Rusya Arasında Esir Takası! İşte O Görüntüler. <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2022/04/28/mit-koordine-etti-abd-ve-rusya-arasinda-esir-takasi-iste-o-goruntuler>, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2024 .
- Acar, H., & Pekcandanoğlu, M. (2022). Türkiye'nin Uluslararası Askeri Harekât Deneyimi ve Terörle Mücadelede Askeri Kapasitesi. Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1), 80-101.
- Acar, Ü. (2011). İstihbarat. Akçay Yayınları. Ankara.
- Acer, Yücel. (2019). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Mutabakatı. SETA Analiz, Sayı: 301. İstanbul: SETA Yayıncılık.
- Acun, C. (2023). MİT, Secimler ve PKK [Dosya]. Dosya / Siyaset ve 2023 Seçimleri. Kriter Dergi.
- Acun, C. (2024a). Sahadan Güç Kazanan Diplomasi ve Irak. <https://www.setav.org/sahadan-guc-kazanan-diplomasi-ve-irak/>, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2024 .
- Acun, C., & Görücü, E. (2023). Türkiye'nin Suriye Politikası ve 2023 Senaryoları. Kriter Dergisi. <https://kriterdergi.com/dis-politika/turkiyenin-suriye-politikasi-ve-2023-senaryolari>, Erişim Tarihi: 16.12.2024.
- Açıkalın, Ş. N. (2022). 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Türk Dış Politikasında Otonomi ve Lider Diplomasisi, Kriter Dergi, <https://kriterdergi.com/dosya-7-yilinda-15-temmuz/15-temmuz-darbe-girisimi-sonrasi-turk-dis-politikasinda-otonomi-ve-lider-diplomasisi>, Erişim Tarihi: 27 Şubat 2024 .
- Açıkbaz, A. E. (2022). Türkiye'nin Milli Güvenlik Politikası. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 9(2), 50-65.
- Akan, A.K. (2022). Terör Örgütü Pkk'nın Elebaşı Öcalan'ın Türkiye'ye Getirilmesinin Üzerinden 23 Yıl Geçti. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/teror-orgutu-pkknin-elebas-iocalanin-turkiyeye-getirilmesinin-uzerinden-23-yil-gecti/2502163>. Erişim Tarihi: 14.03.2025.

- Akan, A.K. (2023). Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı'na İbrahim Kalın atandı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/milli-istihbarat-teskilati-baskanligina-ibrahim-kalin-atandi/2915024>. Erişim Tarihi: 14.06.2024.
- Akbaş, M. (2023). İç Güvenlik İstihbaratı ve Polis İstihbaratı Arasındaki İlişki: Türk Polis Teşkilatı/İstihbarat Başkanlığı Örneği. Güvenlik Çalışmaları Dergisi, 25(2), 149-164.
- Akbulut, B., & Yeşildal, Z. (2024). FETÖ'nün 7 Şubat MİT Kumpası Üzerinden 12 Yıl Geçti. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/fetonun-7-subat-mit-kumpasinin-uzerinden-12-yil-gecti/3128949>, Erişim Tarihi: 19 Nisan 2024 .
- Akgül, B. İ. (2023). 11 Eylül Saldırıları: O Gün Ne Oldu, Sonrasında Neler Yaşandı? <https://www.trthaber.com/haber/dunya/11-eylul-saldirilari-o-gun-ne-oldu-sonrasinda-neler-yasandi-794734.html>, Erişim Tarihi: 6 Mart 2024 .
- Akhiyadov, M. (2022). Rusya-Ukrayna Krizi ve Türkiye'nin Arabuluculuk Rolü. <https://www.insamer.com/tr/rusya-ukrayna-krizi-ve-turkiyenin-arabuluculuk-rolu.html>, Erişim Tarihi: 15 Mart 2024 .
- Akkan, İ. (2016). Arap Baharı Sonrası Suriye ve Türk Dış Politikası Açısından Türkiye-Suriye İlişkileri, Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksan, S. (2022). Esir Takası: Türkiye'den Başka Bir Ülke Yapamazdı. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/esir-takasi-turkiyeden-baska-bir-ulke-yapamazdi-710573.html>, Erişim Tarihi: 14 Aralık 2023 .
- Aksu, C. T. (2019). Amerikan ve Rus İstihbarat Servislerinin Kritik Dönemeçleri. Yüksek lisans tezi, TOBB ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aksu, F., & Küçük, A. (2019). Musul Rehineler Krizinde Türkiye'nin Kriz Yönetimi. Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 6(1), 13-54.
- Altıay, K. (2013). Cumhuriyet Donemi İstihbarat Örgütleri. Yüksek lisans tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Anadolu Ajansı. (2018a). Literatüre Girecek Türden Bir Operasyon. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/literature-girecek-turden-bir-operasyon/1233941>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2024.
- Anadolu Ajansı. (2018b). MİT'ten FETÖ'nün Afrika Yapılanmasına Darbe. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/mitten-fetonun-afrika-yapilanmasina-darbe/1113449>. Erişim Tarihi: 14.03.2025.
- Anadolu Ajansı. (2020a). Cumhurbaşkanı Erdoğan: MİT, Libya'da Görevlerini Hakkıyla Yerine Getiriyor. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye>, Erişim Tarihi: 12.09.2023.

- Anadolu Ajansı. (2020b). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Libya'da MİT'in Sağladığı Destek Oyun Değiştirici Role Sahip. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-libyada-mitin-sagladigi-destek-oyun-degistirici-role-sahip/1922886>. Erişim Tarihi:28.02.2025.
- Anadolu Ajansı. (2022). KDP'li yetkili: PKK, Irak'ın Sincar ve Suriye'nin Haseke bölgeleri arasında tünel kazdı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kdp-li-yetkili-pkk-irakin-sincar-ve-suriyenin-haseke-bolgeleri-arasinda-tunel-kazdi/2616111>, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2024.
- Anadolu Ajansı. (2023a). FETÖ'nün MİT Tırları Kumpasının Üzerinden 9 Yıl Geçti. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/fetonun-mit-tirlari-kumpasinin-uzerinden-9-yil-gecti/2790502>, Erişim Tarihi: 11 Şubat 2024.
- Anadolu Ajansı. (2023b). 2023 Türkmen Komutandan MİT Tırları Açıklaması. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkmen-komutandan-mit-tirlari-aciklamasi/40104>, Erişim Tarihi: 11 Kasım 2023 .
- Aras, B. (2017). 15 Temmuz Sonrası Türk Dış Politikası. İstanbul Politikalar Merkezi.
- Arpacık, C. (2021). Nurettin Sofi Operasyonunun Detayları: Suriye'den Irak'a Geçmesi Sonun Başlangıcı Oldu, Özel Ekip Kuruldu, 2 Yıl Sonra Öldürüldü. <https://www.indyturk.com/node/360781/haber/nurettin-sofi-operasyonunun-detaylar%C4%B1-suriyeden-iraka-ge%C3%A7mesi-sonun-ba%C5%9Flang%C4%B1c%C4%B1>, Erişim Tarihi: 14 Aralık 2023 .
- Arslan, H. (2022). Turkey's New Security Concept And Its Impact On Combating Terrorism. Idea Sütdişi Jurnal, 8(44), 551-563.
- Aslan, M. (2023). Türkiye'nin Terorle Mucadele Sureci: An ve Sonrası. Kriter Dergi, <https://kriterdergi.com/dosya-100-yil/turkiyenin-terorle-mucadele-sureci-an-ve-sonrasi>, Erişim Tarihi: 12 Şubat 2024 .
- Ataman, M. (2018). Türk Dış Politikasının AK Parti Döneminde Yeniden Yapılandırılması. Edt. (K. İnât, A. Aslan ve B. Duran). Kuruluşundan Bugüne AK Parti Dış Politika içinde. İstanbul: SETA, 41-60.
- Ataman, M. (2022). 15 Temmuz: Türk Dış Politikası Anlayışında Büyük Kırılma. Kriter Dergi, <https://kriterdergi.com/dosya-15-temmuz/15-temmuz-turk-dis-politikasi-anlayisinda-buyuk-kirilma>, Erişim Tarihi: 18 Nisan 2024 .
- Atatürk Ansiklopedisi. (2023). Türk-Rus Ortak Deklarasyonu (24 Mart 1941). <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-rus-ortak-deklarasyonu-24-mart-1941/>, Erişim Tarihi: 14 Aralık 2023 .

- Ateş, A. (2013). Stratejik İstihbarat ve Türk Dış Politikasına Etkisi [Yüksek Lisans Tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Ateş, H. (2016). İstihbarat Konferansları: Türk İstihbaratında Eğitim Süreci. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Atlantic Council. (2020). What Relationship Can The US And Turkey Have After 2020? Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/what-relationship-can-the-us-and-turkey-have-after-2020/>, Erişim Tarihi: 15.05.2024.
- Ayata, A. (2021). Suriye Krizinin Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri. *Researcher*, 5(3), 1-13.
- Aydemir, M. (2021). Libya, 17 Şubat Devrimi'nin 10'uncu Yılı'nı Kutluyor. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/libya-17-subat-devriminin-10uncu-yilini-kutluyor-544986.html>, Erişim Tarihi: 01.01.2024.
- Aydın, H. (2021). Tarihın Seyrini Değıştiren Bir İhbar ve Darbenin Erkene Alınması. *Kriter Dergi*, 6(59). <https://kriterdergi.com/dosya-5-yilinda-15-temmuz/tarih-in-seyrini-degistiren-bir-ihbar-ve-darbenin-erkene-alinmasi>. Erişim Tarihi: 17.05.2024.
- Aydın, M. K. (2002). Turkey And The Baghdad Pact. *International Jurnal of Social Science Research*.
- Aydın, M., & Ereker, F. (2014). Türkiye’de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(43), 127-156.
- Babahanoglu, V. (2023). Suriye Krizi Ve Dış Politika: Türkiye ve Rusya Arasında Geçişken İlişkiler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 59, 407-421.
- Bağcı, H., & Demirel, M. (2023). Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Dış Politikasına Dair Bir Değerlendirme: Güvenlik Arayışından Güvenlik Sağlayan Küresel Oyunculuğa. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Cumhuriyet’in 100. Yılı), 500-518.
- Bahar, İ. (2021). Teşkilat-I Mahsusa, MİT ve İstihbarat Örgütleri. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Baharçipek, A., & Ekici, S. (2016). NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 149-168.
- Bakan, S., & Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Jurnal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 135-152.
- Balcı, A. (2013). Komşularla Sıfır Sorun Sadece Bir Dış Politika İlkesi mi? <https://www.abalci.com/2013/11/12/komsularla-sifir-sorun-sadece-bir-dis-politika-ilkesi-mi/>, Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2024.
- Barnett, T. (2004). *The Pentagon’s New Map: War and Peace in the Twenty-First Century*. Putnam Publishing.

- Baştürk, Ö. Ö. (2021). Milli İstihbarat Teşkilatı'na Ait Bilgi, Belge ve Kimliklere Karşı Suçlar [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Bölümü, Türkiye, 2018.
- BBC News Türkçe. (2013). Mavi Marmara: İsrail, Türkiye'den özür diledi. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/03/130322_israil_turkiye_ozur#:~:text=A%C3%A7%C4%B1klamaya%20g%C3%B6re%2c%20%C4%B0srail%2c%20yard%C4%B1m%20gemisinde,Tazminat%20anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1%20tamamla%20makta%20uzla%C5%9F%C4%B1d%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1, Erişim Tarihi: 17 Kasım 2023.
- BBC News Türkçe (2011). Libya'da Lider Kaddafi'ye Karşı İsyan. BBC Türkçe. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/03/110318_libya_un, Erişim Tarihi: 01.01.2024.
- BBC News Türkçe. (2018). Özgür Suriye Ordusu nedir: 2011'den 2018'e örgütün yaşadığı dönüşüm. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42862756>, Erişim Tarihi: 15 Aralık 2023 .
- BBC News Türkçe. (2021). Libya'da Geçiş Yönetimi Belirlendi: Başkanlık Konseyi'nde Kimler Var? BBC Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55947259>, Erişim Tarihi: 17.11.2024.
- BBC News Türkçe. (2022). Abdullah Çatlı: Susurluk Skandalı Nedir, 3 Kasım 1996'daki Trafik Kazasının Ardından Neler Yaşandı?. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57230730>, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2024 .
- Betts, R. K. (2007). Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security. Columbia University Press.
- Bigaç, O. (2017). Türk İstihbaratında Yeni Dönem mi?. <https://politikaakademisi.org/2017/08/27/turk-istihbaratinda-yeni-sistem-mi/>. Erişim Tarihi: 15.03.2025.
- Blum, W. & Hope, K. (2003). US Military&CIA Interventions since World War II, Zed Books,
- Bölükbaşı, Y. Z. (2021). Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim: Kemalizm ve CHP. Akademik Hassasiyetler, 8(15), 83-110.
- Bural, E. (2021). Terörizmle mücadelede kuvvet çarpanı: İstihbarat, terörizm ve radikalleşmeyle mücadele merkezi. <https://www.teram.org/icerik/terorizmle-mucadelede-kuvvet-carpani-istihbarat-191#:~:text=Ter%C3%B6rizmle%20m%C3%Bccadele%20y%C3%B6ntem%20ve%20ara%C3%A7lar%C4%B1n%C4%B1n,Ba%C5%9Far%C4%B1%20kriteri%20ter%C3%B6r%20eylemlerinin%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fmemesidir>, Erişim Tarihi: 30 Ocak 2024.

- Canlı, E. (2020). Türkiye'nin Desteği 2020 Yılında Libya'nın Kaderini Değiştirdi. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-destegi-2020-yilinda-libyanin-kaderini-degistirdi/2093486>, Erişim Tarihi: 17.11.2023.
- Cengiz, M.E. (2024). 8 Aralık 2024: Suriye'de Tam Teşekküllü Halk Devrimi. Fikir Turu. <https://fikirturu.com/jeo-politika/8-aralik-2024-suriyede-tam-tesekkullu/>. Erişim Tarihi:11.04.2025.
- Ceylan, E. (2019). Suriye İç Savaşı Bağlamında Işid-Deaş'ın Orta Doğu'ya ve Türkiye'ye Etkisi. Ankara:Legem Yayıncılık
- CIA. (2023).The Intelligence Cycle. https://www.google.com/search?q=The+Intelligence+Cycle+C%C4%B1a&Oq=The+Intelligence+Cycle+C%C4%B1a&Gs_Lcrp=Egzjahjvbwuybggaeuyotıcae qabgwgb4ycggceaaygaqyogqycggdeaaygaqyogtsa qgxotuyajbqnkgcalacaa&Sourceid=Chrome&İe=UTF-8.Erişim Tarihi:17.11.2023.
- CNN Türk (2014). MİT, Rehine Krizinde Kilidi Arap Aşiretleriyle Açtı. CNN Türk. <https://www.cnnturk.com/turkiye/mit-rehine-krizinde-kilidi-arap-asiretleriyle-acti-427468>, Erişim Tarihi: 16.12.2024
- CNN Türk. (2023). Hakan Fidan, MİT'in 2022 Yılı Faaliyetlerini Değerlendirdi. CNN Türk. <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/hakan-fidan-mitin-2022-yili-faaliyetlerini-degerlendirdi-istihbaratta-yapay-zeka-faktoru>. Erişim tarihi: 04.05.2024.
- Coşkun, V. (2017). 16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 22(36), 3-30.
- Council on Foreign Relations. (2017). Civil War İn Libya. Global Conflict Tracker, CFR, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/civil-war-libya>, Erişim Tarihi: 01.01.2024.
- Cumhuriyet. (2024). 'Enerjiden İstihbata...' Türkiye Ve Nijer Arasında İş Birliği Anlaşması. <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/enerjiden-istihbarata-turkiye-ve-nijer-arasinda-is-birligi-2228742>. Erişim Tarihi: 14.05.2025.
- Çalış, Ş., & Metkin, K. (2017). Algı Ve Yenilgi: AB Normları, Türkiye'nin Üyeliği ve AK Parti'nin Rolü. Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, 25(2), 1-39.
- Çam, B. (2023). İstihbaratta Karşı İstihbarat ve Karşı Casusluk: James Jesus Angleton Örneği (Yüksek lisans tezi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü İstihbarat Çalışmaları Anabilim Dalı İstihbarat Programı). Atatürk Üniversitesi.
- Çelik, M. (2017). MİT, MİKK, Yeni Dönem. Gazete Vatan. <https://www.gazetevatan.com/yazarlar/murat-celik/mit-mikk-yeni-donem-1100126>.

Erişim tarihi: 28.02.2024.

- Çelikcan, H., & Cavlak, H. (2021). Devletlerarası İlişkilerde Kimlik: Mursi Dönemi Türkiye-Mısır İlişkileri. Akademik Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 13(25), 591-606.
- Çelikdönmez, Ö. (2018). Somali Örneği: Afrika Boynuzuna Yerleşen Türk Ordusu Ve MİT Emperyalizmle Savaşıyor!. <https://kafkassam.com/somali-ornegi-afrika-boynuzuna-yerlesen-turk-ordusu-ve-mit-emperyalizmle-savasiyor.html#gsc.tab=0>. Erişim Tarihi: 17.04.2025.
- Çetinkaya, ř. (2012). “Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları”, 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler, 2, 241-260
- Çıtak, E. (2019). Savaş Stratejisinde İstihbaratın Önemi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(18), 775-798.
- Çiftçi, H. (2022). Darbeci FETÖ Örgütünün Tarihi. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/darbeci-feto-orgutunun-tarihi-694893.html>. Erişim tarihi: 25.03.2024.
- Daban, C. (2017). Turgut Özal Donemi Türkiye Dış Politikası (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social Economic Research), 17(33).
- Daban, C., & Aktaş, H. (2024). Savunma İş Birliği Kapsamında Türkiye-Somali İlişkileri: Türksom Askeri Eğitim Merkezi Örneği. İmgelem(14), 73-100.
- Dağdeviren, I., & Kedikli, U. (2023). Devletin Güvenlik ve Terörle Mücadele Aracı Olarak İstihbarat Yöntemleri ve Önemli Uygulama Örnekleri: İngiltere, ABD, İsrail ve Türkiye. Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 23(3), 1351-1368.
- Darılıcı, A. B. (2022). İstihbari Faaliyetler Kavramı. İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1-22.
- Darılıcı, A. B. (2023). İstihbarat 101 (2. baskı). Bursa: Dora.
- Demir, A. F. (2023). Türkiye’de DP’den AKP’ye Dış Politikada Değişenler ve Değişmeyenler. UIK Panorama. <https://www.uikpanorama.com/blog/2023/11/17/dpden-akpye/>. Erişim tarihi: 15.02.2024.
- Demir, C. K., & Yenal, S. (2022). İstihbarat Çalışmaları. Ankara: Nobel Yayınları.
- Demir, G. (2023). Görüş - Ukrayna-Rusya Savaşı’nın Birinci Yılında Türkiye’nin Arabulucu Rolü. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-ukrayna-rusya-savasinin-birinci-yilinda-turkiye-nin-arabulucu-rolu/2829905>, Erişim Tarihi: 12.12.2023.

- Demirtaş, T. (2024). Türkiye'nin Afrika'daki Başarıları: İş Birliği Fırsatları, Tehditler Ve Riskler. Kriter Dergisi. <https://kriterdergi.com/dosya-afrika/turkiyenin-afrikadaki-basarilari-is-birligi-firsatlari-tehditler-ve-riskler>. Erişim Tarihi: 14.02.2025.
- Deniz, T. (2014). Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme. Doğu Coğrafya Dergisi, 18(29), 65-78.
- Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu. (1983). T.C. Resmi Gazete, Sayı 18210, 3/11/1983.
- Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. (2023). Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi. Dışişleri Bakanlığı. https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html. Erişim tarihi: 14.12.2023.
- Dikici, A. (2007). Milli Mücadele Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polisi. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XXIII(67-68-69), 339-382.
- Dikkas, M. (2024). İstihbaratta “Anglosakson yaklaşımı”, Türkiye ve NATO. <https://strasam.org/strateji/istihbarat/istihbaratta-anglosakson-yaklasimi-turkiye-ve-nato-2795> Erişim Tarihi: 15.12.2024.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. (2019). Farklı boyutlarıyla FETÖ/PDY. Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı.
- Dinç, S. (2008). Atatürk döneminde (1920-1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış: İkili Ve Çok Uluslu İlişkiler. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6.
- Döşkaya, F. Ç. (2020). Amerikan Board (ABCFM) ve Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ). Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 7(3), 1431-1474.
- Duman, B. (2024). Terör Örgütü PKK İle İş Birliği KYB'nin Altını Oyuyor. ORSAM. <https://www.orsam.org.tr/tr/teror-orgutu-pkk-ile-is-birligi-kybnin-altini-oyuyor/>. Erişim tarihi: 20.02.2024.
- Duramaz, S., & Gökbunar, A. R. (2017). Ekonomik İstihbarat Sisteminin Oluşturulmasına Yönelik Türkiye İçin Yeni Bir Model Önerisi. Öneri Dergisi, 12(47), 49-69.
- Duramaz, F., & Gül, M. (2022). Soğuk Savaş Sonrası Donemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1991-2011): Güvenlik merkezli yaklaşımdan işbirliğine. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 43, 395-428.
- Dünya Gazetesi. (2010). Türkiye'de Eksen Kayması Yok. Dünya Gazetesi. <https://www.dunya.com/gundem/turkiye039de-eksen-kaymasi-yok-haberi-117757>. Erişim tarihi: 25.03.2024.

- Düz, S. (2022). Türkiye'nin Askeri Varlığının Derinleştirilmesi ve Pençe Kilit Harekatı. SETAV. <https://www.setav.org/turkiyenin-askeri-varliginin-derinlestirilmesi-ve-pence-kilit-harekatı/>. Erişim tarihi: 15.02.2024.
- Düz, S. (2023). Terörle Mücadelede İHA'ların Rolü ve Etkileri: Üst Düzey PKK'lı Terörist Liderlerin ve Operatiflerin Tasfiyesi. SETAV. <https://www.setav.org/rapor-terorle-mucadelede-ihaların-rolu-ve-etkileri-ust-duzey-pkkl-iderlerin-ve-operatiflerin-tasfiyesi/>. Erişim tarihi: 15.02.2024.
- Ebrem, S. (2021). Suriye İç Savaşının Türk Dış Politikasına ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı.
- Emniyet Genel Müdürlüğü. (2024a). Tarihte Polis. <https://www.egm.gov.tr/tarihce>. Erişim tarihi: 15.06.2024.
- Emniyet Genel Müdürlüğü. (2024b). İstihbarat Tarihi. Emniyet Genel Müdürlüğü. <https://www.egm.gov.tr/istihbarat/istihbarat-tarihce>, Erişim Tarihi:15.06.2024
- Erarslan, F., & Özdemir, F. N. (2021). Azerbeycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı. Türk Dünyası Araştırmaları, 129(255), 315-334.
- Erdağ, R. (2023). 21. Yüzyılda Türkiye'nin Dış Politikası. Ankara: Kadim Yayıncılık.
- Erdoğan, M. M. (2006). Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri 1990-2000 (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, M. M., Yakut, K., & Bağcı, H. (2018). Türk Dış Politikası I. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2693.
- Eren, E. (2021). Bütüncül Teori İnşası: Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası Analizi. https://tasam.org/tr/icerik/67996/butuncul_teor_i_nsa_i_ak_parti_donemi_turk_dis_polit_ikasi_analizi. Erişim tarihi: 11.11.2023.
- Ergin, S. (2020). Mısır İle İstihbarat Örgütleri Üzerinden Diyalog. Hürriyet. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/misir-ile-istihbarat-orgutleri-uzerinden-diyalog-41590349>. Erişim Tarihi: 15.03.2025.
- Erkin, A. (2021). İşte MİT'in 1996 Tarihli Susurluk Raporu. <https://www.sozcu.com.tr/iste-mitin-1996-tarihli-susurluk-raporu-wp6448888>. Erişim tarihi: 28.11.2023.
- Erten, M. E. (2017). Türkiye-Suriye Sınırı Hava Sahasında Türkiye'nin Uyguladığı Angajman Kuralları. Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12, 91-111.
- Eti, B. (2021). SSCB'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nun Kuruluşu. Uluslararası İlişkiler Öğrenci Dergisi.

- Euronews. (2022). Rus Ve ABD’li İstihbarat Şefleri, Ankara’nın Ev Sahipliğinde 'Nükleer Krizi' Görüşüyor. <https://tr.euronews.com/2022/11/14/rus-ve-abdli-yetkililerin-ankarada-gizli-gorushmeler-yaptigi-bildirildi>. Erişim tarihi: 30.01.2023.
- Euronews. (2025). MİT Başkanı Kalın Şam’daki Emevi Camii’nde Namaz Kıldı. <https://tr.euronews.com/2024/12/12/mit-baskani-kalin-samdaki-emevi-camiinde-namaz-kildi>. Erişim Tarihi:14.03.2025.
- Genel, M. G. (2014). Bir Dış Politika Kavramı Olarak "Eksen Kayması" nın Son Dönem AB İlişkileri Bağlamında Türkiye Basınına Yansıması (Şangay İş Birliği Örgütü tartışmaları örneğinde). Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 43, 3-33.
- Genelkurmay Başkanlığı (2024). İstihbarat. Genelkurmay Başkanlığı. <https://www.kkk.tsk.tr/kkksablonmaster/header/kurumsal/siniflar/istihbarat.aspx>, Erişim Tarihi:16.12.2024.
- Geoint Basic Doctrines. (2006). National Geospatial Intelligence Agency. USA.
- Geyik, K., & Yavuz, C. (2023). Savaş Dönemi Dijital Diplomasi: Ukrayna-Rusya Savaşı Örneği. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi, 11, 6-33.
- Gökdoğan, M. (2018). Sinyal istihbaratı. Trend Analizi Haziran 2018.
- Göksedef, E. (2020). MİT Yurt Dışındaki Operasyonlarını Neden Artırdı? , BBC. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53551583>. Erişim tarihi: 07.12.2023.
- Göktürk, S., & Koç, M. (2023). Türkiye’nin İnsansız Hava Araçları Serüveni. Anadolu Strateji Dergisi, 5(1), 1-27.
- Gönül, O. C. (2021). Uluslararası İlişkilerde Bir Şiddet Tezahürü Olarak Uluslararası Terörizm Ve IŞİD Örneği (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Görücü, K. (2023). 5 soru: DEAŞ Lideri Ebu Hüseyin’in Öldürülmesi ve MİT Markasının Yükselişi., SETAV. <https://www.setav.org/5-soru-deas-lideri-ebu-huseyinin-oldurulmesi-ve-mit-markasinin-yukselisi/>. Erişim tarihi: 11.12.2023.
- Göztepe K., Akdağ A. (2015). Coğrafi Analiz Sistemi (CAS) ile Askeri Karar Verme Süreci Etkinliğinin Artırılması, Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi, 2015 (2) 56-68.
- Gragido, W., & Pirc, J. (2011). Cybercrime And Espionage: An Analysis Of Subversive Multi-Vector Threats. Syngress.
- Gray, D., Slade, C. (2008). Applying the Intelligence Cycle Model to Counterterrorism Intelligence for Homeland Security, European Journal of Scientific Research, Vol. 24 No. 4, EuroJournals Publishing, Inc., p. 498-519, http://www.eurojournals.com/ejsr_24_4_06.pdf Erişim Tarihi: 10.03.2024

- Gül, Z. (2016). Stratejik İstihbarat ve Genel Yanılgılar. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 4(1), 111-132.
- Güldalı, S. (2009). 2003 Amerikan İşgali Sonrası Türkiye-Irak İlişkileri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Gümüşlüoğlu, F. (2023). AK Parti İktidarında Türkiye-Orta Doğu İlişkileri. <https://www.gzt.com/gercek-hayat/ak-parti-iktidarinda-turkiye-ortadogu-iliskileri-3746253>. Erişim tarihi: 16.04.2023.
- Gürel, A. (2022). The Development Of Turkish Intelligence Units After 1880 And Deep State Structures. Anadolu University Journal of Faculty of Economics, 4(2), 62-77.
- Gürkaynak, M. (2005). Soğuk Savaş Sonrasında NATO ve Avrupa Güvenliği. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 7-27.
- Gürpınar, B. (2017). Dış Politika Ve Kamuoyu: Mavi Marmara Krizi. Journal of International Social Research, 10(53), 241-253.
- GZT. (2021). FETÖ'nün 100 Yıllık Hikâyesi. Gerçek Hayat. <https://www.gzt.com/gercek-hayat/fetonun-100-yillik-hikyesi-3598668>, Erişim Tarihi: 20.08.2024.
- Hacettepe Üniversitesi. (2023). X11. Atatürk Sonrası Türkiye. <https://ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II12.pdf>. Erişim tarihi: 11.12.2023.
- Hamsici, M. (2017). MİT Tırları Davası: Neler Yaşandı?, BBC. <https://www.bbc.com/turkce/>. Erişim tarihi: 11.12.2023.
- Haykır, Y., & Aslan, M. (2021). Denge Esaslı Türk Dış Politikasına Bir Bakış (1939-1945). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31(2), 1069-1089.
- Hökelek, N. Ö. (2021). İstihbarat Kurumlarının Dış Politikada Karar Alma Sürecine Etkisi: Türkiye Örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Turgut Özal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Malatya.
- Hubar, G. (2022). Türkiye'nin Bir Dış İstihbarat Servisine İhtiyacı Var. Independent Türkçe. <https://www.indyturk.com/node/466426/t%C3%BCrkiye'nin-bir-d%C4%B1%C5%9F-istihbarat-servisine-ihhtiyac%C4%B1-var>. Erişim Tarihi: 14.05.2024
- Hulnick, A. S. (2006). What's Wrong With The Intelligence Cycle. Intelligence and National Security, 21(6), 959-979.
- Huseynov, F. (2003). Bağımsız Devletler Topluluğunun Oluşumunun Hukuki Boyutları. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52(4).

- HÜR24. 2024. MİT Başkanı Kalın, Somali Cumhurbaşkanı Mahmud İle Görüştü.
<https://www.hur24.com/mit-baskani-kalin-somali-cumhurbaskani-mahmud-ile-gorustu-117639h.htm>. Erişim Tarihi:18.02.2025.
- Hürriyet. 2018. Sudan'da MİT Operasyonuyla Yakalandı... Cezası belli oldu.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sudanda-mit-operasonuyla-yakalandi-cezasi-belli-oldu-40848902>. Erişim Tarihi:17.02.2025.
- Independent Türkçe. (2023). Wall Street Jurnal, Ankara'daki Tutuklu Takasının Detaylarını Yazdı: Gizli El Hakan Fidan.
https://www.indyturk.com/node/682886/d%C3%BCnya/wall-street-journal-ankaradaki-tutuklu-takas%C4%B1n%C4%B1n-detaylar%C4%B1n%C4%B1-yazd%C4%B1-gizli-el-hakan#google_vignette. Erişim tarihi: 19.03.2024.
- İHH. (2021). Mavi Marmara. <https://ihh.org.tr/mavi-marmara>. Erişim tarihi: 14.11.2023.
- İletişim Başkanlığı. (2020). Doğu Akdeniz Denkleminde Stratejik Adım: Türkiye & Libya Mutabakatı. <https://www.iletisim.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 25.11.2024.
- İlter, E. (2013). Milli İstihbarat Tarihçesi. MİT Basımevi; Demir, A.B. (2013). Türk İstihbarat Tarihi ve Atatürk. Hukuk Gündemi, Atatürk Özel Sayısı, 14-17.
- Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, Kanun No. 2803, 10 Mart 1983, Resmî Gazete, 26 Nisan 2014, Sayı: 28983.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2803&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>. Erişim Tarihi:18.02.2025.
- Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği. (2025).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20169741.pdf>. Erişim Tarihi: 15.04.2024.
- Johnson, L. K. (1986). Making The Intelligence 'Cycle' Work. International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, 1(4), 1-23.
- Kahn, D. (2008). An Historical Theory Of Intelligence. In P. Gill, S. Marrin, & M. Phythian (Eds.), Intelligence theory: Key questions and debates (pp. 1-10). Routledge.
- Kalaycı, R., & Akdoğan, İ. (2021). 21. Yüzyılda Türkiye'nin Orta Doğu Ülkeleri ve Büyük Güçlerle İlişkileri. Ankara: Orion.
- Kalkan, D. (2023). Terörle Mücadele Hukukunda İstihbaratın Yeri. Kırıkkale Hukuk Mecmuası, 3(2), 375-402.
- Kancı, M. A. (2022). İkinci Soğuk Savaş'ın Değiştirdiği İstihbarat İkliminde Milli İstihbarat Teşkilatı. Kriter Dergi, 6(64). <https://kriterdergi.com/dosya-turkiyede-ve-dunyada-istihbarat/ikinci-soguk-savasin-degistirdigi-istihbarat-ikliminde-milli-istihbarat-teskilati>.

Erişim Tarihi: 17.05.2024.

Kantarlı, ř. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı 'Koalisyonlar Dönemi Mi?'. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 8(16), 47-84.

Kaplan, E., Yener, D., Işık, E., & Usul, A.S. (2020). Erdoğan: Türkiye Azerbaycan'a Yönelik Her Turlu Saldırının Karşısında Yer Almakta Tereddüt Göstermeyecektir, Anadolu Ajansı. Erişim Tarihi, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/erdogan-turkiye-azerbaycana-yonelik-her-turlu-saldirinin-karsisinda-yer-almakta-tereddut-gostermeyecektir/1910411>. Erişim tarihi: 11.04.2024.

Karaağaç, Y. (2020). Terör ve Terörizmle Mücadelede İstihbaratın Önemi. TERAM. <https://www.teram.org/Icer%EB%88k/teror-ve-teror%EB%88zmle-mucadelede-%EB%88st%EB%88hbarat%EB%88n-onem%EB%88-99#:~:text=Kontr-ter%C3%B6r%EB%88zm>. Erişim tarihi: 09.11.2023.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı. (2024). İstihbarat. <https://www.kkk.tsk.tr/istihbarat.aspx>. Erişim tarihi: 28.01.2024.

Karaağaç, Y. (2020). Terör ve Terörizmle Mücadelede İstihbaratın Önemi. TERAM. <https://www.teram.org/Icerik/teror-ve-terorizmle-mucadelede-istihbaratin-onemi-99>, Erişim Tarihi: 14.06.2024.

Karabulut, A., & Değer, F. (2015). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşımına Genel Bakış. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 69-79.

Karakaş, M. (2024). Pençe Harekâtları: Türkiye'nin 'Terörle Mücadele' Stratejisi Nasıl Değışti?, BBC. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c3gyd9050y9o>. Erişim tarihi: 13.01.2024.

Kavsiraci, O. (2020). İstihbarat Süreci ve İnsan Kaynaklı İstihbaratın Analizi. OPUS International Jurnal of Society Researches, 16(27), 700-719.

Kaya, B. (2011). AK Parti Dönemi Türkiye-AB Müzakere Süreci. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya, E. (2015). Dış Politika Değışimi: AKP Donemi Türk Dış Politikası. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 7(12), 72-92.

Kaya, T. (2021). Davutoğlu Doktrininden Külli Dengeye; 2007-2017 Dönemi Türk Dış Politikasının İç Ve Dış Dinamikleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Kaynak, M. (2019). İstihbaratta Yeni Stratejiler: Örtülü Operasyonlar. İstanbul: Alfa Yayınları.

Kemik, G. (2021). Terörü Tartışmak: Tanım Sorunu, Genel Özellikleri ve Uluslararası Hukuk Açısından Analizi. Aruzlu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi, 4(2),

165-187.

- Kılıç, E. (2011). Soğuk Savaş Döneminde Türk İstihbarat Kurgusu. (Yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Kıbar Önder, N. (2021). Kaddafi Dönemi Libya İç ve Dış Siyaseti: Libya Arap Baharında Türkiye politikası. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(1), 136-148.
- Kiraz, S. (2019). Güvenlik Alanında Yaşanan Dönüşümlerin İstihbarata Yansımaları: ABD Örneği. Bilge Strateji, 11(21), 231-250.
- Kodaman, T., & Önder, H. M. (2023). İstihbarat Başarısızlığı ve İdeolojik Dış Politika: Türkiye'nin Arap Baharı Sürecinde Başar Esad'ı Devirme Politikası. UPA Strategic Affairs, 4(2), 4-30.
- Koni, H. "Hatay Sorununa Yeni Bir Bakış", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 1989, s.536.
- Kökçam, S. (2021). Türkiye'nin Afrika'ya Açılımı Ve Diplomasi Stratejileri. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/yukselen-kita-afrikada-guc-mucadelesi-turkiye-617602.html> Erişim Tarihi: 10.03.2025.
- Köse, T. (2024). Suriye'de Yeni Dönem ve Türkiye'nin Rolü. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/suriyede-yeni-donem-ve-turkiyenin-rolu/3419885>. Erişim Tarihi:20.01.2025.
- Kösebalaban, H. (2020). 2021'e Girerken Türk Dış Politikasının Dönüşümü. Perspektif Online. <https://www.perspektif.online/2021e-girerken-turk-dis-politikasinin-donusumu-2/>. Erişim Tarihi: 12 Nisan 2024.
- Kösebalaban, H. (2021). Türk Dış Politikası. BB101 Yayınları.
- Köseli, M. (2009). Terörle Mücadelede İstihbaratın Rolü, Polis Bilimleri Dergisi, 11(2): 51-72.
- Kurt, V. (2018). Özal'ın dış politikası: Uluslararası Siyaset, Değişim Ve Süreklilik. Muhafazakar Düşünce Dergisi, 15(55), 157-171.
- Kurt, V. (2020). 5 Soru: Türkiye'nin Libya'ya Asker Gönderme Tezkeresi. SETA. <https://www.setav.org/5-soru/5-soru-turkiyenin-libyaya-asker-gonderme-tezkeresi>, Erişim Tarihi: 19.08.2024.
- Kut, G. (2010). Türk Dış Politikasında Çok Yönlülüğün Yakın Tarihi: Soğuk Savaş Sonrası Devamlılık Ve Değişim. Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu.
- Küçüksolak, Ö. K. (2012). Güvenlik Kavramının Realizm, Ne Realizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması. Turan-SAM, 4(14), 199-205.

- Küçükşahin, A. E., Önder Uyar, T., Tahminviler, E., & Dinçer, D. (2008). Türkiye'nin Güvenlik Strateji Belgesi Nasıl Hazırlanmalıdır?. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 4(7), 7-39.
- Küpeli, Ö. (2010). Irak-İ Arap'ta Osmanli-Safevi Mücadelesi (XVI-XVII. yüzyıllar). History Studies, Ortadoğu Özel Sayısı, 227-244.
- Lokmanoğlu, İ, Kurt B. & Koçağa, N. (2023). A Conceptual Review Of Human Intelligence (HUMINT) As An Intelligence Gathering Method: Focus on communication-based espionage activities. Digital Communication Journal, 12, 38–62.
- Lowenthal, M. M. (2017). Intelligence: From Secrets to Policy. CQ Press.
- McDowell, D. (2009). Strategic Intelligence: A Handbook For Practitioners, Managers, And Users. The Scarecrow Press.
- MGK. 2024. <https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>. Erişim Tarihi:14.09.2024
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (1965). DÖNE M : 1 CİLT : 37 TOPLANTI : 4
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800644.pdf. Erişim Tarihi:14.07.2024.
- Milliyet. 2023. Uluslararası Medya Hakan Fidan'ın Yeni Hedefini Yazdı.
<https://www.milliyet.com.tr/dunya/uluslararasi-medya-hakan-fidanin-yeni-hedefini-yazdi-6958715>. Erişim Tarihi: 16.01.2025.
- Mira, E. R. (2022). Türkiye – Libya Arasında İmzalanan “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Türk Dış Politikasına Etkisi. Anadolu Strateji Dergisi, 4(1), 17-37.
- MİT. (2023a). Ana sayfa. Millî İstihbarat Teşkilatı. <https://www.mit.gov.tr/index.html>, Erişim Tarihi: 28.09.2022.
- MİT. (2023a). Terör ve PKK/KCK İle Mücadelede Proaktif Yaklaşımımız. https://www.mit.gov.tr/duyuru_teror-ve-pkkkck-ile-mucadelede-proaktif-yaklasimimiz_28.html. Erişim Tarihi: 11.11.2023.
- MİT. (2024a). Faaliyetler. https://www.mit.gov.tr/sayfa_faaliyetler_9.html. Erişim Tarihi: 11.01.2024.
- MİT. (2024b). Kronoloji. https://www.mit.gov.tr/kronoloji-detay_2014_28.html. Erişim Tarihi: 30.02.2024.
- MİT. (2024c). 2024 Faaliyet Raporu. <https://www.mit.gov.tr/uploads/f/XCmPRwiG9MzB.pdf>. Erişim Tarihi:15.03.2025.

- MİT. (2024d). FETÖ/PDY İle Mücadelede Teşkilatımızın Rolü. https://www.mit.gov.tr/duyuru_fetopdy-ile-mucadelede-teskilatimizin-rolu_34.html. Erişim Tarihi: 14.03.2024.
- MİT. (2024e). FETÖ/PDY İle Mücadelede Teşkilatımızın Rolü. Millî İstihbarat Teşkilatı. https://www.mit.gov.tr/duyuru_fetopdy-ile-mucadelede-teskilatimizin-rolu_34.html, Erişim Tarihi: 18.06.2024
- MİT. (2024f). Ne Yapıyoruz? <https://www.mit.gov.tr/ne-yapiyoruz.html?active=2>. Erişim Tarihi: 06.02.2024.
- MİT. (2024g). Ne Yapıyoruz? https://mit.gov.tr/kronoloji-detay_2012_27.html. Erişim Tarihi: 06.02.2024.
- MİT. (2025). <https://www.mit.gov.tr/basindan-yansimalar.html>. Erişim Tarihi: 18.03.2025.
- Mutlu, S. (2022). Öğrencilikten Generalliğe FETÖ'nün Asker Devşirme Süreci. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/ogrencilikten-generallige-fetonun-asker-devsirime-sureci/2635865>, Erişim Tarihi: 15.08.2024
- Nişanyan Sözlük. (2023). İstihbarat. <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/istihbar>. Erişim Tarihi: 18 Aralık 2023.
- Noi, A. Ü. (2021). Arap Baharı ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri. Orta Doğu Analiz, 4(48).
- NTV Haber. (2013). NYT: Özür Obama'nın eseri. <https://www.ntv.com.tr/dunya/nyt-ozur-obamanin-eseri,0YWuW3hp3UuoSE5cVqFd8g>. Erişim Tarihi: 10.10.2024.
- NTV Haber. (2017). MİT'in 15 Temmuz Raporu. https://www.ntv.com.tr/turkiye/mitin-15-temmuz-raporuyL2b_VI_UUiZ9tptD2RSbw. Erişim Tarihi: 11.11.2023.
- NTV. (2024). MİT'in Yakaladığı El Kaide Üyesinden İtiraf. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/mitin-yakaladigi-el-kaide-uyesinden-itiraf%2CLFidAMDmskGDJI1HWtKOww>. Erişim Tarihi: 03.03.2025.
- NTV Haber. (2025). Ahmed Şara, Suriye'nin Geçici Cumhurbaşkanı Oldu. <https://www.ntv.com.tr/dunya/ahmed-sara-suriyenin-gecici-devlet-baskani-oldu,W1YCSNtliUWC7kYCaYfi0Q>. Erişim Tarihi: 16.02.2025.
- Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler Alınması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2017, 25 Ağustos). Resmi Gazete (Sayı: 30165). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170825-12.htm>. Erişim Tarihi: 14.02.2025.
- Onyıl, H. İ. (2023). İstihbarat Ve Mekânsal İstihbarat. Jurnal of the Institute of Science and Technology, 13(3), 1768-1783.

- Oran, B. (1996). Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 51(01).
- Orhan, O., & Ayhan, V. (2021). Suriye Muhalefetine Antalya Toplantısı: Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış Ve Türkiye’den Beklentiler. Ortadoğu Analiz, 3(31-32), 8-16.
- Özay, H. (2011). MİT’in Harcamalarına Denetim. <https://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/773254-mit8217in-harcamalarina-denetim?utm> . Erişim Tarihi: 15.09.2024.
- Özcan, M. (2019). Türkiye’nin Güvenlik Anlayışındaki Değişim ve Fırat’ın Doğusu, İNSAMER, 14.10.2019.
- Özçelik, M. (2010). İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(29), 253-269.
- Özdağ, Ü. (2023). İstihbarat Teorisi (3. baskı). Destek Yayınları.
- Özdemir, D. M. (2022). Irak Ve Suriye’de Türkiye’nin Nokta Operasyonları., Kriter, <https://kriterdergi.com/dosya-uluslararası-sistem-ve-bm/irak-ve-suriyede-turkiyenin-nokta-operasyonlari>. Erişim Tarihi: 11.02.2024.
- Özdemir, Ö. (2020). İha Ve Siha Üretiminde Türkiye Dünyada Yükselen Bir Güç Mü? Bbc Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54533620>, Erişim Tarihi: 14.09.2024
- Özgenç, T. (2020). Dağlık Karabağ Konusunda Bilinmesi Gerekenler: 6 Soruda Dağlık Karaba. <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/daglik-karabag-konusunda-bilinmesi-gerekenler-6-soruda-daglik-karabag/1987993>. Erişim Tarihi: 24.03.2024
- Özkan, F. (2022). Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikasının Kimliği: İdeolojinin Sonu Mu? Gazi Akademik Bakış, 16(31), 235-256.
- Özkan, T. (2004). MİT’in Gizli Tarihi, İstanbul: Alfa Yayınları. 2004, s. 24.
- Özyılmaz, K. B. (2020). Türk Dış Politikasında Merkez Ülke Olma Yönelimi: Dönüşüm Mü, Devamlılık Mı? Vizyoner Dergisi, 11(29), 1-15.
- Özyurt, O. (2024). Milli İstihbarat Teşkilatı’nın Derin Tarihi. Sabah. <https://www.sabah.com.tr/yasam/milli-istihbarat-teskilatinin-derin-tarihi-6291185>. Erişim Tarihi: 11.12.2023.
- Polis Akademisi, (2017). Yeni Nesil Terör: FETÖ’nün Analizi FETÖ, Çalıştay Raporu No.10. Ankara: Polis Akademisi.
- Politika Akademisi. (2020). Libya’da İstihbarat ve Proxy Savaşları. Politika Akademisi. <https://www.politikaakademisi.org>, Erişim Tarihi: 14.12.2024

- Rehimov, R. (2023). Azerbaycan'ın Zafer Kazandığı 2. Karabağ Savaşı'nın Üzerinden 3 Yıl Geçti. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycanin-zafer-kazandigi-2-karabag-savasinin-uzerinden-3-yil-gecti/>. Erişim Tarihi: 11.12.2023.
- Richelson, J. T. (2007). The Technical Collection Of Intelligence. In L. K. Johnson (Ed.), Handbook of Intelligence Studies (pp. 105-117). Routledge.
- Rudaw. (2023). Mazlum Kobani Süleymaniye'deki Saldırıyı Anlattı: İlk Değil. Rudaw. <https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/09042023>. Erişim Tarihi: 21.01. 2024.
- Safi, P. (2021). Milli İstihbarat Teşkilatı 1826-2023. İstanbul: Kronik Kitap.
- Saran, U. (2016). Terörle Mücadele Mi Teröristle Mücadele Mi?, Al Jazeera. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/terorle-mucadele-mi-teroristlemucadele-mi> Erişim Tarihi: 12.11.2023.
- Sarıçoban, G. (2020). İkinci Dünya Savaşı Döneminde (1939-1945) Türk dış politikası. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24(4), 1755-1777.
- Sarıkaya, Y. (2020). 44 Gün Savaşı: Azerbaycan'ın Karabağ Zaferi, TASAV, <https://www.tasav.org/index.php/44-gun-savasi-azerbaycan-in-karabag-zaferi.html>. Erişim Tarihi: 17.02.2024.
- Sarınay, Y. (2000). Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 16(48), 857-886.
- Savunma Sanayii Dergilik. (2020). Rus İstihbaratı Türkiye'nin Karabağ'daki Olaylara Müdahil Olduğunu Hissediyor!.<https://www.savunmasanayiidergilik.com/tr/HaberDergilik/Rus-istihbarati-Turkiye-nin-Karabag-daki-olaylara-mudahil-oldugunu-hissediyor>. Erişim Tarihi:14.03.2025.
- Selek, S. (2006), İsmet İnönü Hatıralar, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara: s. 496.
- Semin, A., & Semin, A. (2011). Türkiye'nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı. Bilge Strateji, 3(5), 179-204.
- Seren, M. (2021a). Stratejik İstihbarat Ve Ulusal Güvenlik (3. baskı). Ankara: Kadim Yayınları.
- Seren, M. (2022). Mit'in Dönüşümü: İstihbarat Diplomasisi, Operasyonel Açılım, Proaktif Strateji. KRİTER, <https://kriterdergi.com/dosya-turkiyede-ve-dunyada-istihbarat/mitin-donusumu-istihbarat-diplomasisi-operasyonel-acilim-proaktif-strateji> Erişim Tarihi: 22.12.2023.
- Sertel, S. (2016). İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Yürütülen Casusluk Faaliyetleri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 25, ss. 95-124.
- Seta. (2022). 15 Temmuz'un Türk Dış Politikasına Etkisi. SETAV, <https://www.setav.org/15-temmuzun-turk-dis-politikasina-etkisi/>. Erişim Tarihi: 02.03.2024.

- Sherman, K. (2003). Stratejik İstihbarat, çev. B. Yasemin Özbek ve Nazlım Arıca, Ankara: ASAM Yayınları, 136
- Shulsky, A. N., & Schmitt, G. J. (2002). Silent Warfare: Understanding The World Of Intelligence. Washington: Potomac Books.
- Sırıklı, A., & Kılıç, B. (2017). 17-25 Aralık'tan 15 Temmuz'a FETÖ. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/15-Temmuz-darbe-girisimi/17-25-araliktan-15-temmuza-feto-/861258>. Erişim Tarihi: 15.03.2024.
- Soğuksu, A. (2007). Soğuk Savaş Sonrası Jeopolitik Yapılanmanın Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Sorunlarına Ve Politikalarına Etkileri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soysal, İ. (1982). 1939 Türk-İngiliz-Fransız ittifakı. Belleten, 46(182), 367-414.
- Söylemez, Z. (2019). Ulusal Güvenlik Ve Türk İstihbarat Sistemi (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Sözcü TV. (2022). MİT'in Yurt Dışından Getirdiği FETÖ'cü Sayısı Açıklandı. <https://www.sozcu.com.tr/son-dakika-mitin-yurt-disindan-getirdigi-fetocu-sayisi-aciklandiwp7499978>. Erişim Tarihi: 22.12.2023.
- Şahin, B. (2023). Sembollerle Türk Dış Politikası: Koltuk, Tavır, Obje Krizleri, Fikri Takip, <https://fikritakip.co/sembollerle-turk-dis-politikasi-koltuk-tavir-obje-krizleri/>. Erişim Tarihi: 24.02.2024.
- Şen, Y. (2013). Suriye'de Arap Baharı. Yasama Dergisi, 23, 54-79.
- Şendir, Ö. (2022). Ayşe'nin Tatili Bugün Başlamadı. Milliyet. <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ozay-sendir/aysenin-tatili-bugun-baslamadi-6792704>. Erişim Tarihi: 07.12.2023.
- Şener, N. (2024). MİT'e 7 Şubat MOSSAD ve FETÖ Kumpası, One Minute ile başladı. Hürriyet. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nedim-sener/mite-7-subat-mossad-ve-feto-kumpasi-one-minute-ile-basladi-42402293>. Erişim Tarihi: 09.05.2024.
- Şimşek, M. (2016). Terörizm: Kavramsal Bir Çalışma. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 54, 319-335.
- Şimşek, U. (2024). MİT, Terör Örgütü El Kaide Üyesi Ahmet Baykara'yı Afrika'da Yakaladı. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mit-terror-orgutu-el-kaide-uyesi-ahmet-baykarayi-afrikada-yakaladi/3362286>. Erişim Tarihi: 19.02.2025.
- Tahancı, F. (2024). Güvenlik Soruşturması, Arşiv Araştırması Nedir? Nelere Bakılır? Ne Kadar Sürer?. <https://www.tahanci.av.tr/guvenlik-sorusturmasi-ve-arsiv-arastirmasi-nedir/#:~:text=G%C3%BCvenlik%20soru%C5%9Fturmas%C4%B1%20ve%20ar%C5>

- %9Fiv%20ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1%20kapsam%C4%B1nda%20ki%C5%9Finin%20istihbari%20faaliyetlere%20konu,silinmesi%20taleplerine%20ili%C5%9Fkin%20tedbirler%20al%C4%B1n%C4%B1r. Erişim Tarihi: 11.08.2023.
- Talu, U. (2016). Milletimizin Gözü Aydın Rehinlerin Yakasını Bırakmıyoruz. Haber Türk. <https://www.haberturk.com/yazarlar/umur-talu-2406/1186879-milletimizin-gozu-aydin-rehinelerin-yakasini-birakmiyoruz>. Erişim Tarihi: 29.02.2024.
- TASAM. (2023). Stratejik İstihbarat Alanında Rus Kültürü. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/51453/stratejik_istihbarat_alaninda_rus_kulturu. Erişim Tarihi: 21.11.2023.
- Taşdelen, S. & Giray F. (2929). Yeni Güvenlik Yaklaşımlarının Savunma Harcamaları Üzerine Etkileri: G-7, BRICS Ülkeleri İle Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Güvenlik Stratejileri Dergisi 16, sy. 34 (Temmuz 2020): 273-308.
- Tatlı, E. (2022). İstihbarat Örgütlerinin Yapılanmasına Etki Eden Faktörler ve Küresel İstihbarat Örgütleri. <https://kriterdergi.com/dosya-turkiyede-ve-dunyada-istihbarat/istihbarat-orgutlerinin-yapilanmasına-etki-eden-faktorler-ve-kuresel-istihbarat-orgutleri>. Kriter, Ocak 2022, 6(64).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2016). Türkiye'nin Yeni Güvenlik Konsepti Konferansında Yaptıkları Konuşma. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/61114/turkiyenin-yeni-guvenlik-konsepti-konferansinda-yaptiklari-konusma>. Erişim Tarihi: 23.12.2023.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2016). Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi. http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa. Erişim Tarihi: 14.12.2023.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. 2024. Dışışleri Bakanı Sayın Hakan Fidan'ın Mısır Dışışleri, Göç ve Yurtdışı Mısırlılar Bakanı Bedir Abdulati ile Ortak Basın Toplantısı, 4 Şubat 2025. <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-hakan-fidan-in-misir-disisleri--goc-ve-yurtdisi-misirlilar-bakani-bedir-abdulati-ile-ortak-basin-toplantisi.tr.mfa>. Erişim Tarihi:18.02.2025.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2025). Dışışleri Bakanı Sayın Hakan Fidan'ın CNN Türk'e Verdiği Mülakat, 7 Ocak 2025. <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-hakan-fidan-in-cnn-turk-e-verdigi-mulakat--7-ocak-2025.tr.mfa>. Erişim Tarihi:20.02.2025.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2017). PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG.
- İletişim Başkanlığı. (2020). Doğu Akdeniz Denklemine Stratejik Adım: Türkiye & Libya Mutabakatı. <https://www.iletisim.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 25.11.2024.
- T.C. İletişim Başkanlığı. (2023). Sınır Ötesi Askeri Operasyonlar. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/stratejik_iletisim_calismalari/detaylar/sinir-otesi-askeri-operasyonlar. Erişim Tarihi: 03.012024.

- TBMM. (2025). Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu. <https://www.tbmm.gov.tr/ih-tis-komisy-onlari/Icerik/ih-tis-komisy-onlari-guvenlik-ve-istihbarat-komisy-onu-hakkinda/guvenlik-ve-istihbarat-komisy-onu/f72877d1-b460-037b-e050-007f01005610>. Erişim Tarihi:14.09.2024.
- T.C. Resmî Gazete. (2014, 26 Nisan). Sayı: 28983. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/28983.pdf>. Erişim Tarihi:17.01.2025.
- TEPAV. (2024). Türkiye, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Neresinde?. <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10731>. Erişim Tarihi: 15.04.2024.
- TERAM. (2020). Kurulusundan Eylem Yöntemlerine DEAŞ Terör Örgütü. <https://www.teram.org/Icerik/kurulusundan-eylem-yontemlerine-deas-teror-orgutu-66>. Erişim Tarihi: 14.12.2023.
- TERAM. (2021). Terörizmle Mücadelede Yöntem ve Teknikler. <https://www.teram.org/Icerik/terorizmle-mucadelede-yontem-ve-teknikler-162#:~:text=Ter%C3%B6rizmle%20m%C3%BCcadelede%20kullan%C4%B1lan%20ara%C3%A7lar%20ise,ss.73%2D130>. Erişim Tarihi: 14.01.2024.
- Terörle Mücadele Kanunu, Kanun No. 3713, 12 Nisan 1991, Resmî Gazete, 12 Nisan 1991, Sayı: 20843. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3713&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>. Erişim Tarihi:07.07.2024.
- Timeturk. (2018, 5 Nisan). Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Sözcüsü Bozdağ: MİT 18 ülkede 80 FETÖ'cüyü paketleyip getirdi. Timeturk. <http://timeturk.com/ajans/basbakan-yardimcisi-ve-hukumet-sozcusu-bozdag-2/haber-877122>. Erişim Tarihi: 4.03.2025.
- Toker, İ. (2017). Dini Lider Tipolojisi (FETÖ Örneği). Eskiye, 34, 120-125.
- Treadway, C. G. (1998). The anatomy Of Terror. More than just A Nuisance, Air university press.
- Trevert, G. F. (2004). Reshaping National Security Intelligence For An Age Of Information. Cambridge University Press.
- TRT Haber. (2016). FETÖ'nün Gizli Haberleşme Ağı Çökertildi. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/fetonun-gizli-haberlesme-agi-cokertildi-285821.html>. Erişim Tarihi: 15.12.2023.
- TRT Haber. (2019). Türkiye'nin Suriye'de Güvenli Bölge Planı Hazır. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyenin-suriyede-guvenli-bolge-plani-hazir-432682.html>. Erişim Tarihi: 17.01.2024.
- TRT Haber. 2020. Kenya'da Kaçırılan İtalyan Vatandaşını MİT Kurtardı. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/kenyada-kacirilan-italyan-vatandasini-mit-kurtardi-483360.html>. Erişim Tarihi: 17.04.2025.

- TRT Haber. (2022a). Rus ve Amerikalı İstihbarat Başkanları Ankara'da Buluştu. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/rus-ve-amerikal-i-istihbarat-baskanlari-ankarada-bulustu-723557.html>. Erişim Tarihi: 15.03.2024.
- TRT Haber. (2023). MİT Başkanı Fidan, Libya Başbakanı Dibeybe ile görüştü. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/mit-baskani-fidan-libya-basbakani-dibeybe-ile-gorustu-738999.html>. Erişim Tarihi: 18.01.2025.
- TRT Haber. (2023a). MİT'in Suriye'deki DEAŞ Operasyonunun Ayrıntıları Belli Oldu. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/mitin-suriyedeki-deas-operasyonunun-ayrintilari-belli-oldu-764036.html>. Erişim Tarihi: 15.03.2024.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun No. 2709, 7 Kasım 1982, Resmî Gazete, 9 Kasım 1982, Sayı: 17863. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>. Erişim Tarihi: 18.02.2025.
- Türkiye Gazetesi. (2024). Erdoğan'dan İsrail'e Müdahale Mesajı: Nasıl Karabağ'a Libya'ya Gittiysek Oraya Da Gideriz. <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/erdogandan-israile-mudahale-mesaji-nasil-karabaga-libyaya-gittiysek-oraya-da-gideriz-1054536>. Erişim Tarihi: 20.02.2025.
- Türkmen, M. (2021). 1 Mart Tezkeresi Bağlamında Türkiye'nin Irak Politikası. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 5(1), 185-212.
- Uçar, S. (2021). Neo-Realist Yaklaşımlar Çerçevesinde Türk Dış Politikasının Donuşumu: TSK Operasyonları Üzerine Bir İnceleme (Yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uşul, A.S. (2021). Libya'da Yaklaşık 2 Yıl Alıkonulduktan Sonra Türkiye'ye Getirilen Türkler, AA'ya Konuştu. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/libyada-yaklasik-2-yil-alikonulduktan-sonra-turkiyeye-getirilen-turkler-aaya-konustu/2426793>. Erişim Tarihi: 17.11.2024.
- Üzüm, İ. (2019). Arap Baharı İle Birlikte Değişen Türkiye-Suriye İlişkileri: Sosyal İNŞACI BİR ANALİZ. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Türkiye.
- Yalçın, S. & Yurdakul, D. (2004). Bay Pipo, İstanbul: Doğan Kitap, 2004
- Yalınız, O. & Sevinç, . (2023). Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin Ortaya Çıkarabileceği Fırsatlar Ve Sorun Alanları. Jurnal of Akademice Value Studies (JAVStudies).
- Yaşar, E. (2019). FETÖ'nun Sosyal Medyada Kullandığı Taktik ve Stratejileri. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/fetonun-sosyal-medyada-kullandigi-taktik-ve-stratejileri/1531416>, Erişim Tarihi: 11.08.2024.

- Yaşar, N.T. (2023). Sudan’da neler oluyor, Türkiye için risk ne? <https://fikirturu.com/jeo-politika/sudanda-neler-oluyor-turkiye-icin-risk-ne/>. Erişim Tarihi:23.02.2025.
- Yavuz, T. (2020). MİT Kenya’da Kaçırılan İtalyan Vatandaşını Kurtardı. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/mit-kenyada-kacirilan-italyan-vatandasini-kurtardi/1835988>. Erişim Tarihi: 19.04.2025.
- Yenginar, A. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşının Bir Sonucu Olarak İmzalanan Tahıl Koridoru Anlaşmasının Montrö Boğazlar Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Jurnal of Marine and Engineering Technology*, 2(2), 101-110.
- Yeni Akit. (2020). Pence Kartal Operasyonu’nun detayları. <https://www.yeniakit.com.tr/haber/neden-81-hedef-vuruldu-iste-pence-kartal-operasyonunun-detaylari-1295968.html>. Erişim Tarihi: 19.03.2024.
- Yeni Akit. (2023, Mart 16). Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Burhan, MİT Başkanı Fidan ile görüştü. <https://www.yeniakit.com.tr/kart/haber/sudan-egemenlik-konseyi-baskani-burhan-mit-baskani-fidan-ile-gorustu-1725293.html>. Erişim Tarihi:18.01.2025.
- Yeni Şafak. (2018). MİT FETÖ’ye Dünyayı Dar Ediyor. <https://www.yenisafak.com/gundem/mit-fetoye-dunyayi-dar-etmis-3213216>. Erişim Tarihi: 06.05.2024.
- Yeşiltaş, M. (2016). Türkiye’nin Yeni Güvenlik Konsepti, Kriter, <https://kriterdergi.com/dosya/turkiyenin-yeni-guvenlik-konsepti>. Erişim Tarihi: 23.02.2024.
- Yeşiltaş, M. S. (2017). Türkiye’nin Sınır Politikası Teknoloji Ağırlıklı. SETA. <https://www.setav.org/yorum/turkiyenin-sinir-politikasi-teknoloji-agirlikli>, Erişim Tarihi: 17.02.2024.
- Yeşiltaş, M. (2023). 2023 Yaklaşırken Dış Politika. <https://kriterdergi.com/dosya-ak-parti-siyaseti/2023-yaklasirken-dis-politika>. Erişim Tarihi 21.02.2024
- Yeşiltaş, M. (2024). Türk İstihbaratında Yaşanan Devrim, SETAV, <https://www.setav.org/turk-istihbaratinda-yasanan-devrim/>. Erişim Tarihi: 22.02.2024.
- YetkinReport. (2024). Erdoğan: Suriye Sınırında 30-40 Km Güvenlik Koridoru İrademiz Bakidir. <https://yetkinreport.com/2024/03/04/erdogan-suriye-sinirinda-30-40-km-guvenlik-koridoru-irademiz-bakidir/>. Erişim Tarihi: 15.04.2024.
- Yıldız, Ö. (2019). II. Dünya Savaşına Genel Bir Bakış. *Journal of International Management and Social Researches*, 6(12), 1-19.
- Yıldız, S. (2024). “Örtülü Faaliyetler” ve “Örtülü Operasyonlar” Nedir? Aralarındaki farklar nelerdir? Independent Türkçe.

<https://www.indyturk.com/node/741596/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/%E2%80%9C%C3%B6rt%C3%BCI%C3%BC-faaliyetler%E2%80%9D-ve-%E2%80%9C%C3%B6rt%C3%BCI%C3%BC-operasyonlar%E2%80%9D-nedir-aralar%C4%B1ndaki>, Erişim Tarihi: 17.12.2024.

Yılmaz, B. A. (2019). Soğuk Savaş Sonrası Türk-Orta Asya İlişkilerinde Türk Keneşinin Rolü: Dönemler Ve Değişim Dinamikleri. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 7(1), 1-25.

Yılmaz, S. (2019). Espiyonaj İşleri. 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü. <https://21yyte.org/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/espiyonaj-casusluk-isleri/26541>. Erişim Tarihi: 24.03.2025.

Yirmi Dört TV. (2023). Türkiye'nin Desteği Güç Verdi! Karabağ Zaferinin Üzerinden Üç Yıl Geçti. <https://www.yirmidort.tv/dunya/azerbaycanin-karabagdaki-zaferinin-uzerinden-uc-yil-gecti-129723>, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2023.

Yumuşak, T. (2023). Türkiye'nin Rusya-Ukrayna Savaşı'ndaki Arabuluculuk Rolünün Deęerlendirilmeside. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi, 25(1), 165-194.

Yüksel, O. (2022). Acık Kaynak İstihbaratı (OSINT) Nedir?, Medya Akademi, <https://medyaakademi.com.tr/2022/12/17/acik-kaynak-istihbarati-osint-nedir/>. Erişim Tarihi: 23.12.2023.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Soner KESKİN

Yabancı Dili : İngilizce

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler ABD	Düzce Üniversitesi	2025
Lisans	Makine Mühendisliği	Kocaeli Üniversitesi	2015
Lise	Sayısal	Düzce Anadolu Öğretmen Lisesi	2011